శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౨౦. 20 — ప్రజోత్పత్తినామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. — సంచిక ౨. 2

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యారావుచేఁ బరిషత్కార్యాలయమునఁ

బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

విడిసంచిక రు 0-౮-0.

1931.

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.
కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.
శ్రీరాణీ వత్సవాయ వేంకట సుభద్రయ్యమ్మజగపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణిగారు.
కీ. శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.
వింజమూరి వెంకన్న పంతులుగారు. ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు.
రావుసాహేబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. PH. D.
(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీత్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.
శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.
దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.
అళక్కి వేంకట్రామయ్యగారు.
కేశవరపు కామరాజుగారు.
కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.
ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.
సామగుంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.
పళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి:—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకుఁదగు పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుటయు, లభ్యములైనవానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుట;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁబడు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొకపత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను వార్షికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట- ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుఁగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౦.	ప్రజోత్పత్తినామసంవత్సరము జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు.	సంచిక ౨.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభావృత్తాంతము.

విశాఖపట్టణములో, కళాశాలాభవనమున ఆ 1931 వసంవత్సరము మే నెల ది **23-24** తేదులలో జరిగిన యిరువదవ వార్షికసభావృత్తాంతము.

—। సభ్యులు ।—

మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ మహామహోపాధ్యాయ తాతాసుబ్బరాయశాస్త్రిగారు,
సభాధ్యక్షులు- విజయనగరము.

,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము.

,, శ్రీశ్రీవిక్రమదేవవర్మమహారాజులుగారు.

,, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, వెన్నేటి రామచంద్రరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు, ఎం. ఏ., రాజమహేంద్రవరము.

,, టేకుమళ్ళ అచ్యుతరావుగారు, ఎం. ఏ., యల్. టి., ,,

,, కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, ,,

,, కొంపెల్ల సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు, మోడేకుర్రు.

,, వేలమూరి వేంకటసుబ్బరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.,
సబుజడ్జి- బరంపురము.

,, నేమాని విద్యాభూషణ వేంకటనరసింహశాస్త్రిగారు, ,,

౧

మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు, రామచంద్రపురము.
,, గొబ్బూరి వేంకటానందరాఘవరావుగారు, బి. ఏ., ఎలమంచిలి.
,, మద్దిర సుబ్బారావుగారు, ,,
,, అల్లమరాజు రంగశాయికవిగారు, పిఠాపురము.
,, పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.
,, చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.
,, చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావుపంతులుగారు, కాకినాడ.
,, గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్రరావుగారు, ,,
,, జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు, కడప.
,, జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, కడప.
,, యీయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు, విజయనగరము.
,, గరిమెళ్ళ అప్పయ్యపంతులుగారు, విజయనగరము.
,, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు, ఎం. ఏ., ,,
,, భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు, ,,
,, విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు, నరసన్నపేట.
,, పొట్నూరి స్వామిబాబుగారు, ,,
,, కవితావినోద అల్లంసెట్టి అప్పయ్యగారు, పొందూరు.
,, కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, సాలూరు.
,, విద్వాన్ గరిమెళ్ళ సోమన్నపంతులుగారు, ఎం.ఏ., యల్. టి., పెద్దాపురము.
,, కేశవరపు కామరాజుగారు, పెద్దాపురము.
,, కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, ఎం. ఏ., చెన్నపురము.
,, కాళ్ళకూరి గోపాలరావుగారు, చెన్నపురము.
,, శ్రీకవిరాజు వత్సవాయి నీలాద్రిరాజుగారు, తుని.
,, శ్రీరాజా నల్లపరాజు మీర్జా అచ్యుతరామరాజుగారు, తుని.
,, లింగం తమ్మయ్యనాయుఁడుగారు, ఛత్రపురము.
,, నంబూరి తిరునారాయణస్వామిగారు, బి. ఏ., ఏలూరు.
,, తలిసెట్టి రామారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., పార్వతీపురము.
,, ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారు, తాళ్లపూడి.

మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ గండికోట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, నరేంద్రపురము.
,, శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు, సిద్ధాంతము.
,, కరి వేంకటనరసింహాచార్యులుగారు, సింహాచలము.
,, కొమాండూరి అప్పలాచార్యులుగారు, ,,
,, కరి రామానుజాచార్యులుగారు, చిట్టిగూడూరు.
,, శ్రీ. తి. ప. నారాయణస్వామిగారు, రుసింగి అగ్రహారము.
,, గాది జగన్నాథరావుగారు,
,, ఆశాపత్రికాధిపతులు- శశిభూషణరథోగారు.
,, కొల్లూరి ధర్మారావుగారు.
,, చిల్లాపూరి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు, బి.ఏ., బి. ఎల్.,
,,
,, సరస్వతుల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, విశాఖపట్టణము.
,, చింతలపాటి లక్ష్మీనరసింహరాజుగారు, ,,
,, భూపతిరాజు వేంకటపతిరాజుగారు, ,,
,, మంగిపూడి కామయ్యగారు, ఎం.ఏ., యల్.టి., ప్రిన్సిపాలు ,,
,, యస్. పార్థసారథినాయఁడుగారు, వైస్ ప్రిన్సిపాలుగారు. ,,
,, ఆకెళ్ళ రామమూర్తిపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., ,,
,, తెన్నేటి విశ్వనాథముగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్., ,,
,, గురుజాడ దుర్గాప్రసాదరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., ,,
,, ప్రొఫెసర్ డాక్టరు యస్. రాధాకృష్ణయ్యగారు, వైస్-ఛాన్సలరు, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు.
,, సి. డి. యస్. సెట్టిగారు. రిజిస్ట్రారుగారు. ,,
,, పి. పార్థసారథి అయ్యంగారు, డిస్ట్రిక్టుమునిసిఫ్. విశాఖపట్టణము.
,, డాక్టరు అలఘుసింగరిగారు. ,,
,, సెట్టి లక్ష్మీనరసింహమునాయఁడుగారు, బి. ఏ., ,,
,, నిష్ఠల సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు. ,,

మఱియు ననేకులు పౌరులును నన్యస్థలములవారును విచ్చేసి సభనలంకరించిరి. పలువురు రాఁజాలక తంత్రివార్తలను జాబులను బంపిరి.

ది 23 తేది శనివారము ఉదయమున 8 గంటలకు బ్రహ్మశ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారి ప్రార్థన పద్యములతో సభ ప్రారంభ మయ్యెను. మ॥ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము బి. ఏ. గారు స్వాగతపద్యములం జదివిరి. ఆమంత్రణసంఘాధ్యక్షులు బ్రహ్మశ్రీ ప్రభల లక్ష్మీనరసింహముపంతులు బి.ఏ. బి.ఎల్.గారు సంఘపక్షమున నుపన్యసించిరి. పిమ్మట సభాధ్యక్షులు పీఠమునకు విచ్చేసి తమయధ్యక్షోపన్యాసముం గావించిరి. కవితావినోద అల్లంసెట్టి అప్పయ్యగారు పరిషత్ప్రశంస పద్యములను జదివిరి.

శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు మృచ్ఛకటికాకాలనిర్ణయముంగూర్చి కొంత యుపన్యసించిరి. కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, ఆంధ్రశబ్దచింతామణి మూలరూపమును గూర్చి వ్యాసముం జదివిరి. విద్వాన్ ఆర్యసోమయాజుల కాశీపతిచయనులుగారు శతకపఠనావశ్యకత యనువ్యాసముం జదివిరి. అంతటితో నాసభ ముగించిరి. మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలకు మరలఁ బ్రారంభింపఁబడినది. అందు నన్నెచోడకుమారసంభవకావ్యవిశేషములను శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగా రుపన్యసించిరి. కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారు, ఆంధ్రభాషాసారస్వతముల యుత్పత్తివికాసములం గూర్చి ప్రసంగించిరి. బులుసు వేంకటరమణయ్యగా రలంకారములం గూర్చి దండివామనుల మతముం దెలిపిరి. జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారి యాజ్ఞవల్క్య గ్రంథపరిశోధనవ్యాసమును జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు చదివిరి. టేకుమళ్ల అచ్యుతరావు ఎం.ఏ. గారు కృష్ణదేవరాయలు ఆముక్తమాల్యదాకర్తృత్వము నను వ్యాసముం జదివిరి. రంగనాథరామాయణమును గుఱించిన వ్యాసమును జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు చదివిరి. జమ్ములమడక మాధవరామశర్మగారు గ్రంథరచనాపద్ధతిని గూర్చి యొక్క వ్యాసమును జదివిరి. ఘండికోట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ఆంధ్రముతోపాటు సంస్కృతమునుగూడఁ జేర్చి పరిషత్తునకు సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తని పేరుపెట్టిన బాగుగా నుండునని దానిం గూర్చి కొంత యుపన్యాసము గావించిరి. తోపల్లె వేంకటరామసిద్ధాంతిగారు మనుచరిత్రముం బొగడుచుఁ దద్విషయకమై కొంతచెప్పిరి. అంతటితో నానాఁటిసభను జాలించిరి.

ది 24 మెయి ఆదివారము, ఉదయమున మొదటఁ గార్యనిర్వాహకసభ జరిగినది. పిమ్మట రమారమి 9 గంటలకు మరలఁ గార్యక్రమము ననుసరించి

పెద్దసభ ప్రారంభింపఁబడినది. కన్నాజోస్యుల సోమనాథముగారు భావకవిత్వ ప్రశంస చేసిరి. "నేను ద్రుతప్రకృతికమా కళయా" యని చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారు చర్చించిరి. లక్ష్మీనారాయణసాహూగా రను ఎం.ఏ.(సర్వెంటు ఆఫ్ ఇండియాసంఘములోనివారు) ఇంగ్లీషుభాషలోఁ గళింగదేశజులైన యాంధ్రులు నుత్కళులు నన్యోన్యమైత్రి నుండవలయు నని సోపపత్తికముగ నుపన్యసించిరి. కేశవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు భారతములోని ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల రాజ్యాగ్రహత వ్యాసకర్తృత్వము ప్రక్షిప్తభాగములు మున్నగువానిఁ దెల్పుచు నుపన్యసించిరి. దానిపై కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారును, కాళ్లకూరి గోపాలరావుగారును, ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారును గొన్నివాక్యములు దెల్పిరి. అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారు రాఁజాలక బాపట్లనుండి పంపిన ఉత్తరరామచరితములోని ఫ్నవీరరసము అనువ్యాసమును క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారిచేఁ జదివించిరి. మధ్యాహ్నము- సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు వసుచరిత్రములోని పెక్కుపద్యములను వీణపై రాగతాళయుక్తముగఁ బల్కించి ప్రబంధగానముం గావించి యానందముం గల్గించిరి. భమిడిపాటి తమ్మయ్యగారు తమయొద్దనున్న జాతకభాగము, ప్రత్యక్షఫలములం జూపునది (తెనుఁగు)కల దనియును దానిం బట్టి యనేకులకు ఫలములం జెప్పితి మనియు దానినచ్చువేయించుయత్నము యోజింపుఁ డనియు సభవారికిం దెల్పిరి. గొబ్బూరి వేంకటానందరాఘవరావు బి. ఏ. గారు భారతభాగవతాదులలోని విషయములకు జ్యోతిశ్శాస్త్రముతోడి సంబంధముం జూపుచు నుపన్యసించిరి. ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారు గ్రంథవిమర్శనముం గూర్చి కొంతచెప్పిరి. శ్రీరంగము సోమేశ్వరరావుగారు తాము తెనిఁగించిన లక్ష్మీసహస్రములోని పద్యములం జదివిరి. నేమాని విద్యాభూషణ నరసింహశాస్త్రిగారు తామాంధ్రీకరించిన ఋగ్వేదముం గూర్చి కొంతచెప్పి దానిలోని కొన్నిపద్యములను శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారిచేఁ జదివించిరి. పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పరిషత్ప్రశంసం జేసిరి. క.సా. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారొక్కింత సమయానుగుణమగు వాక్యరచనతో వినోదసంభాషణముం జల్పిరి. అధ్యక్షు లుపసంహారోపన్యాసముం జేసిరి.

రాఁబోవు పరిషత్సభను గంజాముమండలములో జరుపుటకు నేమాని విద్యాభూషణ నరసింహశాస్త్రిగారు తన్మండలపక్షమున నాహ్వానించిరి. శ్రీ

సూర్యప్రసాదరావు దొరగారు స్థలనిర్దేశము ముందుఁజేయఁబడు నని నుడివిరి. ఆచారప్రకార మన్యోన్యాభినందనములతో సభ పూర్ణమయినది. కొందఱు కార్యక్రమములోని వ్యాసకర్తలు రాలేదు. వ్యాసములం బంపలేదు. పంపిన వారివ్యాసములు కొన్ని వ్యవధిచాలక చదువఁబడలేదు. క్రమముగాఁ బరిష త్పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడును.

కార్యనిర్వాహకసభలోని తీర్మానములు.

ది 24 మెయి ఆదివారము విశాఖపట్టణములో జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్య నిర్వాహకసంఘమువారి తీర్మానములు.

I. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పక్షమున నీదిగువఁ జేర్కొనఁబడినవారిని జందాలను, విరాళములను సంపాదించుట కుపసంఘముగా నేర్పఱుచుట యైనది.

మ॥రా॥శ్రీ॥ ప్రభల లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., విశాఖపట్టణము.

,, సెట్టి లక్ష్మీనరసింహమునాయఁడుగారు, బి. ఏ., విశాఖపట్టణము.

,, చిన్నకోట దుర్గారావుసెట్టిగారు, విశాఖపట్టణము.

,, శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు, సిద్ధాంతము.

,, నేమాని విద్యాభూషణ వేంకటనరసింహశాస్త్రిగారు, బరంపురము

,, శ్రీరాజా మీర్జాన్నపరాజు అచ్యుతరామరాజుగారు, తుని.

,, పోట్నూరి స్వామిబాబుగారు, నరసన్నపేట.

,, తెత్తి బలరామయ్యనాయఁడుగారు, బారువ.

,, శ్రీకవిరాజ వత్సవాయ వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు, తుని.

,, దూర్వాసుల సీతారామమూర్తిపంతులుగారు, చోడవరము.

,, భమిడిపాటి యజ్ఞనారాయణశర్మగారు, మాడుగుల.

,, శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు, రామచంద్రపురము.

,, బుద్ధవరపు మహాదేవుఁడుగారు, రామచంద్రపురము.

,, జోస్యుల రామచంద్రరావుగారు, రామచంద్రపురము.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు, పెద్దాపురము.

,, కొంతి శేషగిరిరావుగారు, పెద్దాపురము.

,, న్యాపతి సుబ్బారావుపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., రాజమహేంద్రవరము.

మ॥రా॥శ్రీ॥కవిసార్వభౌమ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, రాజమహేంద్రవరం.
,, దువ్వూరి వేంకటేశ్వరులుగారు, అమలాపురము.
,, బాలదారి నారాయణదేవుగారు, రాజమహేంద్రవరము.
,, మల్లాది రామమూర్తిశాస్త్రిగారు, రాజోలు.
,, వాడ్రేవు రామమూర్తిగారు, బి. ఏ. రాజోలు.
,, మిత్తింటి నరసింహమూర్తిగారు, రాజమహేంద్రవరము.
,, శ్రీపాద రామమూర్తిగారు, నరసాపురము.
,, నందుల సుబ్రహ్మణ్యముగారు, పాలకొల్లు.
,, పామర్తి సూర్యప్రకాశశర్మగారు, ,,
,, రెబ్బాప్రెగడ మందేశ్వరశర్మగారు, కొవ్వూరు.
,, ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారు, తాళ్ళపూడి.
,, అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రిగారు, కొవ్వూరు.
,, కల్లూరి నరసింహముగారు, తాళ్ళపూడి.
,, ప్రక్కి జగ్గయ్యగారు, పోలవరము.
,, కలవలపల్లి రంగనాథశాస్త్రిగారు, ఏలూరు.
,, కొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు, ఏలూరు.
,, నాదెళ్ళ మేధాదక్షిణామూర్తిశాస్త్రిగారు, బందరు.
,, ప్రొఫెసరు తొండపి అంజనుగారు. బెజవాడ.
,, ప్రొఫెసరు శేషగిరిగారు, బందరు.
,, కొలిపాక వెంకటప్పారావుగారు. నందిగామ.
,, జాగర్లమూడి కుప్పుస్వామి చౌదరిగారు, గుంటూరు.

II. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తులో నుత్తమవిద్యాపరీక్షలను (బి. ఏ. ఆనర్సు) స్థాపించినందున నాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారి నీసభవా రభినందించుచున్నారు.

III. విశ్వవిద్యాలయములలో నుత్తమాంధ్రపరీక్షల నేర్పాటుచేసి యున్నారు గాన నట్టియుత్తమవిద్యాభ్యాసమునకు వలయుపుస్తకములను బండితులచే ననువాదము చేయించుటకును, రచింపఁజేయుటకును, వాని నీపరిషత్తువారు సంస్కరించుటకును, వలయువానిని బ్రకటించుటకును నిర్ణయింపఁబడియెను.

IV. ఇదివఱకుఁ బ్రకటితములై యున్నపొత్తములలోఁ బెక్కులు దోషసహితములై యున్నందున వానియొక్కసవరణ మీపరిషత్తు నిర్ణయించుటకును, ఈపరిషత్తువారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడిన గ్రంథములే పాఠ్యపుస్తకములుగా నుండునట్లు చేయుటకును నిర్ణయించుటయైనది.

V. ఈపరిషత్తువారిచే నామోదింపఁబడిన పుస్తకములే పాఠ్యపుస్తకములుగా నుండునటులు నిర్ణయించుటకు విశ్వవిద్యాలయమువారిని పాఠ్యపుస్తకనిర్ణాయకసంఘమువారి నీసభవారు కోరుచున్నారు.

VI. ఆంధ్రభాషాప్రతినిధులుగా నేర్పఱుపఁబడినవారిద్దఱిలో నొక రీపరిషత్తువారిచే నిర్ణయింపఁబడినవారుగా నుండవలయు నని యీసభవారు విశ్వవిద్యాలయమువారిని గోరుచున్నారు.

VII. ప్రాచీనపుస్తకములలోని శృంగారవర్ణనము లశ్లీలము లని భావించుట యుక్తము కాదు కావున నందువిషయమై ప్రభుత్వమువా రెట్టినిబంధనముల మూలమునను నిషేధింపఁగూడ దని యీసభవారు ప్రార్థించుచున్నారు.

VIII. ఆంధ్రమున రచియింపఁబడు పద్యగద్యరూప నానావిధగ్రంథములను నీపరిషత్తువారి పరిశోధనమునకుఁ బంపఁబడవలయుననియు, నట్టివెల్లనుబరిషత్తువారివలన నావిషయమై యేర్పఱుపఁబడినయుపసంఘములచేఁ బరిశీలింపఁబడి పరిషత్తువారిచే నామోదింపఁబడిన పిమ్మట ముద్రింపఁబడవలయుననియు నాపద్ధతియే గ్రంథమునకు గౌరవమును ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు మేలును గలుగఁజేయుననియు నీపరిషత్తువారి యభిప్రాయమైయున్నది. కావున నావిషయమై వివిధశాఖలవాఙ్మయాభివృద్ధికొఱకు గ్రంథకర్తల యుపసంఘముల నేర్పఱిచి పరిషదధికారమునకులోనై పనిచేయుటకుఁ దగునుపాయములను శీఘ్రముగ నెఱవేర్చుట కీసభవారు కోరుచున్నారు.

IX. ఇతరభాషాసాహిత్యపరిషత్తులకార్యక్రమములనరసి వలయు ప్రత్యేకసాహిత్యాభివృద్ధులకొఱకుఁ దగుకార్యములనూహించుటకై యఖిలభారతసాహిత్యసమ్మేళనమునకై యత్నముచేయవలయునని యీపరిషత్తువారు కోరుచున్నారు.

X. పై తీర్మానములను విశ్వవిద్యాలయాధికారులకును బ్రభుత్వమువారికిని బంపుటకు అగ్రాసనాధిపతుల కధికార మొసఁగఁబడినది.

అధ్యక్షోపన్యాసము.

మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రులుగారు.

మహాశయులారా !

ఆంధ్రభాషాపారీణులచే నధిష్ఠింపఁదగినది యు నధిష్ఠింపఁబడి యలంకరింపఁబడినది యు నగు సభాధ్యక్షపదము నీసారి ప్రసాదించి నన్ను గౌరవించినందులకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకవందనముల నొనర్చుచున్నాఁడను.

విద్వద్వర్యులారా !

ఈపదమునకు నే నర్హుఁడ నని బాగుగ నెఱుంగుదును. ఇయ్యది యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధికై యాంధ్రభాషాభిమాను లగుపండితవర్యులచే నెలకొల్పఁబడినది. వాఙ్మయాభివృద్ధి కవసరము లైనగ్రంథములందుఁ గాని తద్విషయములందుఁగాని జ్ఞాన ముండుట కాంధ్రభాషయందు నే నెన్నఁడును బరిశ్రమ చేసినవాఁడను గాను. కాని సంస్కృతభాషయందు మాత్రము కొంచెము పరిశ్రమ చేసితిని. ఆపరిశ్రమ మాంధ్రభాషకుఁ గొంచె ముపయోగించును గాని సాకల్యముగ నుపయోగింపనేరదు. మఱియుఁ బ్రస్తుతము రాజకీయభాషయం దించుకైన జ్ఞానము లేకుండుటచేత దేశకాలపరిస్థితిని గమనించినవాఁడనుగూడఁగాను. ఇట్టిస్థితిలోఁ బ్రకృతకాలానురోధమున భాషాభివృద్ధికిఁ దగుమార్గముల నే నెట్లు సూచింపఁగలను ? ఏదేని సూచింపఁ బ్రయత్నించిన నింతకుఁ బూర్వ మీపరిషత్తునం దనేకులు దీర్ఘదర్శు లగువిద్వద్వర్యులచేత నుద్ఘాటింపఁబడక యుండదు కావున నాసూచన పౌనరుక్త్యదూషితము కాకమానదు. దీనినంతయు నెఱిఁగి యు నాకీపదము ననుగ్రహించుటలో మీవాత్సల్యమె కారణము గాని వే ఱొకటి కాదు. తా మెట్టివాత్సల్యమును నాయెడఁ జూపిరో యావాత్సల్యముతోఁ దమపిల్లల చపలోక్తుల నాలకించి తల్లిదండ్రు లానందించినరీతి నామాటల మన్నింతు రని ధైర్యమూని యధ్యక్షుఁ డేదేని యొకయుపన్యాసము చదువవలయు ననెడి యాచారమును బాలించుటకై నాకుఁ దోఁచినయంశముల నుపన్యసించుచున్నాఁడను.

శ్లో. గుణదోషౌ బుధో గృహ్ణ న్నిందు క్ష్వేళావివేశ్వరః
శిరసా శ్లాఘతే పూర్వం పరం కంఠే నియచ్ఛతి.

అను సూక్తిని మనంబున నిడి నానుడివినదానిలో నేదేని మంచి యున్న గ్రహించి నాతప్పులను మన్నింతురుగాక.

మహాశయులారా !

ప్రస్తుతము భారతదేశాభివృద్ధికై యనేకులు ప్రాజ్ఞు లగుమన వా రనేకవిధములఁ బ్రయత్నించుచుండుట యెల్లరకును విదితచరమే. భారతదేశమున నాయాభాషాభేదభిన్నము లగుదేశము లన్నియు నంగములు. ఏదేని యొకదేహము బలిష్ఠము కావలయు నన్న నన్నియంగములును బలవంతములు గావలయును. భారతదేశమున కొకయంగ మగుమనయాంధ్రదేశమును బలపఱిచి భారతదేశమును బలవంతముగఁ జేయుట మనయాంధ్రుల కర్తవ్యము. దేశమును బలపఱుచుట కనేక సాధనము లున్నను నన్నింటికి నాధారభూత మై జ్ఞానాభివృద్ధి ప్రధాన స్థానము నొందినది. జ్ఞానము వాఙ్మయము నాశ్రయించి యున్నది. మనకు వలయు జ్ఞానమున కావశ్యక మయినవాఙ్మయము మన యాంధ్రభాషలో లేమింజేసి సంస్కృతవాఙ్మయమూలమునను, ఆంగ్ల వాఙ్మయమూలమునను, దక్కుంగల భారతీయవాఙ్మయ మూలమునను, మనము సంపాదింప వలసి వచ్చెను. అటులే సంపాదింపఁ బ్రయ త్నించు చున్నారము. పసిబాలురకుఁ దల్లిపాలవలనఁ గల్గుబలము పోఁతపాలవలనఁ గలుగనేరదుగదా! అట్లు వాఙ్మయమునకు స్వభాష వలనఁ గలుగునభివృద్ధి భాషాంతరములవలనఁ గలుగనేరదు. కావున నాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధి మనకత్యావశ్యకమై యున్నది. మనపూర్వు లలోఁ గొందఱు మహాత్ములు పైయంశమును గమనించి సంస్కృతవా ఙ్మయమునఁ గలమహాభారతాదులయందలి జ్ఞానమును నాంధ్రమహాభా రతాదులను రచియించి మనకుఁ బ్రసాదించిరి. మనకు జ్ఞానప్రద మగు వాఙ్మయము ప్రభుసమ్మితము, సుహృత్సమ్మితము, కాంతాసమ్మితము నని మూఁడువిధములుగా నున్నది. అందు వేదశాస్త్రములు ప్రభుసమ్మితము లు. అనఁగా, ప్రభు వాజ్ఞారూపమున నుపదేశించునటులుపదేశించునవి ప్రభూపదేశముల మనము హేతుప్రశ్నము నెటులుచేయఁగూడదో వే

దశాస్త్రములయెడఁగూడ హేతుప్రశ్న చేయరాదు. ఇతిహాసపురాణాదులు సుహృత్సమ్మితములు. అనఁగా, మిత్రుఁడు చేయునట్టియుపదేశమునుబోలినవి. మిత్రుఁ డేదేని నొకదాని నుపదేశించునపుడు దానికి దృష్టాంతముగాఁ గొన్నికథలను జెప్పి యాకథానాయకుల లాభనష్టముల మూలమున మనకు లాభనష్టముల బోధపఱిచి బాగుపఱుచును. కావ్యములు కాంతాసమ్మితములు. అనఁగా, తనప్రియురాలు చేయునట్టి యుపదేశమును బోలినవి. ప్రియురాలు ప్రియున కేదేని యుపదేశించునపుడు, తనవిలాసములచేఁ బ్రియునిమనమును దనకభిముఖముగా నొనర్చి పిమ్మట గూఢ మగుతనమంచియభిప్రాయమును సూచించి తదనుసారముగ నతనిని బ్రవర్తింపఁ జేయును. మహాభారతాదులు కొంతవఱకుఁ గావ్యరీతి ననుసరించినను, ప్రధానముగ సుహృత్సమ్మితము లై యున్నవి. ఇవి కొంతవఱకుఁ బ్రాజ్ఞుల కుపయోగించినను పామరసాధారణముగ నుపయోగించునవి కావు. పామరులు మంచిని జెప్పఁ బూనినఁ జెడచెవిఁ బెట్టుదురు. అట్టివారి కుపదేశించుటకుఁ గావ్యములే సాధనములు. ఒకధర్మమును గాని నీతిని గాని యుపదేశించునపుడు గావ్యములు వానియందుండు చమత్కృతులచే వారి నావర్జనముచేసి తరువాత గూఢముగ నుండుధర్మములను నుపదేశింపఁగలవు. ఈపద్ధతి ననుసరించి పెద్దనాదులు మనకుఁ గొన్ని ప్రబంధముల ననుగ్రహించిరి. ఈవిధముగ నాంధ్రవాఙ్మయము వృద్ధినొందఁ దలచూపి మధ్యకాలమునఁ దగినంత యవలంబనము చాలక తగువృద్ధిని బొందలేదు.

కొలఁదికాలమునుండియు దేశభాషాభివృద్ధి దేశౌన్నత్యమునకుఁ బ్రధానకారణ మని యు, "సంఘే శక్తిః కలౌ యుగే" అను సూక్తియందుఁ జాల సార మున్న దని యు లోకము గ్రహించినది. సంఘము మూలమున భాషాభివృద్ధి నొనర్పఁ బ్రజలలో నుత్సాహము ప్రబలినది. అన్నివిధములయిన గ్రంథములను మనవారు దేశభాషలందు సంపాదింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. కాన వాని నేరీతి నభివృద్ధి నొందింపవలయునో నాకుఁ దోఁచినరీతిని విశదపఱుచుచున్నాఁడను.

శాస్త్రగ్రంథములు.

సంస్కృతవాఙ్మయమున విస్తృతముగ లేని ప్రకృతిశాస్త్రము మొదలగువానిని నాంగ్లభాషలో నాయాశాస్త్రములలో నిష్ణాతులగువారు పూనుకొని దేశభాషలోని కనువదింపవలయును. అట్టివారి కాంధ్రభాషలో విశేషపరిజ్ఞానము లేకున్నను, వారి కభ్యాసములో నున్న గ్రాంథికమునఁ గాని వ్యావహారికమునఁ గాని గ్రామ్యమునఁ గాని వ్రాయవలయును. క్రమముగా నవసరమైనచో ననుకూలమయిన భాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేయుట సులభమగును. మొదట వ్రాయువారిని నిర్బంధింపఁగూడదు. అట్లయినచో సరియైన జ్ఞానము మనకు రాఁజాలదు. ఆంధ్రభాషలోఁ బ్రావీణ్యము కలిగి యాయా శాస్త్రములందు విశేషపరిజ్ఞానము లేక సామాన్యజ్ఞానము కలిగినవా రాంధ్రభాషలోఁ దెచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించిన సరియైనజ్ఞానము రాక పోవుటయ గాక విపరీతజ్ఞానము గూడ వ్యాపించుట కవకాశము గల్గును. అది యనర్థదాయకము. సంస్కృతవాఙ్మయమున నున్న శాస్త్రగ్రంథములపైని నేఁజెప్పిన విధమున నాయాశాస్త్రములలోఁ బరినిష్ఠితు లగువారిమూలమున నాంధ్రీకరింపఁబడవలయును. లోఁగడ కీ. శే. కొ. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు వీనిసంపాదించుట కొకసంఘము నేర్పఱిచి యందు నన్నొకసభ్యునిగా నుండ నియమించి యాంధ్రీకృతన్యాయసూత్రములను బ్రకటింపఁదలఁచి దాని పరిశోధింపవలయు నని నాదగ్గఱకుఁ బంపిరి. నేను బరిశోధింపఁ బ్రయత్నింపఁగా నూతనరచన కవసరమైనకాలముకంటె నెక్కుడుకాల మవసర మని తోఁచినది. నాకుఁ గలయవకాశమునుబట్టి ముప్పదిసూత్రముల సరిచేయుటకుఁ బదునైదుదినములు పట్టినవి. ఆకాలములోఁ గ్రొత్తగ రచియించిన నూఱుసూత్రము లగు నని నే ననుకొంటిని. ఆపదునైదుదినములలోను నాసంఘకార్యదర్శి యగు మహా॥ అక్కిరాజు ఉమాకాన్తముగారు 'శీఘ్రముగాఁ' బుస్తకము నచ్చొత్తింపవలయును, గావునఁ, బంపవలయు నని యైదాఱుత్తరముల వ్రాసి పదునైదుదినము లయినవెంటనే యేసంగతిని దెలుపకయే 'వెంటనేపుస్తకమును బంపవలయు' నని తంతివార్తఁ బంపిరి. నేను బుస్తకమును బం

పి వేసితిని. పిమ్మట నాపుస్తకముకు నేను శోధించినటులు ప్రకటింతు మని యొక జాబువ్రాసిరి. ముప్పదిసూత్రములమాత్రము పరిశోధించి నటులు ప్రకటింపవచ్చు నని ప్రత్యుత్తరమును వ్రాసితిని. తరువాత నేమి జరిగినదో నాకుఁ దెలియదు. ఈ యంశమును నే నెందులకు వ్రాసితి ననఁగా నీకీతియాంగ్లీకరణము మాచిని సముక్రాప్ప దని వ్యక్త పఱుచుటకె. ఇట్టివానివలన విపరీతజ్ఞానము గలుగును. విపరీతజ్ఞానము కన్న నజ్ఞానమె శ్రేయస్కర మని నాతలంపు. మఱియు బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమును గొందఱు తెనిఁగించిరి. దానిని నేను జూచినప్పుడు సరె సంస్కృతభాష్యమును గూడ దగ్గఱ నుంచుకొని చూచినఁ గాని కొన్ని స్థలములందు నా కర్థము కాలేదు. కొన్నిచోటుల భాష్యాభిప్రాయ మునకు విరుద్ధము లగు నంశములు కూడ నున్నట్లు నాకుఁ దోఁచి నది. ఈ నాయూహ సరియైనచో నట్టియాంధ్రీకృతులతో లాభము లేదు. కావునఁ దత్త్వశాస్త్రముల నాంధ్రీకరింపవలయు నన్న మొ దట సులభములగు వృత్తులతో దర్శనసూత్రములను దెనిఁగించి తన్మూ లమునఁ గొంతజ్ఞాన మభివృద్ధిని బొందిన తరువాత నాయుద్గ్రంథములఁ దెనిఁగింపఁ బ్రయత్నించుట మంచి దని నాతలంపు.

ధర్మశాస్త్రము.

మనయాచారములు బాగుపడినఁ గాని దేశము బాగుపడఁ జాలదు. విరుద్ధాచారములు రెండువిధములుగా వ్యాపించుచున్నవి. (1) పూర్వాచారపరాయణుల మనుకొనువారు తాము చేయుచున్న యాచార మంతయు శాస్త్రములఁ దెలిసికొనకయె శాస్త్రసమ్మత మని నమ్ముచుఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. (2) మనయాచారములలోఁ గొన్ని దురాచారములను జూచి యిట్టియాచారములను బోధించు శాస్త్ర మప్రమాణ మని నమ్మి కొందఱు శాస్త్రముల నుల్లంఘింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈ రెంటికిని సరిగా మనశాస్త్రవిషయమును దెలిసికొనకుండుటయె కారణ మని నానమ్మకము. సంస్కృతభాషా ప్రచారము తగ్గిన యీకాలములో నాంధ్రభాషలో ధర్మశాస్త్రగ్రంథ ములఁ బరివర్తనమొనరించుట యావశ్యకము. ఆచారపిశాచావేశ ముచే మన ధర్మశాస్త్రనిబంధనగ్రంథములలోఁ గొన్ని యభిప్రాయ

భేదము లేర్పడినవి. మొదట నిబంధనగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిన నీయభిప్రాయభేదములు సర్వజనగోచరములై మఱికొంత కలవరమును నుత్పన్నము చేయును. కావున మొదట స్మృతుల నాంధ్రీకరింపవలయును. వానిలోనే సరియైన పూర్వాచారములు తెలియఁదగును. మఱియు మనదేశమున "నిర్ణయసింధు" వను నిబంధనగ్రంథ మొకటి వాడుకలో నున్నది. ఆ గ్రంథము గ్రంథపాతములవలననో మఱియే కారణమువలననో సరియైన యర్థనిర్ణయమున కుపయోగింపకున్నది. కావుననె యీ గ్రంథము పండితలోకమున 'సంశయసింధు' వను బిరుదమును వహించినది. ఇట్టి గ్రంథము లాంధ్రీకృతము లయిన దేశమున కేమిలాభము గల్గునో నే నెఱుంగకున్నాఁడను. కానఁ బ్రకటిత స్మృతులఁ గాక వ్యాఖ్యానములతో జీవించియున్న ప్రసిద్ధ స్మృతుల నాంధ్రీకరించుట చాల నావశ్యకము. కొలఁదిదినములక్రిందట గౌతమధర్మసూత్రము లాంధ్రీకృతము లయినవి. ఆపుస్తకమును నేను సమగ్రముగఁ జదువలేదు, గాని, స్థాలీపులాకన్యాయమున నచ్చటచ్చటం జదివితిని. ఆభాగములలో సంగోరు భాగ మపార్థకముగ నున్నది. ఈరీతి గ్రంథవ్యాప్తి యనర్థదాయక మని నాదృఢవిశ్వాసము. కావునఁ దగురీతి నాంధ్రీకరింపఁ యత్నింపవలయును. మఱియు సంస్కృతలోకోక్తు లను నొక పుస్తకమును జూచితిని. అందు (1) నిషాదస్థపత్యధికరణన్యాయము= అనఁగా నిషాదుని యజమానునిగాఁ జేసికొనినట్లు. (2) అన్యద్భుక్తం అన్యద్వాంతం=ఒకఁడు తినియెను, మఱియొకఁడు వమనముచేసికొనియెను. ఈతీరున న్యాయస్వరూపములు చూపఁబడినవి. దీనివలన న్యాయముల స్వరూపము లోకమున కెట్లు గోచరము కాఁగలదో ప్రాజ్ఞు లాలోచించెదరుగాక.

అలంకారశాస్త్రము.

ఇది కావ్యనిర్మాణమునకుఁ దద్రసాస్వాదనమునకును జాల ముఖ్యమైనది. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నలంకారగ్రంథములు లేనే లే వని చెప్పవచ్చును. నరసభూపాలీయమువంటి రెండుమూఁడు గ్రంథము లున్నను విమర్శపూర్వకముగఁ గావ్యమునందలి రసము నాస్వాదింపఁదగుమార్గములను జూపునవి కావు. కావున, నీశాస్త్రము నాంధ్ర

భాషలో వ్యాపింపఁజేయుట మనకుఁ గర్తవ్యము. ఇట్టి యుద్దేశముతో డనే కావ్యాదర్శము,దశరూపకమును గ్రొత్తగ నాంధ్రీకరింపఁబడినవి. అట్టిగ్రంథములను విశ్వవిద్యాలయమువారు పాఠ్యగ్రంథములుగ నియమించుచున్నారు. ఆ గ్రంథములఁ జూచినపుడు నాకుఁ గలిగినయభిప్రాయములను దిఙ్మాత్రముగ నైన సూచించుట యనుచిత మయినను సత్యమును బయలుపఱుచుట విహితకృత్య మని యెంచి పురోభాగిత్వ మవలంబింప వలసివచ్చినందులకై చింతిల్లుచుఁ గొంచెము వ్యక్తపఱుచుచున్నాఁడను. చిత్తగింపుఁడు.

"శ్లో. చతుర్ముఖముఖాంభోజవనహంసవధూ ర్మమ
మానసే రమతాం నిత్యం సర్వశుక్లా సరస్వతీ."

ఇయ్యది కావ్యాదర్శములోని మంగళశ్లోకము. ఈపద్యమున సరస్వతియందు హంసవధూరూపణమును జేసి దాని కుపాయముగ ముఖమునందు పద్మరూపణమును, మానసము (చిత్తము)నందు శ్లేషవశమున సరోరూపణమును జేసి పరంపరితరూపకము నిర్వహింపఁబడినది. ఈశ్లోక మిటులాంధ్రీకృత మయినది.

క. శ్రీ నెగడుచుండి చతురా,స్యాననవనజవనహంసియై బహిరంతః
స్థానసితయౌ సరస్వతి,మానక రమియించుఁగాత మచ్చిత్తమునన్.

ఈపద్యమున హంసవధూరూపణోపాయ మగు సరోరూపణము విడువఁబడినది. మఱియు సరస్వతి హంసీరూపరూపిత యగుటచేఁ జిత్తమందు రమించుట బాధితము. ఇటులనాలోచించిన నీపద్యమున ననేకము లగుచిక్కులు వాటిల్లును. అలంకారగ్రంథకర్తల పద్యములె యిటులుండఁ దక్కినవారియాంధ్రీకృతులలో నిటు లుండుట వింతగా దని చూపుటకు దీనిం జూపితిని గాని చెప్పఁబోవు విషయ మది కాదు. శాస్త్రీయవిషయములోని భేదము నొకచోటున మాత్రము తమయెదుటఁ బెట్టెదను. కావ్యమున కాత్మ రీతి యని వామనుఁడు చెప్పెను. అట్టి ముఖ్య మగు రీతి స్వరూపమును దెలిసికొనుటకు గుణములు ముఖ్యకారణములు. గుణములలో మొదటిది గాన గ్రంథమున శ్లేషగుణమును జెప్పి దాని ననుసరించి వైదర్భి, గౌడి,యను రీతులకు భేదము రెండుశ్లోకములఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. శ్లిష్టమస్పృష్టశైథిల్య మల్పప్రాణాక్షరోత్తరమ్
శిథిలం మాలతీమాలాలోలాలికలిలా యథా॥
అనుప్రాసధియా గౌడై స్తదిష్టం బంధగౌరవాత్
వైదర్భైః మాలతీదామలంఘితం భ్రమరై రితి॥

ఈశ్లోకములకు నాజ్ఞానానుసారముగ నభిప్రాయమును వ్రాయుచున్నాఁడను. శ్లేషయన శైథిల్యము లేకుండుట యని మొదటిపాదమున శ్లేషలక్షణము చెప్పఁబడినది. అందలి శైథిల్యస్వరూపము 'అల్పప్రాణాక్షరోత్తరం శిథిలం' అని సార్ధద్వితీయ పాదమునఁ జెప్పఁబడినది. కోమలవర్ణమయ మైన శిథిల మనఁబడు నని తాత్పర్యము. ప్రథమ శ్లోకోత్తరార్ధమున శైథిల్య ముదాహరింపఁబడినది. అనుప్రాసానురాగముచే గౌడులీశైథిల్యము నంగీకరించి రని "అనుప్రాసధియా గౌడైస్తదిష్టం" అనువాక్యముచేఁ దెలుపఁబడినది. వైదర్భులు బంధగౌరవము ననుసరించి శ్లేష నంగీకరించి శిథిలతను విడనాడిరి. ఉదాహరణము-మాలతీదామేత్యాది ద్వితీయశ్లోకశేషము. కోమలాక్షరమయ మైన గౌడి యనియును, మహాప్రాణా(కఠినా)క్షరము లుండిన వైదర్భి యనియుఁ దాత్పర్యము. ఇది యిటు లుండఁ బైశ్లోకము నిటు లాంధ్రీకరించిరి.

గీ. శిథిలత నొకించుకేని స్పృశింపని దయి
పరఁగుసూక్తి యల్పప్రాణవర్ణబహుళ
మగుచు శ్లేషగుణోజ్జ్వలం బగుశిథిలము
మాలతీమాలలోలాళినీల యనిన॥
కల యనుప్రాసమును బంధగౌరవంబు
నంచు నాదరింతురు గౌడు లారచనను॥

వైదర్భరీతి.

భ్రమరములచేత లంఘింపఁబడుచు నుండె
మాలతి యటన్న వైదర్భలాలితంబు॥

ఈరెండుపద్యములును సంస్కృతమున కెంత విరుద్ధములో యాలోచింపుఁడు. సంస్కృతములో శిథిలతాస్వరూపమును 'అల్పప్రాణాక్షరోత్తరం' అనుపదము బోధించుచుండ శిథిలతకు విరుద్ధ మగుశ్లే

షస్వరూపములో దీనిని యోజించిరి. వైదర్భమార్గమునఁ గారణమును బోధించు 'బంధగౌరవా' త్తనుదానిని, గౌడరీతి నాదరించుటలోఁ గారణమును బోధించుదానిగ యోజనము చేసిరి. ఆంధ్ర భాషయందు విశేషజ్ఞానము లేక నే నాపద్యములను వేఱుగ నన్వయించితి నేమో యుభయభాషాప్రవీణు లాలోచించెదరుగాక. నే ననుకొనినది సత్యమైనచో వీరిపద్యములంబట్టి వైదర్భరీతిని గౌడరీతిగను గౌడరీతిని వైదర్భరీతిగను బాఠకులు గ్రహింతు రని నానమ్మకము. వామనమతము ప్రకారము కావ్యాత్మ యగురీతిని గుఱించియే యీరీతి వైపరీత్య మున్నప్పు డలంకారశాస్త్రతత్త్వ మీగ్రంథమువలన నెటులు గ్రహింపనగునో ప్రాజ్ఞు లాలోచించెదరుగాక. ఈగ్రంథములోని విరోధముల నన్నిటిని వివరించిన నొకగ్రంథమగు ననుభయముచేత నీ యొక్క విషయము మాత్రము ప్రధానముగఁ జూపి విడిచితిని.

ఇఁక నాంధ్ర దశరూపకమును గూర్చి ముచ్చటింతము. దశరూపకప్రారంభమున-

అవస్థానుకృతి ర్నాట్యం రూపం దృశ్యతయోచ్యతే
రూపకం తత్సమారోపాత్ దశధైవ రసాశ్రయమ్
నాటకం సప్రకరణం భాణః ప్రహసనం డిమః
వ్యాయోగసమవాకారౌ వీథ్యంకేహామృగా ఇతి॥
అన్యద్భావాశ్రయం నృత్యం ... ...

ఆవశ్యకమయిన దీనివివరణము——

"నను, డోంబీ శ్రీగదితం భాణో భాణీ ప్రస్థానరాసకాః
కావ్యంచ సప్త నృత్యస్య భేదాః స్యు స్తేపి భాణవత్."

ఇతి రూపకాంతరాణామపి భావా దవధారణానుపపత్తి రిత్యాశంక్యాహ- "అన్యద్భావాశ్రయం నృత్యం" రసాశ్రయా న్నాట్యాద్భావాశ్రయం నృత్య మన్యదేవ। తత్ర భావాశ్రయ మితి విషయభేదాత్ నృత్యమితి నృతేః గాత్రవిక్షేపార్థత్వేన ఆంగికబాహుళ్యాత్ లోకేపి చాత్ర ప్రేక్షణీయక మితి వ్యవహారాత్, నాటకాదే రన్య న్నృత్యం। తద్భేదత్వా చ్ఛ్రీగదితాదే రవధారణోపపత్తిః। నాటకాదిచ రసవిషయం। రసస్యచ పదార్థీభూతవిభావాది సంసర్గాత్మకవాక్యార్థహేతుకత్వాత్ । వాక్యార్థాభినయాత్మకత్వం రసాశ్రయ మిత్యనేన

విర్మితం, నాట్యమితి చ నట-అవస్పందనే ఇతి నటః కించిచ్చలనార్థత్వా త్సాత్త్వికబాహుల్యం। అతఏవ తత్కారిషు నటవ్యపదేశః। యథాచ గాత్రవిక్షేపార్థత్వే సమానేపి అనుకారాత్మకత్వేన నృత్తాదన్యం నృత్యం తథా వాక్యార్థాభినయాత్మకా న్నాట్యా త్పదార్థాభినయాత్మకం అన్యదేవ నృత్యం"

దీనిలో నవసరమైన భాగమున కాంధ్రీకరణము. "రాసకాదులగురూపకంబు లనేకములుండగాఁ బదియే యని యెట్లు నిశ్చయింపఁదగు ననుశంక కిట్లు సమాధాన మరయునది. "నృత్యమన్యము"

రసాశ్రయ మగునాట్యముకంటె భావాశ్రయ మగునృత్యము వేఱు. గాత్రవిక్షేపమే ప్రయోజనముగాఁ గలిగిన నృత్యమును జేయువాఁడు నర్తకుఁ డని చెప్పఁబడుటచేతను వాఁ డొనరించునృత్యము ప్రేక్షణీయక మని లోకమునందును లక్షణగ్రంథములందును వ్యవహరింపఁబడుటచేతను నాటకాదులకంటె నృత్యము వే ఱగుచున్నది. ఇఁకనో నాటకాదులు రసవిషయకములు. రసమో విభావానుభావాది సంసర్గము గలదియై వాక్యార్థమె ప్రయోజనముగాఁగలది యగును. కావున నె వాక్యభావము నభినయించు నాట్యము రసాశ్రయ మని తెలుపఁబడినది. కించిచ్చలనము గలదినాట్య మనఁబడును. గాత్రవిక్షేపము సమానమె యయినను ననుకరణాత్మక మయిన నృత్తముకంటె నృత్య మెట్లు వేఱగునో యట్లె వాక్యార్థాభినయాత్మక మాయిన నాట్యముకంటెఁ బదార్థాభినయాత్మక మయిననృత్యము సర్వథా వే ఱని గ్రహించునది." పైసంస్కృతమున కీయాంధ్రీకరణ మేమి యు సంబంధింపకపోవుటయె గాక పాఠకులకు విపరీతార్థస్ఫోరక మగుచున్నది. దాని నంతను వివరించిన గ్రంథవిస్తర మగును గావున ముఖ్యములగు కొన్నియంశములను జూపెదను. నృత్యము గాత్రవిక్షేపమె ప్రయోజనముగాఁ గలిగిన దనియున్నది. సంస్కృతమున నృత్యశబ్దములోని నృతీధాతువునకు గాత్రవిక్షేప మని యర్థము, (అభిధేయము) గలదిగనుక యనునర్థములో నున్నది. సంస్కృతములో నభిధేయమను నర్థములో వాడఁబడిన యర్థశబ్దమునకుం బ్రయోజన మర్థ మనుకొని యావాక్యార్థమును విపరీతముగఁ జేసిరి, ఈవైపరీత్యమువలన నాట్యముకంటె నృత్యము వే ఱనుటకు సంస్కృతమున నాలుగుహేతువులు

చూపఁబడియుండఁగా రెండు హేతువుల క్రింద సమన్వయింపఁబడినది. నృత్యమున నాంగికబాహుళ్య ముండు నని యుండఁగా నాగ్రంథము నృత్యమునకుఁ గాత్రవిక్షేపము ప్రయోజన మని వ్యక్తీకరించుచున్నది. మఱియు నాటకనాట్యశబ్దములకుఁ బ్రవృత్తినిమిత్తభేదమున్న దని యిచటిమూలమున నున్నను నాభేదమును గమనింపక నాట్యమనునర్థములో నాటకశబ్దము వాడఁబడినది. మఱియు రసము విభావాదిసంసర్గము గలది యని యాంధ్రీకృతిలో నున్నది, సంస్కృతమున వాక్యార్థము విభావాదిసంసర్గాత్మక మనియు నట్టివాక్యార్థహేతుకము రస మనియు నున్నది. వాక్యార్థమునకు సమాసఘటకమై విశేషణముగానున్న 'విభావాది సంసర్గాత్మక' యనుదాని నీసమాసములోఁజేరని రసపదార్థముతో నెట్లు లన్వయించిరో తెలియకున్నది. అట్లు లన్వయింపఁ బ్రయత్నించినను సంసర్గము గలది యనునర్థ మెట్లులు గోచరించెనో తెలియకున్నది. ఇంతియగాక 'వాక్యార్థహేతుకత్వాత్' అని సంస్కృతమున నుండఁగా రసమునకు వాక్యార్థమే ప్రయోజన మని వ్రాయుటకుఁ గారణ మేమో కన్పట్టకున్నది. ఇచటి హేతుశబ్దమునకుఁ బ్రయోజన మర్థ మనుకొనిరి కాఁబోలు. ఏది యెట్టులయినను రసమునకు వాక్యార్థము ప్రయోజనమో వాక్యార్థమునకు రసము ప్రయోజనమో ప్రాజ్ఞ తెలుఁగనిది కాదు. మఱియు వాక్యభావము నభినయించునది నాట్య మని వ్రాసిరి. అభినయము నాట్యము గాని యభినయించునది నాట్యము గాదు. అభినయించువాఁడు నటుఁడు, అనుకరణాత్మకమయినది నృత్తి మని వ్రాసిరి. అది నృత్తము గాదు నృత్యము. గ్రంథసమన్వయ మట్లుండఁగా నీనాలుగుపంక్తులవలన,

1. నృత్యమునకు గాత్రవిక్షేపము ప్రయోజన మనియు
2. రసమునకు వాక్యార్థము ప్రయోజన మనియు
3. నాట్యము వాక్యభావము నభినయించు ననియు
4. నృత్త మనుకారాత్మక మనియు
5. రసము విభావాదిసంసర్గముగలది యనియును

ఈవిధముగ ననేకవిపరీతజ్ఞానములు గలుగు నని నాభయము. నేను పైనిజూపిన భాగములు గ్రంథప్రారంభములోనివి. స్థాలీపులాక

న్యాయమున నొక్క విషయమును జూపితిని, గ్రంథము నంతను విమర్శించుట నాపని గాదు. నా కట్టియోపిక యున్నచో నొక నూతనగ్రంథమును వ్రాయుట మేలని నానమ్మకము. కావ్యప్రపంచనమున కలంకారశాస్త్రజ్ఞానము ప్రాణమువంటి దనుతలంపుతో నీవిషయమునఁ బురోభాగిత్వ మవలంబింప సాహసించితిని. పైరీతి నాంధ్రాలంకారశాస్త్ర గ్రంథములను బాఠ్యగ్రంథములనుగా నియమించి విశ్వవిద్యాలయమువారాంధ్రభాషాజ్ఞానము నభివృద్ధిచేయఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈ ప్రయత్నమువలన నెట్టిఫలము సంభవించునో గమనించి యీపరిషత్తువా రుచితమార్గము నాలోచింపం బ్రార్థితులు.

కావ్యములు.

జనసామాన్యమునకు సదుపదేశమును జేయుకావ్యములు వానియందలి చమత్కృతులచేత జనుల నాభిముఖ్యము నొనరించి పురుషార్థముల నుపదేశింపఁగలవు. కావున నవి రసప్రధానములుగ నుండవలయును. రసము లోకోత్తరచమత్కారప్రాణము. కావుననె యానందవర్థనాచార్యాదులు కావ్యమునకు రస మాత్మ యనియును శబ్దార్థములు శరీర మనియు ను మాధుర్యాదులు శౌర్యాదులఁ బోలియు నలంకారములు హారాదులనుబోలియు నాత్మోత్కర్షాధాయకము లనియుఁ దలంచిరి. రస మున్నచోఁ గావ్యము సజీవ మగును. అప్పుడే యలంకారములు దానికి శోభ నొదవించును. రసము లేనిచో నవి శవాలంకారములం బోలి శబ్దార్థములకు శోభ నొదవింపకుండుటయె గాక తమ శోభను గూడఁ బోఁగొట్టుకొనును. అలంకారములు లేకున్నను గుణపుష్టిచే రసవంత మయినయాకావ్యము సద్గుణసంపద గలయోషామణి యలంకారశూన్య యయినను నుత్కృష్టలలో నగ్రగణ్యురా లయినట్లే యగ్రగణ్య మగును. కావునఁ గవి రసమును బోషింపఁ బ్రయత్నింపవలయును. అట్టిప్రయత్నము చేయునపుడు వేఱుప్రయత్నమక్కఱలేకయే యలంకారములు తమంతఁ దామె కావ్యము నలంకరింపఁగలవు. అప్పుడే యలంకారములకు స్వస్వరూపము సిద్ధించును. కవి యలంకారములను జేర్చుటకు స్వతంత్రప్రయత్నము చేసినచోఁ దదాక్షిప్తహృదయుఁడై రసమును బోషింపఁజాలఁడు. అప్పు డాయలంకా

రములు జనద్వేషిదలంకారములంబోలి యుండును. మఱియు రసని ష్పత్తి విభావాదులవలన నగును. కావున వానియౌచిత్యమును బాగుగ గమనింపవలయును. అందనౌచిత్య మున్న రసభంగము కలుగును. అని యానందవర్ధనాచార్యులచే

"అనౌచిత్యాదృతేనాన్యద్రసభంగస్య కారణం
ప్రసిద్ధౌచిత్యబంధస్తు రస స్యోపనిషత్పరా"

అని స్పష్టపఱుపఁబడినది. కావున నౌచిత్యమును ముఖ్యముగఁ బాటింపవలయును. రసములలో శృంగారరసము సర్వజనాస్వాద్య మయినట్లు లితరములు గావునుక శృంగార మన్నిటికన్నఁ బ్రధాన మయినది. దీనితరువాతిదివీరరసము. ఈయభిప్రాయముతోడనే "ఏకఏవ భవేదంగీశృంగారో వీరఏవవా "అని యీరెంటికిని ప్రాధాన్య మంగీకరించిరి. ఈరెంటిలోఁగూడ 'వీర ఏవ వా' అని యనాస్థాబోధక 'వా' కారమువలన వీరరసమున కప్రాధాన్యము సూచింపఁబడినది. ఈప్రాధాన్యాప్రాధాన్యము లధికాల్పసంఖ్యాకజనాస్వాద్యతనుబట్టి యేర్పడినవి. కావుననే శాంతరస మత్యల్పసంఖ్యాకజనాస్వాద్య మగుటచేత నది రసమే కాదని కొందఱును, రస మయినను శ్రవ్యకావ్యములలో నుండవచ్చును గాని దృశ్యకావ్యముల నుండఁగూడ దని కొందఱు నభిప్రాయ మిచ్చిరి. కావున శృంగారరసప్రధానకావ్యములె సర్వజనోపకారకములు. ఈతలంపుతో మనపూర్వులు శృంగారప్రధానకావ్యముల నెక్కువగా రచియించిరి. ప్రస్తుతకాలమున నవనాగరకత వ్యాపించినకొలఁది శృంగారకావ్యములఁ బాఱఁదోలవలయు ననునభిప్రాయము కొంతవఱకు లోకమున వ్యాపించినది. ఇట్టియభిప్రాయము వ్యాపించుటకుఁ గొన్ని శృంగారప్రబంధము లౌచిత్యమును మీఱి యుండుటయె కారణ మని నానమ్మకము. ఔచిత్యమును బాటించిన నిట్టియభిప్రాయములు వెలువడవు. ఒకనాయిక స్వాభిలాష నుచితమైన యంగభంగవిశేషముల సూచించినటులు వర్ణించిన నెంత మధురముగా నుండునో గ్రామ్యవ్యవహారరూపమున వ్యక్తీకరించిన నంతగర్హ్యముగ నుండును. ఈగర్హ్యత కనౌచిత్యమె కారణము కావున నౌచిత్య మవలంబించి శృంగార ప్రబంధముల రచియించుట యావశ్యకము. ఆప్రబంధములు రసవంతములై నీతి, ధర్మము, మొదలగు మంచివిషయముల నుపదేశించునవి

గా నుండవలయును. లేనిచో నవి "కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయే"త్తను నిషేధగోచరము లగును. ఇఁక దృశ్యకావ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమున స్వతంత్రములు లేనే లే వని చెప్పనచ్చును. శ్రవ్యకావ్యములకంటె దృశ్యకావ్యము లభినేయార్థము లగుటచేత నౌచిత్యభరితము లై యుండవలయును. వానియం దేమాత్రమైన ననౌచిత్య మున్నను రసభంగము కలుగుటయె గాక మీఁదుమిక్కిలి జుగుప్సకూడఁ గల్గును. కావున నె శయనాధరపానాదులు వర్జనీయము లని చెప్పిరి. ఇపుడు నాట్యరంగములందు వానిం జూపుచున్నారు. వానిం జూచినపుడు సహృదయులమనంబుల వైకల్యము కలుగక మానదు. జయంతజయపాల మొదలగు నాటకములం జూచినపుడు ప్రాజ్ఞులు విశ్వసించెద రని నానమ్మకము. ఇఁక సంస్కృతనాటకములను గొన్నింటిని మనవా రాంధ్రీకరించిరి. అందు వ్యంగ్యభూతము లగురసభావాదు లట్టులుండఁ జాలచోట్ల వాచ్యార్థమే భేదించె నని నే ననుకొనియెదను. యూఁదుకు- ఉత్తరరామచరితమున సీతనుగూర్చి రామవాక్యములో-

శ్లో. ఇయంగేహేలక్ష్మీ రియ మమృతవర్తిర్నయనయో
రసా వస్యా స్స్పర్శో వపుషి బహుళ శ్చందనరసః
అయం కంఠేబాహు శ్శిశిరమసృణో మౌక్తికసరః
కిమస్యా నప్రేయో యది పరమసహ్య స్తు విరహః.
అని యున్నది. దీనియాంధ్రీకరణమున—

చం. ఇది గృహలక్ష్మి నేత్రముల కియ్యది యూ నమృతంపువర్తి దీ
నిది యగుతాఁకు దేహమున నిర్గలచందనగంధలేపనం
బిది శిశిరంబు మౌక్తికసరేడ్గభుజంబు గళంబునందు దీ
నిది సకలంబు సహ్యము వినింద్యవియోగ మొకం డసహ్య మా.

సంస్కృతమున సీతాస్పర్శయందు చందనరసతాదాత్మ్యమారోపితము. తెలుఁగులో చందనలేపనతాదాత్మ్య మారోపితము. సంస్కృతములో నారోప్యమాణము శైత్యాశ్రయము కావున శీతలత సాధారణధర్మమై రూపకనిర్వాహకమై చల్లని స్పర్శ యని స్ఫురింపఁజేయును. తెలుఁగున .నారోప్యమాణము శీతలతాజనకము సాధారణధర్మమై స్పర్శ చల్లఁదనమును బుట్టించుచున్న దని స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. దీనియం దెంతచమత్కారము లోపించినదో ప్రాజ్ఞులు గ్రహింపకపోరు.

మఱియు నిట గంధశబ్దము పునరుక్తము. సంస్కృతమునందలి రస శబ్దము లేకుండుట కూడఁ జమత్కారభంజకమే. తృతీయచరణమునఁ గంఠలగ్న బాహువునందు మౌక్తికసరతాదాత్మ్యారోప మున్నది. తెలుఁగున రూపకమే కానరాదు. "మౌక్తికసరేద్ధ" మౌక్తికసరమును బోలి దీపించుచున్న యని గాని మౌక్తికసరముచే దీపించుచున్న యని గాని యర్థము చెప్పవలయును. మొదటియర్థమున రూపకోపక్రమమున నుపమ ప్రక్రమభంగదూషితము. రెండవయర్థమున సీతబాహువునందు మౌక్తికసరమున్నట్లు స్ఫురించును.

ఈపద్యములోని నాల్గవపాదపు మొదటివాక్యమును జూడుఁడు. ఈవాక్యము పూర్వోక్తము లన్నియుఁ బీడాకరము లని స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. సహ్యముగా నున్నదని పీడాకరములఁ గూర్చియే వాడుదురు. కావున నీవాక్యము సహృదయుల కెటు లుండునో యాస్వరూపమును చతుర్థచరణాంతపదమే బోధించుచున్నది. "దీనిది ప్రియమేది కాదు" అని యున్నచోఁ గొంత బాగుండును. ఇటులసరిచేసి చూచినచో నూటికిఁ దొంబదిలో భేద ముండక మానదు. కొంతకాలమున కీయాంధ్రీకరణములం జూచి తృప్తినొంది సంస్కృతములోని సార మాంధ్రభాషలోనికివచ్చిన దనియు సంస్కృతముతో మనకవసరములే దనియు నభిప్రాయము లోకమున వ్యాపించినచో మనజ్ఞాన మెంతహీనదశ పొందునో యని భీతికలుగుచున్నది.

వ్యాకరణములు.

తెలుఁగుభాష కిదివఱకుఁ గొన్నివ్యాకరణము లున్నవి. ఇవి భాషకుఁ జాలవు గాన సమగ్రమగు వ్యాకరణము లుండవలయు నను నభిప్రాయ మందఱకును గలిగినది. ఈయభిప్రాయము ననుసరించి "యాంధ్రభాషానుశాసనమను పేరితో నొకవ్యాకరణము వ్రాయఁ బడినది. ఇదివ్యావహారికభాషావాదుల తృప్తికై వ్రాయఁబడినయటులు గాన్పించుచున్నది, గాని, యెట్టిభాషకు సాధుత్వము చెప్పఁబూనిరో తెలియకున్నది. ఈగ్రంథప్రారంభములో "వచ్చాను" అనునది శిష్టవ్యావహారికమైనను సత్త్వవిప్రయుక్తము కాలేదు కావున నపభ్రంశము" అని చెప్పి, వెంటనే "దానిని (బాలవ్యాకరణమును) బట్టి పూర్వకవులు ప్రయోగించిన బహుశబ్దము లపశబ్దము లనెడిభ్రాంతి యిప్పటి

వారికిఁ గలుగుటచేతను దానిని వారించుటకును బూర్వకవి సమ్మతము లు తత్తుల్యములు నైన శిష్టవ్యావహారికములు సాధువు లని తెలుపుటకును నీయనుశాసన మావశ్యక మగుచున్నది" అని వ్రాయఁబడెను. పూర్వకవిసమ్మతము లసాధువు లని యెవరు చెప్పుదురు. తత్తుల్యముల నుచోట సాదృశ్యమునకుఁ బ్రయోజకధర్మ మేదియో తెలియదు. అయ్యది యీగ్రంథమునఁ జూపఁబడలేదు. ఈగ్రంథకర్త యీవాక్యములలో వాడినశిష్టవ్యావహారిక మనుపదము తత్తుల్య మందురా? కాదందురా? కాదందురేని దీని నపభ్రంశ మని యొప్పుకొందురా? తత్తుల్య మందురేని "వచ్చాను" అనుపదము చేసినపాపమేమి? కావున భాషాస్వరూప మీయనుశాసనకర్తయొక్క యిచ్ఛలో నున్నటుల నగపడుచున్నది? కాన భాషాస్వరూపము మొదట సిద్ధముగా నుండవలయును. ఆస్వరూపసిద్ధికై శ్రీపీఠికాపురసంస్థానాధీశు లొక కోశమును "శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు" వనుపేరితో మన కనుగ్రహించుచున్నారు. ఇట్టి యనుగ్రహమునకుఁ గృతజ్ఞులమై శ్రీవారికిని వారికుటుంబమునకును నాయురారోగ్యైశ్వర్యసమృద్ధివిభవంతుఁడు ప్రసాదించుఁగాక యని ప్రార్థించుట మన కవశ్యకర్తవ్యము. దానిమూలమున భాషాస్వరూపమును మనము దెలిసికొని తదనుకూల మగుసమగ్రవ్యాకరణమును వ్రాయఁ బ్రయత్నింపవలయును. ఆవ్యాకరణ మాంధ్రభాషయందును తద్వ్యాకరణములయందును సంస్కృతభాషావ్యాకరణముల యందును నాఱితేఱినవారు పూనికొని రచియింపఁదగినది. అన్నిటియందును పరినిష్ఠితుఁ డొకఁ డుండఁబోఁడు. కావున, వేర్వేఱు పండితుల నొకసంఘముగ సమకూర్చి తన్మూలమున రచియింపఁబడినచో మంచి వ్యాకరణము లభియింపఁగలదు. లేనిచో లాభము లేదు. ఈభాషానుశాసనమందు, "క్, చ్, మొదలగునవి మాత్ర లనంబడును. ఒక్క మాత్ర పలుకుటకుఁ బట్టినంతటికాలము పట్టునట్టి అచ్చుహ్రస్వము" అని యున్నది. ఈగ్రంథమునుబట్టి హల్లునకును హ్రస్వ మగునచ్చునకును నుచ్చారణకాలము సమ మని స్పష్ట మగుచున్నది. ఆంధ్రభాషాసంప్రదాయము నాకుఁ దెలియదు గాని సంస్కృతసంప్రదాయమునుబట్టి యాలోచింప నీసిద్ధాంత మసత్య మగుచున్నది. అచ్చులకంటె [illegible] హల్లు

లకును హ్రస్వము లగు నచ్చులకు ను సమకాలము కల్పింపసాహసించినను దత్సమపదములలోని వానికిని గూడ సమకాలతను గల్పింప సాహసించెదరా? మఱియు "సంస్కృతావ్యయములలోనివైన యుపసర్గలు తత్సమములైన విశేష్యవిశేషణధాతువుల మొదటఁజేరి కనఁబడుచుండును గావున వానిని గూడ నుదాహరించెదను. ప్ర॥ ప్రదేశము, సు॥ సుగుణము, దుర్॥ దుర్జనుఁడు." పూర్వవాక్యార్థమునకివి యెట్లుదాహరణము లగునో ప్రాజ్ఞు లాలోచింతురుగాక. పరకీయదోషాన్వేషణముతోఁ బని లేదు. సంస్కృతవ్యాకరణమున మంచి జ్ఞానము గలవారిసహాయమును గూర్చుకొని వ్యాకరణరచన చేయవలయునుగాని కేవలాంధ్ర పండితులు చేయఁదగినపని కా దని నాతలంపు.

విమర్శగ్రంథములు.

ఇదివఱకు నేఁజూచిన కొన్నివిమర్శనగ్రంథములలోఁ గవియొక్క జాతి, కాలము, శాఖ, దేశము, ఈవిధము లగునంశములు కన్పడుచున్నవి. పిమ్మట నందలి దోషముల నిరూపించుటకుఁ జాలఁ బ్రయత్నించినట్లు కన్పడుచున్నది. ఈవిమర్శల కుపయోగము లే దని నేను జెప్పను గాని ముఖ్యముగ విమర్శ లీవిధముగ నుండవలయు నని నాయాశయము. బోద్ధలు రసాభిముఖులై గ్రంథములం దిమిడియున్న సదుపదేశములను గ్రహింపవలయు ననుముఖ్యోద్దేశముతోఁ గవి కావ్యములను వ్రాయును. ఇందలి ప్రధానరస మేది? అంగరసము లెవ్వి? ఆరసము లంగిరసము నెట్లు పోషించినవి? ఇందు విభావాదు లుచితముగ వర్ణితములా? ప్రతివాక్యమును వ్యంగ్యవైభవము గలదై యున్నదా? అలంకారము లాయావ్యంగ్యోపస్కారములుగ నున్నవా? గుణముల రచన రసానుగుణముగ నున్నదా? ఈమొదలగు విమర్శలున్నచోఁ దత్పురస్సరముగ నాగ్రంథమును జదివిన సహృదయుల కానందము గల్గును. ఇట్టి విమర్శల కలంకారశాస్త్రజ్ఞానము ముఖ్యము. ఇట్టి విమర్శలు రసవత్తరములైన ప్రాచీనప్రబంధముల కన్నిటికిని గావలయును. ఆంధ్రభాషకు సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మావశ్యకము. ఆంధ్రభాష సంస్కృతభాషాగర్భితమయి యున్నది. నన్నయభాష సంస్కృతపదభూయిష్ఠము. తిక్కనభాష సమసంస్కృతమైయున్నది. ప్రబంధము

లన్నియు సంస్కృతప్రచురములై యున్నవి. అచ్చ తెనుఁగు కావ్యములు కొలఁదిగ నున్నను నవి మిగిలినగ్రంథము లంత సుబోధములు గావు. సుబోధముగ నుండునదియె కావ్యము లేనిచోఁ బ్రసాదగుణవిరహితమై రసస్ఫోరకము కాఁజాలదు. కావున సంస్కృతభాషాజ్ఞానము కూడ నున్ననే రసాస్వాదము కలుగును. తెలుఁగుగ్రంథములలోని సాంస్కృతభాషామూలమునఁ గలిగిన సంస్కృతభాషాజ్ఞానము చాలు ననుట లోకవ్యవహారమూలమునఁ గలిగినయాంధ్రభాషాజ్ఞానము ప్రబంధములయందలి రసాస్వాదమునకుఁ జాలు నన్నట్లుండును. కావున స్వతంత్రముగ నాయాభాషలయందు జ్ఞాన మావశ్యకము. అన్నిభాషలకంటెను సంస్కృతభాషకు వ్యాకరణనిర్బంధ మధికము, కావున, వ్యాకరణజ్ఞానపూర్వక సంస్కృతజ్ఞానమును మన మభిలషింపవలయును. ఇప్పటివిద్యాసంవిధానమున సంస్కృతములో వ్యాకరణమును మూలఁద్రోసి కొంచెపుభాషాజ్ఞానమును సహకారముగఁజేసికొని తెలుఁగునందు ప్రవీణులగుటయేకాక యుభయభాషాప్రవీణులుగూడ నగుచున్నారు. అట్టిజ్ఞానము భాషకు విశేషించి యుపకరించునది కాదు. ఇపుడు (1) శిష్టవ్యావహారికము (2)గౌరవనీయులు(3)బానిసేయులు (4) ప్రాముఖ్యత మొదలగుపదములు నూతనముగ గ్రాంథికములగుచున్నవి. ఇది భాషకుఁ గళంక మని నాతలంపు. ఇట్టికళంకమును దొలఁగింపఁ బ్రయత్న మత్యావశ్యకము.

మహాశయులారా !

వార్ధకలక్షణము లగుకొన్ని పిచ్చిపిచ్చిమాటలచేతఁ దమయమూల్య మగుసమయమును వ్యర్థము చేసినందుకు నన్ను మన్నింపుఁడు. మొదట నేదయతో నన్నీస్థానమునఁ గూర్చుండఁబెట్టితిరో యట్టిదయతో నాలోపములను క్షమింపుఁడు. ప్రసంగవశమునఁ బరకీయోక్తుల విమర్శించునపుడు నాపలుకులం గొంతపారుష్య మున్నను నది భాషాసేవాభిమానమూలకముగాని వేఱొకవిధముగాదని యెంచి మన్నింపుఁడు. భావికార్యక్రమమును భగవంతుఁ డనుకూలముగ నెఱవేర్చుంగాక.

స్వస్త్యస్తు.

పాఠపరిశీలనము.

—విద్వాన్ దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారు - చిట్టిగూడూరు—

ఆంధ్రవాఙ్మయము తాళపత్రములనుండి ముద్రితగ్రంథరూపమున నవతరించునపు డందలి యాంధ్రభాష నూతనరూపముం దాల్చియున్నది. ఈయవతారమున నెన్నియో పాఠములు తాఱుమాఱగుటచేఁ బలుతావులఁ బ్రాచీనకవుల భావములను గాని, ప్రయోగములవిషయమున నాయాకవుల సమ్మతిని గాని సరిగా గుర్తించుటకు వలను పడకున్నది. ఈయనర్థమున కీకాలపు గ్రంథసంస్కర్తల నిరాతంక మగుస్వతంత్రతయే చాలవఱకు మూల మని మొదటినుండి విమర్శకు లుద్ఘోషించుచునేయున్నారు. ఆయుద్ఘోషము బధిరశంఖారావ మగుచునే యున్నది. తొలుతఁ దాళపత్రమాతృకలనుండి పుత్రికలవతరించునపుడే యర్థజ్ఞానశూన్యు లగు లేఖకాదుల ప్రమాదములవలనఁ గవుల ప్రయోగము లెన్నియో వ్యత్యస్తములై యనర్థాపాదకము లయినవి. ఇట్టియెడ ముద్రణావసరంబుల సంస్కర్తలు శ్రద్ధఁబూని ప్రాచీనతాళపత్రగ్రంథముల సాకల్యముగఁ బరిశీలించియు, నందలిపాఠభేదముల యథాస్థితంబుగఁజూపియుఁ దత్తత్కాలగ్రంథములను దత్తద్విప్రణీతము లగునితరగ్రంథభాగములను బరిశోధించియు, లేఖకాది ప్రమాదముల సప్రమాణముగ నిర్ణయించి సవరించియుఁ, దమసంస్కారప్రకారము నావశ్యక మగు పట్టులఁ బాఠకలోకమునకుఁ దెలియ వెలువరించియు ని ట్టీయనర్థమును యథావకాశముగఁ దొలఁగించి యుండవలసినది. అట్లుగాక వీరు పరిశోధనములం దుచిత మగుశ్రద్ధఁ బూనకుండుటచే నీయనర్థ మంతరించుటకు మాఱుగా మఱింత యధిక మయినది. ఇఁక దీనికయి చింతిల్లుటకంటెఁ దగిన ప్రతికార మొనర్చుట భాషోపకారకము. ఆప్రతిక్రియ విమర్శకాయత్తము. విమర్శకులు ముద్రితగ్రంథముల నెల్లఁ దాళపత్రాదిమాతృకాసాహాయ్యమునఁ బరిశీలించి పలయుపరిశోధనములు గావించి యందుఁ గవిప్రయుక్తముల సప్రమాణముగ నిరూపించి యిట్టిపరిషత్తులఁ బండితుల యెదుటఁ జర్చించి వానిని బత్రికాముఖమునఁ బ్రకటించినచో మఱుఁగుపడియున్న కవిప్రయోగతత్త్వమును జదువరులకుఁ దెలిపినవా రగుదురు. పరిశోధకులు దీని నుపేక్షింపఁ జన దని నావిన్నపము. ఇట్టిపాఠపరిశీలనసంబద్ధము లగుచర్చలు విమర్శకభూయిష్ఠము లగునీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్సమావేశములందే జరుగకున్నచో మఱి వీనికిఁ దావుల్లేదు. ఇఁక బ్రకృతాంశమునకు సమీపింతము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు కొన్నియపూర్వము లగు ప్రబంధములను లక్షణగ్రంథములను ముద్రింపించి ప్రకటించియుండిరి. వీరు పయిని నిర్దేశింపఁబడిన సంస్కర్తలవలెఁ గాక, ముద్రణకాలముల కుపలబ్ధమయిన వ్రాఁతప్రతులను సావధానముగఁ బరికించియు, నందు లేఖక ప్రమాదజనితములు గఁ దోఁచినవానిని న్యాయ్యదృష్టిని సవరించియుఁ, బాఠభేదము లున్నయెడ వాని నన్యథాకరింపక సాకల్యముగఁ జూపియు, సమన్వయసందేహము గలిగినపట్టుల నేదోయొకరీతిని సవరింపఁ గడంగక "యిత్యాదిసందిగ్ధ మ"ని సుస్పష్టముగ సూచించియు నీరీతిని విమర్శకసమ్మత మగుపద్ధతుల నవలంబించుట గడుం గడుఁ బ్రశంసనీయము. ఇట్లింతగా శ్రద్ధవహించినను నీగ్రంథముల ముద్రణములందుఁ గొన్నితావులఁ దత్తద్గ్రంథకర్తల యుద్దేశములకు భంగము వాటిల్లినట్లు గానవచ్చెడిని. పరిషత్ప్రకాశితము లగుగ్రంథములు సర్వథా యనవద్యము లయియుండఁదగు ననుకోరికతో నచ్చటచ్చటఁ బాఠములఁ బరిశీలించి నాకభిప్రాయభేద మొదవించిన వానిలోఁ గొన్నిటి నీసమావేశమున సంగ్రహముగ వివరింపఁబూనితిని. ఇదియే యీనావ్యాసమునకు స్వరూపము.

(1) చంపూరామాయణము.

"మ. ధనువంశం బది విష్ణువంశ మగునాథానుష్ఠధౌరేయుచే
మనువంశంబుగతిఁ గుణోన్నతివహింపనొ్ప్పఁచి..." (ఆ-3—ప. 102.)

ఇందలి ధనువంశం బనునది పీఠిక 13 వ పుటలో లక్షణదుష్టముగ నుదాహరింపఁబడి యున్నది. మఱియు నీపద్యము నొద్ద (50 వ పుట) "ధనుర్వంశ మనుట కిది యపప్రయోగము." అని లిఖింపఁబడియున్నది. పరిశీలింప దీనిని సుశబ్దముగ సంస్కృతశాబ్దికులు సాధించియుండిరి.

భృ, మృ, శీ, తౄ, చరి, త్సరి, తని, ధని, మి మస్జిభ్యఉః.॥ —సిద్ధాంతకౌముది—ఉణాది, ప్రథమపాదము; 7వ సూత్రము.

ఈసూత్రము క్రమముగా, భరుః, మరుః, శయుః, తరుః, చరుః, త్సరుః, తనుః, ధనుః, మయుః, మద్గుః, అనునుకారాంతశబ్దములను సాధించెడిని. ఇట భట్టోజిదీక్షితులు "ధనుః, శస్త్రవిశేషః. ధనుషాచ ధనుం విదుః- ధనురివాజని వక్ర ఇతి శ్రీహర్షః" అని షకారాంతముతోపాటుగ నుకారాంతము గూడ నున్నట్లు స్పష్టపఱిచిరి. ఇటఁ దత్త్వబోధినిలో "ధనుషా చేత్యాది.- ధనుషా సార్థం ధనుం విదు రిత్యర్థః-స్యాత్తను స్తనుషా సార్థ మిత్యత. సార్థమి త్యను

షజ్యతే- 'శుద్ధవంశజనితోపి గుణస్య స్థానతామనుభవన్నపి శక్రః। క్షిప్తు రేన మృజుమాశు సపక్షం సాయకం'ఇతి శ్రీహర్ష శ్లోక శేషః- (నైషధము-5-102)= 'ధను ర్వంశవిశుద్ధోపి నిర్గుణః కిం కరిష్యతి' ఇతి ధన్వ న్తరిః-ఇహ పూర్వత్ర చ ధను రితి ఉకారాన్త స్సకారాన్తో వా బోధ్యః-నచ సకారాన్తధనుశ్శబ్దో నపుంసక ఏవేతి శఙ్క్యమ్- అథాస్త్రియామ్, ధను శ్చాపౌ' ఇత్యమరోక్త్యా తస్యాపి పుంస్త్వాత్" అని ధనుః అనునది సాంతమై పుంలింగముగ నుండుటయు, నుకారాంతమై యుండుటయు నిర్బాధకము లని జ్ఞానేంద్రసరస్వతులు సప్రమాణముగ వివరించియుండిరి. మఱియు సకారాంతధనుశ్శబ్దమును సాధించిన "అర్తి, పృ, వపి, యజి, తని, ధని, తపిభ్యోనిత్" (ఉణాది- 2 పా- 282 సూ)అను సూత్రమునొద్ద "ధనుర స్త్రియామ్- ధను ర్వంశవిశుద్ధో పి నిర్గుణః కింకరిష్యతి- సాన్తస్య ఉదన్తస్యవా రూపమ్"అని దీనియుకారాంతత్వమును దీక్షితులు మరల నుద్ఘాటించియుండిరి. ఇంతియగాక పయి నైషధశ్లోకమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు మల్లినాథసూరియు "అయం శబ్దః ఉకారాన్తో ప్యస్తి" అని స్పష్టీకరించి యుండెను. ఇదియుఁగాక రాఘవపాండవీయమున "అనుపమదివ్యవిక్రమసమగ్రుఁడు..." (2 ఆ- 56 ప) అను పద్యపు వ్యాఖ్యలో ముద్దరాజు పెదరామధీమణి యు "ధనువును" ఉకారాన్తము 'సోయం ధను రజని వక్రః' అని నైషధమందుఁ బ్రయోగము. అని దీనియుదన్తత్వము నుల్లేఖించియుండెను. 'ధనుః' అనునది సాంతమై యున్నను'సాన్తాదపయఃప్రభృతే స్లోపః' అను నాంధ్రశబ్దచింతామణిసూత్రముచొప్పున సకారలోపము కలిగి 'ధనువును' అను రూపము నిర్బాధకముగ సిద్ధించుచుండుటంజేసి దీనికయి యుకారాన్తశబ్దపరామర్శ మావశ్యకము గాకున్నను బ్రసంగవశంబున నీవిశేషరూపమును గూడఁ బాఠకులకు బోధింపఁ దలంచి యిట్లితఁడు వేర్కొనియుండును.

ఇవన్నియు నిటుండ సకారాన్తధనుశ్శబ్దమును బరిగ్రహించినను ధనువంశమను సమాసము సాధువగుట కాంధ్రవ్యాకరణములలోనే నిర్బాధక మగు మార్గ మొండుగలదు. "సాంతంబులతుది సకారంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు" (బాల- తత్స. 80 సూ.) నను సూత్రముచే ధనుస్ అనుదాని సకారమునకు లోపము రాఁగా "పువర్ణ కేతరవిభక్తిపర మగుచో నుకారాన్తంబులకు బహుళంబుగా గోశబ్దంబునకు నిత్యంబుగా వుగాగమం బగు' (బాల- తత్స- 40 సూ) ననుసూత్రముచే వుగాగమము బహుళముగా విహితమగుటచే ధనువు

యొక్క ధనుయొక్క యను రూపద్వయ మేర్పడును. అందు ధనుయొక్క యనుదానితో వంశశబ్దమునకు సాధ్యసమాసము చేసినచో ధనువంశ మనుశబ్దము సిద్ధించును. ఇట్టి వుగాగమ విరహితరూపములు భాషలోఁ బెక్కులు గాననగును.

పయిని జూపినరీతి నుకారాన్తధనుశబ్దము సంస్కృతగ్రంథములలోఁ బ్రయుక్తమై ప్రామాణికసమ్మతమై యుండుటవల్లను, సాంతత్వపక్షమునఁ గూడ నాంధ్రవ్యాకరణములచే నీసమాసము సాధు వగుచుండుటవల్లను ధనువంశం బనునది సర్వథా సాధు వనందగును గాని యపప్రయుక్తం బనియు లక్షణదుష్టం బనియు నిరసింపఁ దగదని నానిశ్చయము.

(2) చంపూరామాయణము.

"చ. సుమతి నృపాలుఁ డేలుపురిఁ జూతమనం జని ముప్ప రాధరా
రమణుసపర్యఁ గైకొని పురందరుఁడే జడదారి నారిపైఁ
దమి గతశోకుఁడై పిదపఁ దాల్చె నజాండభరంబు నట్టి గౌ
తమముని యున్నయాశ్రమపదంబుకుఁ గట త్రోవఁ బోవఁగన్"(3-29)

పరిషద్గ్రంథాలయములోని తాళపత్త్రమాతృకలోఁగూడ నీపద్యమున 'గతశోకుఁడై' యనియే లిఖింపఁబడియున్నది. ఈసందర్భమున నీగ్రంథమునకు మూలభూతమగుభోజచంపువును బరిశీలింపనందీక్రిందిపద్యములు గాననగును.

అత్రాగమన్గౌతమధర్మదారా ననార్యజుష్టేనపథా మహేన్ద్రః ।
సచక్రుధా నిర్వృషణం వృషాణం భార్యామదృశ్యాం చ ముని శ్చకార॥
ఇత్థం విదితవృత్తాన్తే దేవతానాం గణే తదా ।
పితౄణాం ప్రాభవా ల్లేభే మేషస్యవృషణం వృషా॥ (బాల- 146, 149)

ఈశ్లోకములం దహల్యను వలచిన యింద్రుఁడు ముష్కశూన్యుఁ డగునట్లు గౌతమునిచే శప్తుఁ డయి పితృదేవతామహిమచే మరల మేషాండమును బొందినట్లు వాల్మీకిరామాయణప్రసిద్ధ మగుగౌతమశాపవృత్తాంతము సంగ్రహింపఁబడియున్నది. పయిని జూపిన తెలుఁగుపద్యమునం దీవృత్తాంతము తిరోహితమయినది.

కవి యీశాపప్రసంగము దిగవిడిచి యుండఁ డనియు, మూలమునందలి 'నిర్వృషణ'మ్మనుదానిని 'గతకోశుఁడై' యని యాంధ్రీకరించియుండు ననియు, లేఖకప్రమాదమున విపరీతార్థప్రద మగువర్ణవ్యత్యయము (కోశు=శోకు)

జరిగియుండుననియు మనమూహించుట న్యాయ్యము గాన "గతకోశుండై" యనునది కలిప్రయుక్తముగ నిశ్చయింపఁదగు నని నాయాశయము.

(3) శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

క. "మీకును మీపతియానతి, మాకును మాభర్తయాజ్ఞ మన్నింపఁదగుఁ
వాకోవవాక్యముల వెడ, వాకొల్లంబల్కుజంబు వలవదు సేయఁ" (4ఆ-70ప)

ఇటఁ బరిషద్గ్రంథాలయమునందలి తాళపత్రమాతృకలోఁ గూడ 'వాకోవవాక్యముల' ననియే యగపడుచున్నది. ఈపద మర్థశూన్యమై యుండుటవలన దీనికడఁ బ్రశ్నార్థకచిహ్నము (?) ముద్రిత మయినది. పయిపదము లేఖకప్రమాదపతిత మగుటకు సందియము లేదు.

మహాభాష్యము పస్పశాహ్నికమున "మహాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిషయః—సప్తద్వీపా వసుమతీ, త్రయో లోకాః, చత్వారో వేదాః, సాఙ్గాస్సరహస్యాః, బహుధా భిన్నా ఏకశత మధ్వర్యుశాఖాః, సహస్రవర్త్మా సామవేదః, ఏకవింశతిధా బాహ్వృచ్యమ్, నవధా థర్వణో వేదః, వాకోవాక్య మితిహాసః పురాణం వైద్యక మి త్యేతావాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిషయః- ఏతావన్తం శబ్దస్య ప్రయోగవిషయ మననునిశమ్య సన్త్యప్రయుక్తాఇతి వచనం కేవలం సాహసమాత్ర మేవ" అని శబ్దప్రయోగ విషయనిరూపణ సందర్భమునఁ బతంజలి భగవానులు వాకోవాక్యపదమును వ్యవహరించి యుండిరి. "వాకోవాక్యశబ్దేన ఉక్తిప్రత్యుక్తిరూపో గ్రన్థ ఉచ్యతే, యథా; కింస్విదావపనం మహత్? భూమి రావపనం మహత్" అని కైయటోపాధ్యాయులు దీనియర్థమును వివరించియుండిరి, దీనిం బట్టి వాకోవాక్యము లనఁ బ్రశ్నోత్తర రూపము లగు గ్రంథములని తెలియుచున్నది.

శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున సుకుమారుఁడు మరణించినసందర్భమున నాతఁడు నీచాతినీచము లగుమహాపాతకము లసంఖ్యాకముగ నొనర్చినవాఁ డగుటచే యమలోకమున కీడ్చుకొని పోవ యమదూతలును, న్వాశివరాత్రిసమయంబున నాగేశ్వరశంభుసన్నిధిని యాదృచ్ఛికంబుగ జాగరణంబు చేసి యుంటచేఁ గైలాసంబునకుఁ దోడ్కొనిపోవ శివదూతలును నాతని కడ కేఁగి పరస్పరము గలహింతురు. ఇప్పట్టున నాయుభయపక్షములకును సుదీర్ఘముగఁ బ్రశ్నోత్తరములు ను వాద ప్రతివాదములు ను నడచినపిమ్మట నీప్రకృతపద్యము గలదు. ఈసందర్భమున నుక్తిప్రత్యుక్తు లను నర్థ మొంతయుఁ బొసఁగియుండుట

వల్లను, శ్రీనాథమహాకవి కృతులయం దనేకస్థలముల శాస్త్రవ్యవహారసూఢ ము లగుపదములు వెలయు చుండుటవల్లను, "పన్నగపతిసార్వభౌమభాషితమహాభాష్యవిద్యాసముభ్యాసబలము" మ న్నగువాక్యములచే నాతనికి మహాభాష్యప్రయోగములు సుపరిచితము లని యూహింపఁ దగి యుండుటవల్లను నిట "వాక్యోవాక్యమ్ముల వెడ,చాకాట్లన్" అనుపాఠము గవిప్రయుక్తముగనిర్ణ యింపఁదగు నని నాతలంపు. ఈప్రయోగమును బ్రమాణముగఁ గొని యీపదమును సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువునఁ జేర్చుట సమంజస మని యు నాయాశయము.

(4) శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

"ఎఱుఁగు నే నీడకన్నను నెండకన్నుఁ, జెలఁగి పూఁచు నేకర్షవంచిన లతాంగి
యెట్టిక్లేశంబులకునైన నీడఁబోదు, తనమనంబున నిగ్రుచుసంతానకాంక్ష."

(2. ఆ. 39 ప.) ఇందలి 'వంచిన' యనుపాఠమే తాళపత్త్రమాతృకలోఁ గూడఁ గాన వచ్చెడిని.

ఎన్నండును లేశముగ నయినఁ గ్లేశ మెఱుంగని కోమలాంగి యగువాసుశీల పుత్త్రోదయసాధనంబుగ నెవరేకర్ష నాజ్ఞాపించినను దానఁ గలుగు నెంతటిక్లేశము నయిన సంతానకాంక్షచే గణింపక యాయాకర్షల నుత్సాహంబుతోఁ బూని యాచరించెడిదని పయిపద్యమునకు భావము. ఇందు 'ఏకర్ష వంచిన' యనుచో వకారము నాదేశనిష్పన్నముగ భావింపవలసియుండును.

ఒకమహారాజునకుఁ బ్రధానామాత్యుఁడై రాజ్యభార మంతయుఁ దానే వహించి యున్న యజ్ఞదత్తునికి భార్య యై మహాభాగ్యశాలిని యగు నీసుశీల కాజ్ఞాపించువారు సామాన్యులుగా నోవరు. గురుజనులో లేక యంతటి మాన్యులో యై యుండవలయును. అట్టి గురుజనులయాజ్ఞ దనకుఁ గ్లేశదాయక మయినను వారియెడ గౌరవాతిరేకముచే శిరసావహించి దాని నెఱవేర్చుట వినయవతియు వివేకవతియు నగుసుశీలకు సహజధర్మమై యున్నది. ఇట్లుండ సంతానకాంక్షచే గురుజనాజ్ఞను బాలించిన దనుట సరసముగఁ గానరాదు. అది కవిహృదయము గానేరదు.

ఎట్టిసామాన్యజనులవల్లనయిన నేకర్షవిషయము వినఁబడినను దానినెల్ల నాచరించెడి దనుటలో విశేషము గలదు. అట్లు చెప్పిననే సంతానకాంక్షచే ననుహేతువు సార్థక మగును. ఇది యి ట్టుండ శివరాత్రిమాహాత్మ్యములోని

యనేక భాగములకును విశేషించి యీ ప్రకరణమునకును మూల మనఁ దగిన బాణునికాదంబరిలో నీసందర్భమున "యద్యచ్చ కించిత్ కుతశ్చిత్ శుశ్రావ, గర్భతృష్ణయా తత్ర తత్సర్వం చకార న మహాన్త మపి క్లేశ మజీగణత్" అను వాక్యములు గానవచ్చును. వీనింబట్టి గురుజనులవల్లనే గాక యెవ్వ రెవరివలన నేదేది విన్నను దానినెల్ల నాచరించెడి దనియే బాణకవియాశయము విశద మగుచున్నది. కావున నెవ రేని దమలోఁ దాము చెప్పుకొనుచున్నను నాక స్మికముగ విని యాకర్ణలలోఁ దన కేది యుపకరించునో యనుతలంపుతోను వానినెల్ల నాచరించెడి దనుటలోని స్వారస్యమును బాటించి శ్రీనాథుఁడు మూలమునందలి 'శుశ్రావ' యనుదాని కనురూపముగ 'వించిన' (వినిచిన యనుదాని రూపాంతరము) యని ప్రయోగించి యుండు ననుట సమంజసము. వినుచు ధాతువునకు వినవచ్చు (వినఁబడు) ననునర్థము కవ్రలవాడుకలోఁ గలదు. "........కడుం జిత్రంబుతో దర్పలన్ వినిచెన్, మానవభాషణం బులు గడున్ విస్పష్టమై వీనులన్" (భోజరాజీయము) మున్నగు ప్రయోగము లరయఁదగును. పయిసందర్భములంబట్టియు, నెవరో చెప్పికొనఁ బరోక్షముగ వినవచ్చిన కర్జల నామె యాచరించెడి దనుటవలన నితరులు పనిఁబూని తెలి పినట్టియు గురుజనాదు లాదేశించినట్టియుఁ గర్జల నామె యాచరించుట కై ముతికన్యాయసిద్ధమై సంతానకాంక్షాస్వరూపరహస్యము తేటతెల్లమయి ప్రకృ తమున నెంతయు నింపు నాపాదించుచుండుటంబట్టియు నిట 'వించిన'యను పాఠమే శ్రీనాథప్రయుక్తము గాఁబోలు నని నాయుద్దేశము.

(5) కవిజనాశ్రయము.

కోమలీవృత్తము. జననుతకీర్తి నజాయగణంబుల్
ఘనంబుగా జభసర కారంబుతో
ననుపములై యుభయార్థములందున్
బెనంగఁ గోమలి యనుపే రొప్పగున్." (వృత్తాధి-137 ప.)

భీమకవి వృత్తాధికారాంతమున నర్ధసమవృత్తములను స్వస్థానార్ధసమ ములు, పరస్థానార్ధసమములు నని రెండుదెఱంగులుగ విభజించి వాని కొఱు దాహరణంబులఁ జూపి యుండెను. అం దిది నాల్గవయుదాహరణము.

ఇప్పట్టున భీమకవి తానావఱకు నిర్దేశించినవృత్తముల సమ్మేళనముచే నీయర్ధసమవృత్తము లేర్పడు నని తలంచెనే గాని యనిర్దిష్టపూర్వము లగు

నూతనవృత్తములచే నివి యేర్పడునని తలంచియుండలేదు. ఈనియమము ప్రకృతపద్యముగాక గ్రక్షిప్తమైనలక్ష్యములందును నిందుఁగూడ విషమపాదములందును సుస్పష్టముగ నగపడుచునేయున్నది. ఈలక్ష్యమున సమపాదములమాత్రము ముద్రితపాఠమునుబట్టి పయినియమమునకు భంగము వాటిల్లినది. గ్రంథప్రకాశకులు దీనిని గుర్తించియు సవరింప నాధారము లభింపక "ఇదియు జగతీచ్ఛందస్సులోనిదే. పొరపాటున వ్రాఁతప్రతులలోఁ బరస్థానార్ధసమవృత్తములలో నుదాహరింపఁబడి యుండును. విషమపాదములు తోదకవృత్తమునకుఁ జేరినవి." అని యీపద్యమునొద్ద వ్రాసియుండిరి.

భీమకవినియమము సురక్షిత మగుట కాధారముగ నేదేని పాఠభేదము లభించునో యనుతలంపునఁ బరిషద్గ్రంథాలయమునఁ దాళపత్రమాతృకలఁ బరిశీలింప నందొకదాన నీక్రిందిరీతిని భిన్నపాఠము లభించినది. (ఈ ప్రతి కవిజనాశ్రయముద్రణానంతరము పరిషత్తునకు సేకరింపఁబడియుండవచ్చును.)

"జననుతకీర్తి నజాయగణంబుల్, ఘనంబుగా జభసజగ వ్రజంబుతో
ననుపములైయుభయార్థములందుఙ్, బెనంగికోమలియను పేరొడంబడుఙ్"

ఈపాఠమున నిందలిసమపాదములు భీమకవిచే నిర్దిష్టపూర్వ మగురుచిరవృత్తమునకు సరిపడియుండుటంజేసి యిదియే కవిప్రయుక్తముగ నిర్ణయింపవలసియున్నది. దీనివిషమపాదములు 12 వ ఛందస్సునకును సమపాదములు 13వ ఛందస్సునకును జేరి యుండుటచే నిది పరస్థానార్ధసమ మని భీమకవి యాశయము. పాఠము భిన్నముగ నున్నను దక్షిణవ్రాఁతప్రతులలో నెల్ల నిది పరస్థానార్ధసమములలో నుదాహరింపఁబడియుండుట గూడ నిదియే కవిప్రయుక్తమనుట కెంతయు సాధక మయి యున్నది. మఱియు భీమకవి స్వస్థానార్ధసమములకు నాల్గిటిని బరస్థానార్ధసమములకు రెంటిని నుదాహరణములఁ జూపెననుటకంటె నొక్కొకజాతికి మూఁడేసియుదాహరణము లొసంగె ననుట యెంతయు సంభావ్యము. ఉచితము. కావునఁ బయిరీతిని ముద్రిత మగు పాఠమును సవరింపవలయు నని నాయభిప్రాయము.

ఈపాఠపరిశీలనమునందలి నాయూహలను బండితులు విమర్శింపవిన్నవించుచు నీసమావేశమునఁ గలవ్యాససంకోచనియమముచే నింతటితోవిరమించుచున్నాఁడను.

వ్యాసకర్తగారి యభిప్రాయములను గృతజ్ఞతాపూర్వకముగఁ గైకొని ద్వితీయముద్రణకాలమున విమర్శింతుము. ప. అ.

శ్రీరస్తు.

ఉత్తరరామచరిత నాటకరసవిచారవిమర్శనము.

—॥ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రిగారు, బళ్లారి ॥—

సారస్వతాపణమునందలి గ్రంథరత్నములకు విమర్శనలు సానలవంటివి. మణులు సానకుఁబెట్టి, తరచుకొలఁది నిగ్గుల నెట్లీనుచుండునో యట్లే గ్రంథరత్నములు విమర్శించిన నట్లెల్ల వెలయుచుండును. కావుననే పాశ్చాత్యపండితులు షేక్సుపియర్ మున్నగుమహాకవుల గ్రంథములను నిక్కుటముగ విమర్శించుచుందురు. మనదేశమునం దీవిమర్శించు పద్ధతి మహాకవి శ్రీక్షేమేంద్రుని కాలమునుండి వచ్చుచుండినను బాశ్చాత్యదేశమునందువలెఁ దగినంత యభివృద్ధిని గాంచలేదు. ఇప్పు డిప్పుడు మనపండితులుగూడ నీత్రోవఁ ద్రొక్కుచుండుట శంస్యము శ్రేయస్కరమును. కాని విమర్శకుఁడు మాత్రము ప్రాఁతపద్ధతులను భూషించుటయు, క్రొత్తపద్ధతులని దూషించుటయుఁ జేయక ప్రాచీనార్వాచీనమార్గముల రెంటిని జక్కఁగ నెఱింగి నిష్పక్షపాతమతియై విషయనిర్ణయ మొనర్ప వలయును. ఈసంగతినే శ్రీకాళిదాసమహాకవి మాళవికాగ్నిమిత్ర నాటకప్రస్తావనావ్యాజమున నిట్లు చాటి చెప్పె. "పురాణ మిత్యేవ న సాధు సర్వం నచాపి కావ్యం నవమి త్యవద్యం, సంతః పరీక్ష్యాన్యతర ద్భజంతే మూఢః పరప్రత్యయనేయబుద్ధిః" అని.

శ్రీయుత జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ప్రమోదూతనామసంవత్సర మార్గశిరపుష్యమాసములలో వెలువడిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలో "ఉత్తరరామచరితనాటకరసవిచారము" అనువ్యాసమును రచించిరి. ఆవ్యాసముపైననే యీవిమర్శనము చేయం గడంగితి. పాఠకమహాశయుల సావధానతఁ బ్రార్థించువాఁడ.

ప్రప్రథమమున శ్రీపంతులవా రిట్లనిరి. "మహాకవిభవభూతిరచితోత్తర రామచరితనాటకములోని ప్రధానరసము కరుణమా విప్రలంభమా యను విచారము కొంతకాలముక్రిందట బయలుదేఱినది. పూర్వలాక్షణికు లేమి, వ్యాఖ్యాత లేమి కరుణరసమే నాటకమునందుఁ బ్రధానరస మని గ్రహించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇటీవల నాటకములోని ప్రధానరసము చతుర్విధ

విప్రలంభశృంగారములలో నొకటి యగుకరుణవిప్రలంభము గాని కరుణము గా దనువాదమును బయలుదేఱినది. ఈవాదము చేయువారిలో నుత్తరరామ చరితమునకు 'కల' యనువ్యాఖ్యానమును రచించిన శ్రీమదద్దంకి తిరుమల కుమార తాతాచార్యులుగారు ప్రథములు. వీ రీవాదమును 'ఏకోరసః కరుణ ఏవ' ఇత్యాది శ్లోకవ్యాఖ్యానమునఁ బ్రపంచించిరి. కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగా రీమతమునే తాము రచించిన యాంధ్రోత్తరరామ చరితనాటకపీఠికలో విపులముగాఁ జర్చించి సిద్ధాంతీకరించిరి. ఈయర్థమునే సాధించుచు కొంపెల్ల సుబ్బరాయశాస్త్రులుగారు శుక్లసంవత్సర ఆషాఢశ్రావణములలో వెలువడిన భారతిపత్త్రికలో నొకపెద్దవ్యాసముం బ్రకటించినారు. నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు నీమతమును బ్రతిపాదించువా రీముగ్గురే"అని. ముగ్గురే యననేల? ఉత్తరరామచరితనాటకమునకు ఉత్తరదీపికాఖ్య వ్యాఖ్యను రచించిన శ్రీగురునాథ విద్యానిధిభట్టాచార్యులును, సాహిత్యదర్పణమునకు కుసుమప్రతిమాఖ్య వ్యాఖ్యను రచించినట్టియు శబ్దాచార్య కావ్యతీర్థ మహోపదేశికా ద్యనేకబిరుదాంచితు లగు శ్రీహరిదాససిద్ధాంతవాగీశ భట్టాచార్యులును, ప్రబంధకల్పలతికాఖ్యసాహిత్య గ్రంథవిమర్శకర్త లగు శ్రీయుత రేవతీకాంతభట్టాచార్యులును, వారు నీ రననేల యించుమించుగా కావ్యనాటకాదులకు నిర్దుష్టము లగుసరసవ్యాఖ్యానముల రచించు సుప్రసిద్ధవంగీయపండితులందఱును గూడ నీకరుణవిప్రలంభమతమును బ్రతిపాదించువారే. కావున బహుదినములుగ నవీనాలంకారికులకు సమ్మతం బగుమతంబ యిది యని శ్రీపంతులువారు తెలిసికొనఁ బ్రార్థితులు.

మఱియు, పంతులవారు తమవ్యాసమును "ఈనవీనమతముయొక్కయుఁ బూర్వమతముయొక్కయు బలాబలముల విమర్శించి యేది నిలువఁదగినదో నిర్ణయింపవలసియున్నది." అని ప్రారంభించి మధ్యలో నుత్తరరామచరిత్రనాటకమునందలియితివృత్తమునకును, శ్రీవాల్మీకిరామాయణమునందలి యితివృత్తమునకును, గలవ్యత్యాసమును నిరూపించి పిదపఁ గేవలకరుణరసమునకును విప్రలంభశృంగారమునకును గలతారతమ్యాదులఁ బ్రాచీనలక్షణానుసారముగఁ బ్రపంచించి చిట్టచివరకు "ఏవిధమునఁ జూచినను సీతాపునస్సమాగమవిషయములో రామునకు సమీహ గాని ప్రత్యాశ గాని యున్న దనుట కాధారమేమియు లేదు. కావున నీనాటకమునందుఁ బ్రధానరసము కరుణమే" యని

సిద్ధాంతీకరించి ముగించిరి. నాటకేతివృత్తమునకును రామాయణేతివృత్తము నకును గలవ్యత్యాసమును నిరూపించువిషయము గాని కేవలకరుణమునకును విప్రలంభశృంగారమునకును గలతారతమ్యమును విస్తరించువిషయము గాని వివాదగ్రస్తము కానందున నావిషయములఁ దడవికొనక యీనాటకమునం దుఁ బ్రధానరసము కరుణమే యనుసిద్ధాంతవాక్యము, దీనికి నుపష్టంభకము లుగా నుండు వీరియితరవాక్యములును, విమర్శింపఁదగినవి. కావున నవ్వాని నించుక చర్చింతము. వీరిసిద్ధాంతసాధమునకు సీతాపునస్సమాగమవిషయ ములో రామునకు సమీహ గాని ప్రత్యాశ గాని లేదనుటయే పునాదివంటిది. ఈపునాది యెంతబంధురముగ నున్నదో పరీక్షింతము.

ఇష్టవియోగమువలనఁ బుట్టినదియు, రతితోఁ గూడుకొననిదియుఁ బరి మితము నగుమనోవికారము శోకము. ఇష్టవియోగమువలనఁ బుట్టినదియు, రతితోఁగూడుకొనినదియు నగుమనోవికారము విప్రలంభశృంగారము. నిశ్చ యజ్ఞానము లేక జీవితసందేహ మున్నచో రతిశోకముల రెండింటికిఁ బ్రాధా న్య ముండును గావున నారసము కరుణముకంటెను విప్రలంభముకంటెను విల క్షణమైన కరుణవిప్రలంభ మగును. ఇదియే కేవలకరుణ, కేవలవిప్రలంభ, కరుణవిప్రలంభముల స్వరూపము. ఇట్లుండఁగా నిష్టజనవిరహితరామవిలాప సంగతమై యంతర్నాటికామూలమున సీతారాముల పునస్సమాగమసంకలిత మగునుత్తరరామచరితనాటకము నామూలచూడముగ నాశ్రయించిన ప్రధా నరస మేది యని ప్రశ్నింప- రతియన నిష్టసమాగమాభిలాష కావునఁ దాదృ శరతి రామునిశోకానుభవకాలమునందు లేదు గనుక ప్రధానరసము కేవల ము కరుణ మని చెప్పుట కాని, పునస్సమాగమముచే నిట రతి యనుభవింపఁ బడుచున్నది గాన కేవలవిప్రలంభశృంగార మని వచించుట గాని మిక్కిలి యసమంజసము. ఎందు కందురా- కేవల నరాకారమును, కేవల సింహాకార మును గాకుండ భగవంతుని యొకానొక ధర్మద్వయవిశిష్ట మగువిజాతీయాకృ తిని గూర్చి నరుఁడని వ్యవహరించుటకుఁ గాని సింహమని వ్యవహరించుటకుఁ గాని వలనుపడక నరసింహాదిశబ్దములు మాత్రమే తాదృశధర్మద్వయవిశిష్ట విజాతీయభగవద్వ్యక్తి బోధకము లెట్లగునో అట్లే శోక, రతి, స్థాయికవిజా తీయరసాశ్రిత మగునీనాటకమునందలి ప్రధానరసము కేవలకరుణ మనిగాని, కేవలవిప్రలంభ మని గాని వ్యవహరించుటకు వీలుపడక యుభయస్థాయిక

మగు నొకవిజాతీయరస మనియే చెప్పవలయును. ఆవిజాతీయరస మెద్ది యన-పరిశేషాత్ కరుణవిప్రలంభాఖ్య మైనదియే యది యని వచింపక తీరదు. రసచంద్రికాకారునిమతము కూడ నిదియె. ఈరసచంద్రికాకారుని మతమును శ్రీపంతులువారు తమవ్యాసమున నాంధ్రానువాదముతో దృష్టాంతప్రదర్శన పురస్సరముగఁ జక్కఁగ వివరించిరి. కాని కేవలకరుణరసవాదు లగు పంతులవారు, ఈమతమును గూర్చి యెట్టిదోషోద్ఘాటన మైనను సలుపరైరి. కాని కరుణవిప్రలంభములు రెండును ప్రధానములే కావున నొకదాని కొకటి యంగము కానేర దనిరి. కరుణవిప్రలంభవాదు లీ రెండింటికిని నుత్తరరామ చరితనాటకమునఁ బ్రత్యేకత నంగీకరింపక, ఉభయస్థాయిక మై కరుణ విప్రలంభాఖ్య మగునొక్కరసమునకే ప్రాధాన్య మొప్పుకొనిరి. కావుననే శ్రీయుత రేవతీకాంతభట్టాచార్యులు, స్వకృతకల్పలతికాఖ్యగ్రంథమున నుత్తరరామచరితమును విపులముగ విమర్శించుచు నాయకాది సిద్ధాంతావసరమునఁ బవర కిట్లు నిగమన మొనర్చిరి. "ఈనాటకమునకు నాయకుఁడు రామచంద్రుఁడు. ధీరోదాత్తుఁడు. నాయిక సీతాదేవి స్వకీయ, ముగ్ధ. వీరలే ఆలంబన విభావములు. రమణీయవస్తుదర్శనాదు లుద్దీపన విభావములు. మోహవిలాపాదు లనుభావములు. విషాదాదులు వ్యభిచారిభావములు, రతి స్థాయీభావము; కరుణవిప్రలంభాఖ్య శృంగారరస మంగి, వీరాదు లంగరసములు. రీతి పాంచాలి, గుణము మాధుర్యాఖ్యము. ప్రస్తావన ప్రయోగాతిశయస్వరూపము. అని యిట్లు విప్రలంభవాదులుకూడ నుత్తరరామ చరితమునఁ గరుణమునకును విప్రలంభమునకును అంగాంగిభావము నంగీకరింపక యుండఁగా నివి యొకదాని కొకటి యంగము కానేర వని నుడువుచుఁ బంతులవా రేల పిష్టపేషణ మొనర్చిరో తెలియకున్నది.

మఱియు, ఆకాశవాణి పలికినపిదప సంగమప్రత్యాశచేత రతి పుట్టినందున నాయాకాశవాణీభాషానంతరరసము శృంగార మనియుఁ దత్పూర్వానుభూతరసము కరుణ మనియు వచించు ప్రాచీనులమతమునం దీయస్వారస్యము కూడఁ గలదు. అదేదియన, ఉదాసీనపురుషమరణవిషయమునందు నుదాసీనురాలగు స్త్రీకి శోకము సంభవింపదు కావున నచ్చట మొదట నొకరతి నంగీకరింపవలయును. ఆకాశవాణీశ్రవణానంతర మొకరతి నంగీకరింపవలయును. ఇట్లుభయతః పుట్టుచుండెడు రతులవలన మధ్యవర్తి యగుశోకము, అస్థాయీ

ప్రాయీకృత మగుటచేఁ దన్నిబంధ మగుకరుణ మేయంశమందును బుట్టకపోవు ననునదియే. వెండియుఁ, బూర్వాపరవృత్తాంతాభిజ్ఞు లగు సామాజికులమనస్సు లయందు శోకమిశ్రితరతిభావమే స్థాయియై యావిర్భవించును గనుక సర్వాంశమందును కరుణవిప్రలంభాఖ్యమగు నొక్కరసమునకే ప్రాధాన్య మంగీకరింప వలయు. ఈవిషయమునే శ్రీహరిదాససిద్ధాంతభట్టాచార్యులవారు సాహిత్యదర్పణములోని "కిం చాత్ర ఆకాశసరస్వతీభాషానంతరమేవ శృంగారః" అను మూలపఙ్క్తికి వ్యాఖ్యాన మొనర్చుసందర్భమున వివరించుచు, "ఉత్తరరామచరితేపి అనయైవ రీత్యా కరుణవిప్రలంభః ప్రధానరస ఇతి బోద్ధవ్యం" అనిరి.

ఇఁకఁ బంతులవారు సౌలభ్యమునకై విషయమును మూఁడుభాగములుగ విభజించి చర్చించినయంశముల విమర్శింతము. అందులో మొదటియంశము ఉభయవాదిసమ్మత మగుటంజేసి దాని నిట వివరింప నక్కఱలే దాయె. సీత జీవించియున్న దని కాని మృతినొందిన దని కాని నిశ్చయజ్ఞానము గాని దృఢప్రత్యయము గాని రామున కుండెనా లేదా యనునది ద్వితీయాంశము. ఈ యంశమును జర్చించునపుడే పంతులవారు నాటకములోని రామవిలాపవాక్యము లన్నింటిని ఆంధ్రానువాదసహితముగ నుదాహరణముగ నిచ్చి యుక్తితుదకు నేవిధమునఁ జూచినను రామునకు సీతామరణమునందు దృఢప్రత్యయ మున్న దని సహృదయులకుఁ దోఁపకమాన దని నిలవిచ్చిరి. రామునకిట్టిదృఢప్రత్యయమే యున్నచో నతఁడు కేవలపామరమానవునివలె నట్లు విలపించియేయుండఁ డనుకారణముచే నాటకములోని రామవిలాపవాక్యముల కన్నిటికిని నసాంగత్య మేర్పడును. కనుక సీతామరణమునందు రామునికి దృఢసంభావన యున్న దనియే వచింపవలయుఁగాని దృఢప్రత్యయ మున్న దనరాదు. ఈయభిప్రాయముచేతనే కాఁబోలు శ్రీగురునాథవిద్యానిధిభట్టాచార్యులుగారు స్వవిరచితోత్తరరామచరితనాటకపీఠికలో "అత్ర కరుణవిప్రలంభాఖ్య ఏవ రసః ప్రధానం. సీతాయాః శరీరపరిహారస్య దృఢం సంభావనయా వికలీభూతస్య శ్రీరామచంద్రస్య దేవాదికరుణావశాత్ పునః మేలనసంభవాత్" అని యిట్లు స్వాశయమును స్పష్టపఱిచి తరువాత "అత్ర అభియుక్తాః లోకాంతరం గతవతీ" ఇత్యనేన నాయకస్య నాయికాయా వా మరణస్య సత్యంభూతత్వ వ్యాఖ్యానే ప్రకృతే ప్రవాసాఖ్యో విప్రలంభభేదః నాయకేన నాయికయా వా సంభావ్యమానత్వ వ్యాఖ్యానే కరుణవిప్రలంభ ఇతి వదంతి." అని లిఖించిరి. కావున రాము

నకు సీతామరణమందు దృఢప్రత్యయ మున్నదని చెప్పినను, దృఢసంభావన కలదని వచించినను నేదో యొక విప్రలంభభేదమే యగుటచే శుద్ధకరుణరస వాదులగు పంతులవారి కోరిక నెఱవేఱలే దని వ్రాయుటకు మిక్కిలి చింతిల్లు చున్నాఁడ.

పంతులవారు రామునకు సీతాసమాగమప్రత్యాశ యుండెనా లేదా యనుమాఁడవయంశమును విమర్శించుసందర్భమున నిట్లనిరి. "సీత జీవించి యున్న దనునిశ్చయజ్ఞానము గాని సందేహము గాని యొకవేళ రామున కున్న దనుకొన్నను దానిమూలమునఁ బ్రత్యాశ యున్న దని చెప్పనవకాశము లేదు. ఏలన సీత పవిత్త్రచరిత్ర యని యెఱింగియుండియు లోకు లామెపై నారోపిం చిన దోషమునుబట్టి లోకానురంజనమే పరమధర్మ మని యెంచి ప్రాణసమా నురాలైన యామెను విడిచిపెట్టిన రాముఁడు తిరిగి యాభార్యను దీసికొని వచ్చి యామెతో సంసారము సేయఁదలంచు నని యూహించుట కవకాశము లేదు. అట్టితలం పేమాత్త్రము రామున కున్నను ధీరోదాత్తుఁడు కాకపోవలసి వచ్చును. అట్టితలంపే రామున కున్నచో నశ్వమేధసంకల్పకాలమునం దామెను దెచ్చుటకై యత్నము చేసియుండును. అట్లుచేయక సీతాప్రతికృతితోఁ గూడి యాగ మొనర్చెను." అని. ప్రత్యాశ యున్నదని చెప్పుట కవకాశమే లేదఁట. సీతామరణ విషయమునందు సంభావన గల రామునకుఁ బ్రత్యాశయుండినను నుండవచ్చు నని యెందు కనఁగూడదు? లోకానురంజనార్థమై యామెను విడిచిపెట్టిన రాముఁడు తిరిగి యామెతో సంసారము చేయకపోవచ్చును గాని సంసారము చేయఁదలంపకుండు టెట్లు? ఇట్టి తలం పున్నమాత్త్రనే రాముఁడు ధీరోదాత్తుఁడు కాకపోవునఁట. అట్టిరాముఁ డామెకొఱ కంతగా నేలవిలపించె నో, ఇదియాతని ధీరోదాత్తత్వమునకు భంజకము కాదా? మరణమునందు దృఢసంభావన యుండుటచేతనే యాగసంకల్పకాలమునం దామెను దెచ్చుకొ నకపోయియుండవచ్చును కావున నిప్పట్టునఁ బంతులవారివాద మాపాతరమణీ య మనక తప్పదు.

మఱియుఁ బంతులవారు శోకవాదము విప్రలంభవాదుల కసమాధే య మని యెంచి యిట్లు నుడివిరి. మృతినొందినభార్యకుఁ బ్రతికృతి చేయించి యదియే సహధర్మచారిణిగా యజ్ఞ మొనరించుట ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధము కావున సువర్ణవికార మగు సీతాప్రతికృతితో నశ్వమేధము చేయఁబూనిన రామునకు

సీతాజీవితత్వనిశ్చయ మున్న దనకతప్పదు. దీనికిఁ బ్రమాణముగా " యస్య భార్యా విదూరస్థా పతితా దూషితాపివా అనిచ్ఛుః ప్రతికూలావా తస్య ప్రతికృతౌ క్రియా" అనుశ్లోక ముదాహరింపఁబడినది. సీత జీవించియున్న దనుకొన్నను నీధర్మశాస్త్రవాక్యమున కిచ్చటఁ బ్రవృత్తి యెట్లో విప్రలంభవాదులు చెప్పవలసియున్నది.'' అని రామునకు సీతామరణమునందు దృఢప్రత్యయము లేనందున ధర్మశాస్త్రోక్తరీత్యా ఆమెప్రతికృతిని జేయించుటలో నాక్షేపమేమియు లేదు. ఇఁక జీవించియుండిన నేల రప్పింపరా దన్నచో లోకానురంజనార్థమై త్యజింపఁబడిన సీత సమీపస్థ యయ్యు దూరస్థయే యగుచున్నది. కావున నిట్లు దూరస్థ యైనసీతకుఁ బ్రతికృతి చేయించి రామచంద్రుఁడు ధర్మశాస్త్రసరణిని, జనానురంజనమార్గమును నతిక్రమింపక వర్తించెను. ఇదియే విప్రలంభవాదుల సమాధానము.

ఇట్లు విమర్శించుకొలఁదియుఁ గరుణవిప్రలంభవాదుల వాదమునకు నవ్యాహతశక్తి గల్గుచుండ నుత్తరరామచరితనాటకమునందుఁ బ్రధానరసము కేవలము కరుణ మనివచించుట సాహస మగునో కాదో సహృదయులే నిర్ణయింతురుగాక.

ఆంధ్రవ్యాకరణముల ధోరణి.

ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, బి. ఏ. కాకినాడ.

మానవప్రపంచమునఁ బరస్పరభావ వ్యక్తీకరణసాధనము భాష. అట్టి భాష జనస్థలభేదంబులఁ బట్టి యనంతస్వరూపంబులు దాల్చియున్నది. అందుఁ గొన్ని కేవలవాగ్రూపంబులుగను, గొన్ని వాగ్లిఖితరూపంబులుగను విలసిల్లుచున్నవి. రెండవతరగతికిఁ జెందినభాషలలో నాంధ్రభాషయొకటి. ఇదిసంస్కృతప్రాకృతభాషలనుండి జన్మించి, తమిళాదిదేశభాషలకంటె నవీనమయ్యు "దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స" యని ప్రాచ్యులచేఁ గీర్తింపఁబడుటయే కాక పాశ్చాత్యులచేఁ గూడ "Italian of the East" అని ప్రశంస నందినది. ఇట్టిమనభాషనుఁ బ్రథమాచార్యుఁ డగునన్నయభట్టు కాలమునుండి నేఁటిదనుక శబ్దానుశాసనములు రచింపఁబడుచు వచ్చినను నాంధ్రభాషలో నాంధ్రభాషకు సమగ్రమైన వ్యాకరణము లేదని యే చెప్పవచ్చును. ప్రస్తుతము మనవ్యాకర్త లీకొఱఁతఁ దీర్చుటకు బదులు తమ యనన్యశేముషీసంపత్తులను ఫలరహితము లగు వృథావివాదములకు వెచ్చించుట విచారకరము. నన్నయ మొదలు నేఁటిపర్యంతమును గలవ్యాకరణాభివృద్ధిని సూక్ష్మముగఁ దెల్పి, ప్రస్తుతాంధ్రవ్యాకరణప్రపంచమునఁ గలభిన్నమతముల నందందుఁ బొందుపఱిచి తన్మతయాథార్థ్యమును వివరించుటయే ప్రస్తుతవ్యాసోద్దేశము.

వ్యాకరణావశ్యకత:— లిఖితస్వరూపముగలప్రతిభాషయందును 'విశ్వశ్రేయంబు' లగుకావ్యంబులు రాజిల్లుచుండును. తత్కావ్యభాషకెల్ల నియమం బావశ్యకంబు. తన్నియమవివరణమే వ్యాకరణము. కావున ప్రతిజీవద్భాషకును వ్యాకరణం బావశ్యకంబు. నియమాతీతుల మనుకొను నియమవిహీనుల మాట యటుంచి యెల్లబుధలోకమునకును వ్యాకరణం బావశ్యకంబు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి:—వ్యాకరణశాస్త్రమున నాంధ్రభాషకు నన్నయభట్టు ప్రథమాచార్యుఁడుగను నన్నయార్య రచితాంధ్రశబ్దచింతామణియే తెలుఁగుబాసకుఁ బ్రథమవ్యాకరణముగను గన్పట్టుచున్నది. ఇది సంస్కృతభాషయందు రచియింపఁబడి, యైదుపరిచ్ఛేదములతో నొప్పుచున్నది. ఇందలి సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమున భాషోత్పత్తి,వర్ణనిర్ణయము, పూర్ణార్ధానుస్వారవిషయము,

అంతస్థాక్షరలఘ్వలఘునిర్ణయము, వ్యాకరణపారిభాషికాఖ్యావివరణము, చతుర్విధభాషానిర్వచనమును గలవు. సంధిపరిచ్ఛేదమున నచ్సంధులును, ద్రుతసంధులును, విసర్గామ్రేడితానామాదిశబ్దసంధులును, గర్భధారయసమాససంధులును మాత్రము సూక్ష్మముగఁ జెప్పినాఁడు. అజన్తపరిచ్ఛేదమున నాంధ్రవిభక్తులును నజన్తసంస్కృతశబ్దాంధ్రీకరణప్రకారమును దెల్పి, యాంధ్రశబ్దములకు లింగవచనవిభక్త్యనుశాసన మొనర్చి హలన్తపరిచ్ఛేదమున గుణవదగుణవచ్ఛబ్దములకును యుష్మదస్మచ్ఛబ్దములకును నాంధ్రరూపవిశేషములను బహ్వేకవచనవిభక్తిప్రత్యయములను దెల్పి, యాంధ్రభాషాపరిదృశ్యమానసమాసములను జేర్చి వానిని ముగించినాఁడు. క్రియాపరిచ్ఛేదమునం దుపక్రృతిపరిణతిసంవృతిభేదంబులగు త్రివిధక్రియలవివేకమును, దత్సమక్రియాభూతతద్ధర్మభవిష్యద్వర్తమానార్థకప్రత్యయములను వివరించి, క్రియాబహ్వేకవచనరూపంబులు దెల్పి, క్త్వా, ప్రశ్నా, కర్మణి, వ్యతిరేక ప్రార్థనానంతర్యార్థకరూపముల విధం బెఱింగించి, తత్సమక్రియలకువలెనే దేశ్యక్రియలకుఁ గూడ నత్వాదికార్యములగు నని తెల్పి, "పర్యాప్తో మస్మ తేతు నక్తేతః" అని సిద్ధాంతీకరించి యీతఁ డీగ్రంథము సమాప్త మొందించెను. ఇది భాషానుశాసనము కాఁగల్గినను కేవలసూత్రప్రాయమును లక్ష్యవిహీనము నగుటచే నాంధ్రభాషాకోవిదునకుఁ దక్క భాషావిద్యార్థి కంతగా నుపకరింపదు.

అథర్వణకారికావళి:--ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సమగ్రమైన వ్యాకరణము కా దని యెల్లరకునుఁ దెలిసినవిషయమే. కావునఁ దల్లోపమును నివారింపం బూని యథర్వణాచార్యుఁడు నన్నయభట్టీయమందుఁ జెప్పఁబడని విశేషాంశములను, దనవ్యాకరణమునఁ జేర్చి నాఁటికిఁ గల భాషాస్వరూపమునుఁ బూర్తిగ వివరించెను. అందువలననే యీతఁడు దనకారికల కాదియందు-

"శ్రుతేఽపశబ్దే స్వోక్తౌచ ప్రమాదా త్పాణినిం స్మరేత్
అథవా ఫణినా మీశం చింతయే ద్బహుశో బుధః
ప్రాకృతే షడ్విధేచాపి వాల్మీకిం వా మహేశ్వరం
ధ్యాయే దత్ర తు* మామేవ స్మరే త్పండితస త్తమః"

అని చెప్పుటచే నాంధ్రభాషయం దపశబ్దము భ్రాంతివలన వినఁబడి

* ఇచ్చట-తు శబ్దమువలన నన్నయభట్టునుఁ గూడ స్మరింపవలయుననుట. (కవిజనమండనటీక.)

నప్పుడు నన్నయభట్టును దన్నును స్మరింపవలయు నని చెప్పినాఁడు. దీనివలననే యాంధ్రభాషకు నన్నయభట్టు ప్రథమాచార్యుఁ డనియు నథర్వణుఁడు ద్వితీయాచార్యుఁ డనియుఁ బ్రసిద్ధిగలదు. అంతియగాక నన్నయభట్టీయమును దన కారికలచేఁ బూర్తిసేయుటకుఁ గాఁబోలు నథర్వణుఁడు దనకారికలనుగూడ సంజ్ఞాసంధ్యజన్తహలన్తక్రియా పరిచ్ఛేదములుగా విభజించియున్నాఁడు. నన్నయభట్టాంధ్రశబ్దచింతామణియందుఁ దనకంటెఁ బూర్వలాక్షణికుఁ డగుకవి భల్లటునిఁగూర్చి ప్రసంగించినట్లే, యథర్వణుఁడు గూడఁ దనకాలమునాఁటికిఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన హరిశృంగారభూషణాదిలాక్షణికులఁ బేర్కొని తన్మతముల నచ్చటచ్చట వివరించియున్నాఁడు. మఱియు నీతఁడు—

"నివారణాయ తస్యైవ ప్రవృత్తి ర్విదుషా మభూత్
తదర్థమేవహి వయం భూయసా ప్రయతామహే"

అని చెప్పుటచే నన్నయాదుల యనుశాసనము లతిక్రమించి నాఁటి కాలమునఁ గొన్ని గ్రామ్యప్రయోగములు దొరలుచుండె ననియు నందువలనఁ దాను, సాధువు లగువిశేషప్రయోగములను వివరించి, భాషను సమగ్రముగా శాసించుటకు నీవ్యాకరణము రచించె ననియుఁ దోఁచుచున్నది. దానంజేసియే తాను మున్నొకవ్యాకరణము (త్రిలింగశబ్దానుశాసనము) రచించినను విశేషప్రయోగములనుఁ దెల్పుటకు దీనిరచించె నని తేటపడుచుండుటచేతను, క్షేమేంద్రాదులగు నితరభాషాలాక్షణికులును నొక్కొక్కలక్షణగ్రంథము రచించి యంతటఁ దృప్తినందక, వేఱె విశేషవిషయములను వివరించి ప్రత్యేకలక్షణగ్రంథంబులు రచించు నాచార ముండుటచేతను, నథర్వణుఁడు త్రిలింగశబ్దానుశాసనము రచించియు మరల నీకారికావళి నేల రచించె నను కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగముగారి యుక్తి సహేతుకము కాదేమో యని తోఁచుచున్నది. అథర్వణుఁడాంధ్రశబ్దచింతామణిలోనివిశేషములుచాలవ్రాసినను, నచ్చటచ్చట నందులోఁ గలవిషయములను ముచ్చటించియున్నాఁడు. కావున, "నాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని లక్షణవిశేషములు మాత్రమే యథర్వణకారికలలో నగపడుచున్న" వను మ॥ రా॥ శ్రీ వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారివ్రాఁత "ప్రమాదోధీమతామపి'' యన్నట్లు ప్రమాదజనితము కావచ్చును. దీని కుదాహరణముగా, "ఇచ్ఛ విభక్త్యన్తిమస్య" అను నాంధ్రశబ్ద చింతామణిలోని సూత్రమే, యథర్వణుఁడు "జసిచేతయోః తథా తోడవిభక్త్యాచ సమాసే కవి

సన్నుతే" యని చెప్పినాఁడు. నన్నయ విడిచినట్టియు, నథర్వణుఁడు పూర్తి గావించినట్టియు విషయముల నొకటి రెండు స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ జూపి, యీతని ప్రసక్తి నుండి విరమించెదను. సంధిపరిచ్ఛేదమున నాంధ్రశబ్దచింతామణి లోని "లోపో నమ ఆదికే విసర్గస్య'' యను సూత్రమునకు నోత్వాగమము గూడ, గలిపి వికృతివివేకకారుఁడు "నమశ్శబ్దవిసర్గస్య లోప ఓత్వమ పీష్యతే" యని పూర్తిఁ గావించినాఁడు. ఆం ధశబ్దచింతామణిలోని "నవికృతిశబ్దా త్పరత స్సంస్కృతికానాం భవన్తి గసడదవాః" అను సూత్రమును విశేషించి, "వికృతిః పరుషాశ్చ స్యుస్స్యు స్త ఆద్యపదాదిగాః నహో గసదడాస్స్యేఽపి పరుషాః ప్రథమా హితాత్" అని తాను విపులముగా వెల్లడించినాఁడు.

ఆంధ్రభాషాభూషణము:—ఇది యభినవదండియని పేరుగాంచిన "వివిధ కళానిపుణు" డగు కేతన రచితము. ఆంధ్రభాషకు నాంధ్రభాషలో వ్యాకరణము వ్రాసిన ప్రథమవైయాకరణుఁ డితఁడే. కావున నీతనికృతి యెంతయుఁ బ్రశంస నీయము. "మున్నుఁ దెనుఁగునకు లక్షణ మెన్నఁడు నెవ్వరునుఁ జెప్ప రేఁజె ప్పెద" నని చెప్పికొనుటలో నాంధ్రభాషలో మున్నెవ్వరునుఁ జెప్పియుండ లేదనియే కేతన యభిప్రాయ మని తెల్లమగుచున్నది.

"తత్సమంబునాఁగఁ దద్భవం బన నచ్చ, తెనుఁగునాఁగ మఱియు దేశ్య మనఁగ,
గ్రామ్యభాషనాఁగఁ గల వైదు తెలుఁగులు"

అని చెప్పుటచే నన్నయగారి "తజ్జా సమాచ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి ప్రకృతిద్వయజా తజ్జా తుల్యాతు సమా ప్రవాహినీ దేశ్యా" అనుసూత్రము మాఱి, దేశ్యభాష ద్వివిధముగా వివరింపఁబడెను. దీనికిఁ గారణము నాఁటి కచ్చతెనుఁగుపలుకుల వాడుక యధికమై యుండనోపు. కేతన సంస్కృతభాషాప్రయోగమునందే గాక రచనాప్రణాళికయందుఁ గూడ నన్నయాదుల పద్ధతినుండి భేదము కలిగియున్నాఁడు. ఈఁడు, గాఁడు, ఆడు, అరి, యనుప్రత్యయముల,నమి,యిమి, తన, మను వర్ణకములను, దింట, కంట, యను కృత్తుల నాంధ్రవ్యాకరణమునందు వివరించిన ప్రథమవ్యాకర్త యితఁడే. ఇంతియగాక పెడతల మొదలగు నుదాహరణములతో నవ్యయీభావసమాసము నాంధ్రవ్యాకరణమం దీతఁడే మొదటఁ జేర్చెను. ఈవిషయము నాంధ్రకౌముదీకారుఁడు విశేషముగాఁ జర్చించియున్నాఁడు. మఱియు,

"క. ఇనపై నుండునకారం, బునుపై వాఁడనుపదంబు మొదలివకారం

బును జడ్డనకారం బగుఁ, గనినాఁ డభిమతము లోలిఁ గన్నాఁడనఁగన్"

అనుపద్యమునందు వివరించిన తెఱఁగునఁ గన్నాఁడు, విన్నాఁడు, మొదలగుపదములకు సాధుత్వము నితఁడే మొదట నిరూపించెను. ఇన్నివిధములఁ గేతనయాంధ్రవ్యాకరణలోకమున కమూల్యమైన సాయముం బొనర్చినవాఁ డనుట కేసందియమును లేదు.

కావ్యాలంకారచూడామణి:—విన్నకోట పెద్దనకవికూడఁ దనకావ్యాలంకారచూడామణియందు నాంధ్రవ్యాకరణముఁగూర్చియొకయుల్లాసము రచించినాఁడు. ఇది యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇదియుఁ గొంచె మించుమించుగ నాంధ్రభాషాభూషణమువలెనే రచింపఁబడి, దానిపైఁ గొన్ని విశేషములను దెల్పుచున్నది.

"క. ధర శ్రీపర్వతకాళే, శ్వరదాక్షారామసంజ్ఞ వఱలు త్రిలింగా
కర మగుట నంధ్రదేశం, బరుదారఁ ద్రిలింగదేశ మనఁ జనుఁ గృతులన్.
గీ. తత్త్రిలింగపదము తద్భవంబగుటచేఁ
దెలుఁగు దేశమనఁగఁ దేటపడియె
వెనుకఁ దెనుఁగుదేశమును నంధ్రు గొంద ఱ
బ్బాసపంచగతులఁ బరఁగుచుండు" ననుటచే నాంధ్రదేశ విస్తారమును మొదట నీతఁడే నిర్వచించినట్లు గన్పట్టుచున్నది. తనకాలమునాఁటికి శుద్ధాంధ్రకావ్యములు లేమింజేసి తత్సమమునకు లక్షణముఁ జెప్పి 'తద్విహీనకావ్యతతియు లే'దని చెప్పెను గాని, తదనంతరలాక్షణికాగ్రగణ్యుఁ డైన కూచిమంచి తిమ్మకవి తనకు నచ్చతెనుఁగునందుఁ గలయభిరుచిని వెల్లడించుచు ననేకగ్రంథములు రచించి, కేవల మచ్చతెనుఁగు బాసతోఁగూడ రసవత్కావ్యములు రచింపవచ్చు నని చాటి భావికవులకు మార్గదర్శియయ్యెను. సీసమాలికయం దాంధ్రకౌముది రచించిన వ్యాకర్తకూడ, నీమతమునే యంగీకరించుచున్నాఁడు. తన యలంకారశాస్త్రమునకు సమగ్రతఁ దెచ్చుటకై పెద్దన యీయుల్లాసము రచించుటచేఁ గావ్యపరిభాషకుఁ గావలసినముఖ్యమయిన విషయములను మాత్రమే సూక్ష్మముగ వివరించినను నేఁటివఱకు వివాదాంశము లైన విషయము లొకటిరెం డితఁడు స్పష్టపఱిచినాఁడు.

"క. చేరున కారాంతములందు, కారము దెనిఁగించుచోటఁ గరినాత్ముఁడనన్
దారుణకర్ముఁ డనంగను, మేరుమహాధన్వుఁడననమృతధాముఁడనన్,"

అను పద్యమువలన "విశ్వకర్మనికూఁతు విశదలావణ్యసముజ్జ్వలఁజేకొని మూరిబోయి" యను పద్యమున "విశ్వకర్మనికూఁతు" నను శబ్దము సాధువగుచుండఁగా, "విశ్వకర్మకుఁ గూఁతు" నని సవరించుటకుఁ బ్రయత్నించిన గుప్తార్థప్రకాశికాకారుల మత మనూహ్యంబు.

అప్పకవీయము:—వీరియనంతరము వ్యాకరణగ్రంథంబును వ్రాయఁదలపెట్టినవాఁ డప్పకవి. సంస్కృతమున వాగనుశాసనుఁడు రచించిన సంజ్ఞా, సంధి, తత్సమ, దేశ్య, క్రియాపరిచ్ఛేదములైదునుఁ దెనుఁగున విస్తరించి భాషావర్ణ, వళిప్రాస, పద్య, సంధి, తత్సమ, దేశ్య, క్రియాపరిచ్ఛేదనామముల నెనిమిదియాశ్వాసములుగా, నెలకూచి బాలసరస్వతి సకలభాషామహోపాధ్యాయప్రణీతాంధ్రవ్యాఖ్యానగ్రంథం బాధారంబుగాఁ గూర్పఁ దలఁచి యం దైదాశ్వాసములు మాత్రమే రచింపఁగలైను. కాని యాతఁడు రచించిన పంచాశ్వాసంబులగ్రంథంబును నొకఛందోగ్రంథముగాఁ గన్పట్టును గాని యంతగా వ్యాకరణగ్రంథముగాఁ గానరాదు. కాని యాంధ్రీకరించినంతవఱకు నప్పకవి చాలవిపులముగా నర్థనిష్పత్తి చేసి, బహుళలక్ష్యము లొసంగి, "సారభాషకు శబ్దశాస్త్రంబు పగిదిఁ దెనుఁగున కావశ్యకం బిది" యను తనమాటఁ జాలవఱకుఁ జెల్లించుకొనెను. మఱియు నీతఁడు తనగ్రంథంబున లఘ్వలఘురేఫవిషయము బహువిపులముగాను, సలక్ష్యముగాను వివరించి—

"అనయో స్సంగతిం యస్తు కరోతి కవితాకృతౌ
అస్య అత్యంత దోషత్వా ద్గ్రహవి స్సహి కథ్యతే"

అను నథర్వణుని మతమును స్థాపించినాఁడు. కాని యప్పకవి యాంధ్రశబ్దచింతామణి నాంధ్రీకరింపఁ బూనియుఁ దద్గదితమైన "ఉద్ధ్వస్త్వరః" యను సూత్రమును మఱచి రేఫశ్లిష్టమున కుదాహరణము నిచ్చుచు—"రేఫశ్లిష్టమునకు నాదిపర్వమునందు,

ఉ. క్షత్త్రియవంశ్యులై ధరణిఁ గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ
క్షత్త్రియవైశ్యశూద్రు లనఁగాఁ దగునాలుగుజాతులన్ స్వచా
రిత్రము దప్పకుండఁగఁ బరిక్షితుఁ గాచినయట్లు రానుమాం
ధాతృరఘుక్షితీశులు ముదంబునఁ గాచిరె యేయుగంబునన్."

మాంధాతృశబ్దము ఋకారాంతము గనుకఁ దకారముక్రింద నున్నది వట్రుసుడి గాని క్రారవడి కాదని తప్పటడుగు వైచినాఁడు. ఇట్టి దొసఁగు లొక

టిరెం డున్నను నాంధ్రభాషాప్రపంచమున నప్పకవి నిరంకుశరాజ్యాధిపత్యమున కేలోటు నుండఁబో దనుట నిర్వివాదాంశమే. అప్పకవీయ మాంధ్రశబ్దచింతామణికిఁ గేవలాంధ్రీకరణము కాక యొకవిపుల మైనఛందోగ్రంథరాజ మైన నప్పకవి యది తదాంధ్రీకరణ మనుభావము స్ఫుటమగురీతిఁ దన్గ్రంథమునకు నాంధ్రశబ్దచింతామణి యనియే నామకరణము చేసినాఁడు.

సర్వలక్షణసారసంగ్రహము:—అప్పకవితరువాత పేరెన్నికఁగన్న వ్యాకర్త కూచిమంచి తిమ్మకవి. ఆధునికకవిసార్వభౌముఁ డని పేరుగాంచిన యీతఁడు సర్వలక్షణసారసంగ్రహమను లక్షణగ్రంథమును మూఁడాశ్వాసములుగా రచించెను. ఇందుఁ గేవలవ్యాకరణవిషయమే గాక యప్పకవీయమునందు వలె ఛందోవిషయముగూడ వివరింపఁబడినది. మఱియు నప్పకవివలెనే యీతఁడును దన నాఁటికిఁ గలగ్రంథముల నెల్లఁ బరిశీలించి మహాకవిప్రయుక్తము లైనకొన్ని శబ్దముల సాధుత్వమును నిరూపించి కేతనాదులు చెప్పని విషయములనుఁ గూడఁ దనగ్రంథమునం దుదాహరించి యున్నాఁడు. అకడ వీకడ నను మాటలకు నాడ, నీడ ననురూపంబులు గ్రాహ్యరూపంబు లని తెల్పుచు మహాభారతాదులనుండి యుదాహరించెను. ఉ. చనియె, గనియె, గొనియె, చనె, గొనె, గనె నని చెప్పఁగూడ దని పల్కిన నూత్నదండిమతమునకు వ్యతిరేకముగా—

క. వనకన్యకయఁట నేనఁట, వనమున గాంధర్వమున వివాహంబఁట నం
దనుఁ "గనె"నఁట మఱచితి నఁట, వినఁగూడునె యిట్టిభంగి విపరీతోక్తుల్.

అని భారతమందలి యాదిపర్వము* నుండి యుదాహరించి, తద్రూపములు గలవని నిశ్చయించెను. అంతియకాక రేఫఱకారవిషయమునఁ గూడనీతఁ డప్పకవిమతమును విడిచి,

గీ. అరయ గురురేఫ హల్లుతోఁ బెరసినపుడు
ప్రాసముల విశ్రమములు రేఫములతోడఁ
గలిసి యుండును సుకవిపుంగవులకృతుల"

అని వివరించి, మహాకవియగు బమ్మెర పోతన, రేఫఱకారభేద మెఱుఁగఁ డనుట హుళ్ళిక్కి యనియు, నతఁడు "సకలాంధ్రలక్షణచక్రవర్తి" యనియుఁ జాటి చెప్పెను. మఱియు నీతఁడీవిషయమునే పరిశీలించుచు, "నాన్యేషాం వైధర్మ్యం

* ఇది యేభారతాదిపర్వములోను లేదు. పినవీరన్న శృంగారశాకుంతలములోనిది. ప. అ.

లఘ్వలఘూనాం రయోస్తు నిత్యంస్యా" త్తను సూత్రమునకుఁ డీక వ్రాసి, రేఫఱ కారములు కలుపరా దని చెప్పిన యెలకూచి బాలసరస్వతియే చంద్రికాపరి ణయమందు, "అక్కలమాటున న్నను భరించి లభింపుము కీర్తిపుణ్యముల్" అని తన్నేత్రి నెఱపె నని తెల్పి, యిట్టివలెనె మహాకవులకును రేఫఱ కారములపట్ల పరిశీలన లేకపోయిన" దని నిరూపించెను.

బాలవ్యాకరణము, హరికారికలు:—కూచిమంచి తిమ్మకవి యనంతర మాంధ్రవ్యాకరణ గగనమునకు సూర్యసన్నిభుఁ డగుపరవస్తు చిన్నయసూరినిఁ గూర్చి ప్రసంగింపవలసియున్నది. ఆంధ్రభాషకు నాంధ్రభాషలో వచనమందు వ్యాకరణము వ్రాసి, లోకోపకారి యైన ప్రథమవ్యాకరణుఁ డితఁడే. ఈ వ్యాకరణమును రచించుటకుఁ గారణము చదువరుల కాంధ్రవచనరచన సేయుఁ గౌశలము గల్గుటకే యని గ్రంథకర్తయే పీఠికయందుఁ దెల్పియు న్నాఁడు. అందువలననే వచనరచనాభిమాని యైనచిన్నయసూరి, తనకుఁ బద్య కావ్యములు రచింపఁగల సామర్థ్య ముండియు, నాంధ్రవచనభారతికి శిరో మణి యనఁదగిన నీతిచంద్రికను వచనమున రచించి భాషకు వన్నెదెచ్చెను. ఆంధ్రభాషలో నాంధ్రభాషకు సమగ్రమైన వ్యాకరణము లేనిదశలోఁ దల్లో పము చాలవఱకు దీర్పఁగలిగిన యీయన స్మృతి యెంతయు స్మృతి నందఁ దగియున్నది. ఆంధ్రభాషలో బాలవ్యాకరణమునకుఁ గలప్రాముఖ్యతను దద్వ్యా పులవ్యాప్తియే వివరించుచున్నది. ఈతఁడు పూర్వకవులగ్రంథంబు లెల్లఁ బరి కించి విమర్శించి, యీవ్యాకరణము వ్రాయుటచే నీయొక్కవ్యాకరణమును జదివినంతమాత్రమునఁ జాలవఱకు నాంధ్రశబ్దలక్షణజ్ఞానము కల్గుచున్నది. ఆధునికుఁ డగుటచేతను మఱి యితరాసంగతహేతువులచేతను సూరిగారియెడ నీసు వహించిన పండితు లీయన కీవ్యాకరణరచనమందు స్వతంత్రత లేదనియుఁ దత్సమకాలికుఁ డగు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిచే రచితము లని వాడుకయందున్న హరికారికల కివి కేవ లాంధ్రీకరణము లనియుఁ బల్కి యీతనికి గ్రంథచౌర్యదో షము నారోపించుటయు నీవ్యాకరణగ్రంథాధిక్యతనే వేనోళ్ళఁ దెల్పుచున్నది. మఱికొందఱు విద్వాంసు లీవ్యాకరణమును బూర్తిగఁ జదువకయో చదివి పరిశీలింపకయో, నిర్దుష్టబాలవ్యాకరణసూత్రములలోఁగొన్నింటియెడ దోష ము లారోపించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈవిషయమాంధ్రభాషానుశా సనము గుఱించి ప్రసంగించునపుడు కొంచె ముదాహరించెదను.

హరికారికల ప్రసక్తి యథర్వణకారికావళికంటె ముందుగాఁ దేవలసియున్నను దాని నిచ్చటఁ దెచ్చుటకుఁ గారణము హరికారికలకును దానికినిఁగల్పింపం బడిన సంబంధమే యని తెల్పుచున్నాను. హరికారికలు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిప్రణీతము లనియు, బాలవ్యాకరణకారుఁడు వానిని గాంచి, దొంగిలి, బాలవ్యాకరణస్వరూపమున నాంధ్రమునఁ బ్రకటించె ననియుఁ బ్రతీతి కలదు. అసత్యమగు చిన్నయసూరిచౌర్యప్రతీతి మాట యటుంచి, హరికారికలు, పరిశీలింపఁగా, శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిరచితములు గావని తేటపడుచున్నది. హరికారిక లథర్వణునికంటెఁ బూర్వుఁడును, నతనిచేఁ బేర్కొనఁబడిన వాఁడు నగు "హరి" యనువానిచే రచింపఁబడినవి. ఈతఁ డథర్వణుని కాలమునాఁటికే ప్రసిద్ధుఁడై యుండనోపు. దానఁజేసి యే యథర్వణుఁడీతనిమతమును బెక్కుమాఱు లుదాహరించియు, దానితోఁ గొన్నియెడల నంగీకరించియు నున్నాఁడు. అథర్వణకారికావళియం దుదాహృతమైన హరిమతమునకు సరియైన సూత్రములు హరికారికలలోఁ గన్పట్టుచుండుటచేఁ బైవిషయము నిర్ధారణ యగుచున్నది. దీనికై యొకటి రెం డుదాహరణము లిచ్చెదను. "గ్రామ్యా పి గ్రాహ్యాతాం యాతి య ద్యార్యవ్యవహారభా" క్కను హరికారికనే యథర్వణుఁడు "అప్రయుక్త దోషస్తు నవిరుద్ధో హరేర్మతే" యని వివరించినాఁడు. మఱియు సంధి పరిచ్ఛేదమున "ద్వంద్వే పదోపరిస్థానాం పరుషాణాం భవంత్యమీ" అను హరికారిక మనస్సులో నుంచుకొనియే యథర్వణుఁడు "స్యుర్భిన్నా దేవతస్మాత్తే వినా ద్వంద్వం హరేర్మతే" యని తెల్పినాఁడు. మఱియు వికృతివివేకకారుఁడు-విశేషవిషయవివరణార్థమై వ్రాసిన తనవ్యాకరణమునం దుదాహరించిన విశేషవిషయములు కొన్ని హరికృతవ్యాకరణమునుండియుదాహరించుటచే నీవ్యాకరణము సమగ్రగ్రంథము గానే యుండనోపు. అథర్వణుఁడు పేర్కొనిన హరి, వాక్యపదీయకారుఁ డగుభర్తృహరి యని యొకప్రవాదము గలదు. కాని, సంస్కృతప్రాకృతములందు లేని ద్వంద్వసమాసమందలి గసడదవాదేశమును గూర్చి ప్రసంగించుచు "స్యుర్భిన్నా దేవతస్మాత్తే వినా ద్వంద్వే హరేర్మతే" యని చెప్పుటచే, నీహరి యొకయాంధ్రవ్యాకరణకారుఁ డనియు, వాక్యపదీయకారుఁ డగుభర్తృహరి కాఁడనియు నిశ్చయమగుచున్నది. శిష్టు కృష్ణమూర్తి కవియే యీకారికలను రచించినచో సంస్కృతాంధ్రలాక్షణికుల సాంప్రదాయముల ననుసరించి కృష్ణకారిక లనియే నామకరణము సేయును గాని, హరి

కారిక లని పేరుపెట్టెడు. అదియుఁగాక, హరికారికల కాద్యంతములందు రెండు చోట్లను దాను వృత్తి వ్రాయుచున్నట్లే చెప్పినాఁడు గాని, తాను వానిని రచించినట్లు చెప్పియుండలేదు. కావున హరికారికలు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిరచితములు గావని నిర్ధారణ యగుచున్నది. కాని యతఁడు నలుగడలఁ జెదరియున్న తత్సూత్రముల నెల్ల సమకూర్చి, వానికి వృత్తి వ్రాసి 'యాంధ్రభాషాభూషకగణ్యాసేవ' యొసర్చినాఁ డనుట కేసందియమును లేదు. నన్నయాదుల గ్రంథములనుండి సహాయము గొన్నటులనే యీహరికృతవ్యాకరణమునుండి కూడఁ గొంతసాయముఁ జిన్నయసూరి పొందినఁ బొందియుండవచ్చును. అంతమాత్రమున నతనిరచనాస్వతంత్రతకేకొఱఁతయు నుండఁబోదనుట నిర్వివాదాంశము.

(త్రిలింగలక్షణశేషము) ప్రౌఢవ్యాకరణము:—ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి నథర్వణకారికల కెట్టిసంబంధ మున్నదో బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణముల కట్టిసంబంధము గలదు. ఆంధ్రభాషకు 36 వర్ణములను నన్నయాది చిన్నయసూరిపర్యంతము గల నిర్ణయమును మార్చి యేఁబదైదువర్ణము లని యీగ్రంథకర్త తేల్చెను. బాలవ్యాకరణమునందుఁ జెప్పఁబడని విశేషము లిందు వివరింపఁబడినవి. దీని కొకయుదాహరణము:—క్త్వార్థకంబైన యిత్తునకు సంధిలే దను బాలవ్యాకరణసూత్రమును విశేషించి, "ఇప్రత్యయాంతావ్యయంబునకు సంధి చూపట్టెడి" నని సూత్రమును రచించి "చాపము నా కందిమ్మనుఁ"డనుభారతప్రయోగమును నితరప్రయోగములను లక్ష్యముగా నిచ్చెను. ఇంతియకాక పూర్వవ్యాకరణకారులు సెప్పని వాక్యవిషయము వేఱె యొకపరిచ్ఛేదమున నీయన వివరించెను.

ఇంతదనుకఁ బేర్కొనఁబడిన వ్యాకరణములుగాక యింకనుఁ గొన్నిగ్రంథములును, ప్రఖ్యాతివహించిన వ్యాకృతివ్యాఖ్యలును గలవు. కాని విస్తరభీతిచే విడిచితిని. పైవ్యాకరణము లన్నియు సంస్కృతవ్యాకరణము చదువుకొనిన పండితుని జ్ఞానము పరిపూర్తిసేయుటకే యుపకరించును, గాని కేవ లాంధ్రభాషావిద్యార్థికి సంపూర్ణజ్ఞానమును బ్రసాదింపఁ జాలవు. ఏలన:- ఆంధ్రభాషయందు వ్యవహృతము లగు సంస్కృతపదజాలమునందలి సంధుల నొక్కవ్యాకరణమేనియువివరింపలేదు. కావునఁ దద్విషయజ్ఞాన మలవఱుచుకొనుటకుసంస్కృతవ్యాకరణము వేఱె యభ్యసింపవలసియున్నది. కాన, మహానుభావులును,విశ్వశ్రేయఃకాంక్షులు నగు బుధోత్తము లెవరైన నీకొఱఁతఁ దీర్చుట యవసరము,

విఖ్యాతచరితులగు మనప్రస్తుత వైయాకరణు లిట్టిలోపము వారించుటకు మాఱుగఁ గేవల వ్యర్థవివాదములందుఁ దమయనన్యధీవైభవము గోల్పోవుట శోచనీయము. ఆంగ్లపాఠశాలలలో నాంధ్రభాష నభ్యసించు విద్యార్థులనిమిత్తము వ్యాకరణము వ్రాయఁబూనిన సులభవ్యాకరణకారులు కొంతవఱకు సంస్కృత సంధులు వివరించిరి, గాని యది సమగ్రముగా లేదు. చాల నూతనముగా మ॥రా॥శ్రీ॥ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రులుగా రిట్టిలోపమును దీర్చుటకొక శబ్దానుశాసనము గల్పింపఁ బూని, యొకటి రచించిరి. కాని, "యుభయపక్షములకు మధ్యస్థుఁడనై శబ్దానుశాసన మొనర్చెద" నని చెప్పుచు, 'ఇస్తిని, వచ్చాను, వస్తాఁడు' మొదలగు గ్రామ్యరూపముల కనుశాసనము సేయక, తాముప్రమాణముగాఁ గొన్న 'ప్రయోగమూలం వ్యాకరణ'మ్మను నార్యోక్తి మీఱినటు లొప్పుకొనుచు, నేపక్షమువారికినిఁ జెందక తమకుఁ దోఁచిన విషయములే శిష్టవ్యవహారములుగా గ్రహించి యితరము లపశబ్దములుగా గణించుటచేతను, నితరపరస్పరవైరుధ్యములతోఁ గూడి యుండుటచేతను, నావ్యాకరణ మెంతలోకోపకారియో మీరే గ్రహింపవచ్చును. "చదువరులు సులభముగాఁ జదివికొని యర్థము గ్రహించుటకై తఱచుగా నింక సంధి పాటింపలే" దని వీరు పీఠికలో వ్రాసిరి. భాషాశబ్దపరిచితు లగుచదువరులకు భాషాలక్షణము సనియమముగా బోధింపఁదలఁచిన లక్షణగ్రంథమందే సంధి పాటింపక పోయినచో సంధి విషయము వీరివ్యాకరణమందు వీరెవరికొఱకు వ్రాసిరో తెలియదు. లక్షణగ్రంథములయందె లక్షణనియమములనుఁ బాటింపక పోయినచో నితరకృతులందు వానినిఁ బాటింతురేమో! తాము చెప్పిన నియమములు తామే పాటింపక యితరులను దన్నియమములచే ననుశాసింపఁబూనుటయందలి యౌచిత్యము విచిత్రము. ఇతరవ్యాకర్తలసూత్రార్థమునుఁ బూర్తిగాగ్రహింపక వానిని దప్పులుగా వీరు నిరూపింపఁ జూచుచున్నారు. దీని కొకయుదాహరణ మిచ్చెదను.

"చిన్నయసూరి, ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రర్థకచువర్ణంబులందున్న యుకారమునకు సంధి వైకల్పికము" అని చెప్పి, నన్నడిగె—నాకొఱకిచ్చె, మొదలయిన వుదాహరించెను. దానికొఱకున్—కున్—అనువానిలోని ఉకారము వలె నన్నులోని ఉకారము విభక్తిసంబంధమైనది కాదు. నాశబ్దమున కాదేశముగా వచ్చినది—నన్ను, దీనిమీఁదివిభక్తి—ను, దీని ఉకారము లోపించి

నపుడు నన్నున్—అగును. దీనిలోని ఉకారము ప్రకృతి సంబంధమైన దగుటచేఁ బైసూత్ర మిచ్చుట వ్యర్థంప'' దని శాస్త్రులవారు వ్రాసియున్నారు. పై సూత్రము కేవల చిన్నయసూరికల్పితము కాక, నన్నయభట్టీయమునందే, "అనాదిషు విభక్తిష్వాత్తోవా" యని యు "శత్రర్థే తూతశ్చానోః" యనియుఁ జెప్పఁబడినది. కావున నన్నయభట్టునకుఁగాని దానికి విపులవ్యాఖ్య వ్రాసిన యహోబలపతికిఁగాని నన్నయభట్టీయమునందుఁ జెప్పని విశేషవిషయములను వివరించిన యధర్వణునికిఁ గాని, యితరలాక్షణికులకుఁ గాని, బాలవ్యాకరణము వివరింపని విశేషములు దెల్పు త్రిలింగలక్షణకారునికిఁ గాని స్ఫురింపని విషయము నేఁటికి మనశాస్త్రులవారికి స్ఫురించినది కాఁబోలు. ఐన వీరా విషయము వ్యాఖ్యానమువలన నర్థముసేసికోఁదగిన మార్గ ముండఁగా నది విడిచి, "వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తిః నహి సందేహాదలక్షణ'' మ్మను పరిభాష మఱచి తప్పుమార్గముఁ ద్రొక్కిరి.

ఈయన తనవ్యాకరణములో, నాంధ్రభాషకు వర్ణములు చాల వనునుద్దేశముతోఁ దద్భాష నుచ్చారణయందుఁబ్రపూర్ణమైన భాషగా (Phonetically complete language) నొనర్చుటకు యత్నించి, ఆ, ఫ, అను రెండక్షరములధికముగాఁ జేర్చియున్నారు. ప్రపంచమందే భాషావర్ణములును సర్వశబ్దోచ్చారణానుకూలముగా నుండనేరవు. అట్టిప్రయత్నమునకుఁ బూనుట నక్షత్రగణనమువంటిది. అటులఁ గ్రొత్తవర్ణములు సృష్టింపఁ దలఁచినచోఁ బ్లుతాద్యనేకశబ్దోచ్చారణానుకూలముగా నింకనుఁ గ్రొత్తవర్ణము లనంతములుగా సృష్టింపవలసివచ్చును. కాన తత్ప్రయత్నము ఫలరహితము. అదియుఁగాక యిరువదియాఱు వర్ణములతోఁ బాశ్చాత్యభాష లన్నియు సరిపెట్టుకొనుచుండ, నేఁబదివర్ణములతో సంస్కృతభాష సరిపెట్టుకొనుచుండ, నేఁబదైదువర్ణములుగల యాంధ్రభాషకు వర్ణలోపము నారోపించు టసంగతము. కావున నిట్టిఫలరహితయత్నములు మాని, మహాపండితు లగు శ్రీ శాస్త్రులవారు లోకోపకారము లగు సత్కృతుల రచించి, భాషోద్ధారకు లన్యోదరుగాత మని ప్రార్థించుచున్నాను.

గ్రామ్య గ్రాంథిక భాషావివాదము:—ప్రస్తుత మాంధ్రభాషాసర్వతోముఖాభివృద్ధి కవరోధము గలిగించుచున్న దీతీవ్రసమస్యయే. ఈభిన్నమతములచే భాష కొంతవఱకుఁ బా డగుచున్నది. "అపశబ్దప్రయుఙ్జానో రౌరవం నరకం వ్రజే"త్తను పూర్వకవిసాంప్రదాయము నటుంచి, గ్రామ్యభాషను

గావ్యభాషగ నుపయోగించుటలో ననేకబాధకములు గలవు. ఈబాధకములమాట గూడ నటుంచి, యాంగ్లభాషాసంప్రదాయానుసరణమే ప్రధానముగాఁ బెట్టుకొనిన మనయాధునికకవులు ను గ్రామ్యభాషావాదులును నా యాంగ్లభాషయందలి పరిపాటినైన గుర్తించినటులఁ గానరాదు. ఆంగ్లభాషాతత్త్వాధినాథులుగాఁ బరిగణింపఁబడు నే "Master of Arts" అయినను వాడుకభాషఁ గావ్యరచనమందు, వేయేల, యొకవ్యాసరచనమందుఁ గాని ప్రయోగించినఁ దత్పండితలోక మంగీకరించునా? ఆంగ్లదేశమందైన నేయాంగ్ల పండితుఁడైన వాడుకభాష కావ్యములం దుపయోగించునా? ఆంధ్రభాషకు మాతృక మైన సంస్కృతభాషయం దైన లౌకికవ్యవహారదశలందుఁ బ్రయోగించినమాత్రమున సిద్ధము లగునపశబ్దములు శిష్టసమ్మతములు గానందున శాస్త్రీయములు గావని పతంజలి మహాభాష్యమునందు వాక్రుచ్చెను. ఇటు లే ప్రఖ్యాతభాషయందునను లేని నవ్యవిధమున వాడుకభాష కావ్యభాషగా నొనర్చి భాషాసాంకర్యమునకుఁ దోడ్పడుటలో నౌచిత్య మేమియుఁ గానరాదు. సుప్రసిద్ధ గ్రామ్యభాషావాదు లగు మ॥ రా॥శ్రీ గి॥ వే॥ రామమూర్తిపంతులుగారు సహితము బాలురపాఠపుస్తకములందు వారికి వాడుకభాష నుగ్గుఁబాలతో నేర్పఁదలఁచి వాడుకరూపములనే యొసఁగుచు, నపుడపుడు గ్రాంథికశబ్దమార్దవలాలసమనస్కులై మైమఱచి, గుడ్డి, మాను, మొదలగువాడుకరూపములకు బదులు గ్రుడ్డి, మ్రాను మొదలగు శుద్ధగ్రాంథికరూపములనే యుదాహరించుటచే వారు గ్రాంథికభాషాధిక్యత నొప్పికొనకయే యొప్పికొనుచున్నారు.

భాషానియమవిహీను లగుగ్రామ్యవాదులమాట విడిచి, గ్రాంథికవాదులలోనే, గ్రాహ్యాగ్రామ్యవాదులు, నగ్రాహ్యాగ్రామ్యవాదులు మొదలుగాఁగల వారిభిన్నమతములు పెక్కు గలవు. "ప్రయోగమూలం వ్యాకరణం" సిద్ధిర్లోకాద్బుశ్యా," "ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యాం" బను నిత్యాదివాక్యములకుఁ దమ బుద్ధిచాతుర్యముకొలఁది వ్యాఖ్యానములు సృష్టించి, భాషయందుఁ దమకుఁ దోఁచినయపశబ్దముల నన్నియుఁ జొనుపుటయే ప్రధానోద్దేశముగాఁ గలపండితులప్రయత్నములే దీనికిఁ గారణము. కాని పైవాక్యములందుఁ జెప్పఁబడినట్లు, శిష్టులు, లఘుసిద్ధాంతకౌముదిపాటి జ్ఞానముతో సంస్కృతనాటకముల కేయాంధ్రీకరణములు చదువుకొనియో కృతార్థులయిన

యుభయభాషాప్రవీణులో, కేవలాంగ్లభాషాప్రధానపాఠశాలలలో నభిమాన విషయముగా నాంధ్రము నభ్యసించి, బాలవ్యాకరణముతప్ప నితరవ్యాకరణ నామమేనియు విని యెఱుఁగని యాంగ్లపట్టభద్రులో, చిఱుతప్రాయమునుండియు నేగురునొద్దనో యభ్యసించి సంస్కృతభాషాప్రవీణులై యాంధ్రభాష నుడికారమెఱుఁగని పండితప్రకాండులో నిశ్చయించుట కష్టము. అటులగాక నిజముగా నుభయభాషాప్రవీణు లగువా రెవరైన నున్న నట్టివారు లౌకికవ్యాపారములందు గ్రాంథికభాషలో వ్యవహరించుటకు దుస్సాధ్యమగుటకు శ్రీకొక్కొండ వేంకటరత్నముపంతులుగారినిఁ గూర్చి మనము చెప్పుకొను హాస్యోక్తులే సాక్షి. కావున లేనిపోని యపశబ్దములకు సాధుత్వము గల్పించుటకై మనవారు తమపాండిత్యమును వినియోగించుచు, భిన్నమతములు నెలకొల్పి భాషాభివృద్ధికి నిరోధము గల్పించుట తెప్పనగాఁ గన్పట్టును.

యథార్థము వచించునపుడు శ్రుతికటువుగా నుండుట సహజము కావున నపుడప్పుడు యథార్థస్థితిని వెల్లడించునపుడు నానుడులయందుఁ గలకఠినత పెద్దలయెడ నవిధేయతగా భ్రమింపక, సత్యవిషయప్రకటనార్థమే యని గ్రహింతురు గాత మని విద్వల్లోకమును బ్రార్థించుచున్నాను. ప్రస్తుతాంధ్రభాషా ప్రపంచమున వెలయు పండితోత్తముల యభిప్రాయములకు భిన్నముగా నున్న నాయభిప్రాయములను గూడ సత్యబుద్ధితోఁ బరిశీలించి, శిష్యవాత్సల్యముతోఁ దద్గతయాథార్థ్యమును గుర్తించి, నన్నలరింప వర్తమానబుధవరేణ్యులను బ్రార్థించుచు నింతటితో నీవ్యాసము ముగించుచున్నాను.

శ్రీపచ్చయప్పనృపయశోమండనము.

[కాంచీపురి పచ్చయ్యప్పమొదలియారుగారి సంవత్సరోత్సవసమయములోఁ బలువురుపండితులు రచించినపద్యములను, మొదలియారుగారి ధర్మవిచారణకర్తలలోని శ్రీకోమలేశ్వరపు శ్రీనివాసపిళ్ళెగారియాజ్ఞచొప్పున పచ్చయప్పవిద్యాశాలలో నాంధ్రప్రధానపండితులుగా నుండిన శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారు శ్రీపచ్చయప్పనృపయశోమండన మనుపేరితోఁ బ్రకటించుచు నందుఁ జేర్చిన తమపద్యములు.]

మ. గగనంబ్బు రసప్రపూర్ణవిలస త్కందంబుల న్మీఱి య
భగసాలంబుగతి న్సితచ్ఛదములన్భాసిల్లి మేరుక్రియన్
జగదామోదసువర్ణభాస్వరముగా జానొంది పచ్చావనీ
శగుణంబు ల్గణుతించు కోశ మిది యిచ్చ న్మెచ్చు గావించెడిన్. ౧

ఉ. శ్రీవరవర్ణనీయు శికిఁ బ్రేమపదంబు బుధోత్కరంబు లెం
తే వినుతింపఁ బెంపగు నహీనమహీంభృదుదారమౌళిసం
భావితపాదపద్ముఁడు కృపాపరిపూర్ణుఁడు శ్రీనివాసుఁ డా
ర్యావనుఁ డెప్పుఁ బచ్చపధరాధిపు కీర్తులఁ బ్రోచుఁ గావుతన్. ౨

చ. అనయము భిక్షితాశనమ యాట దురంతవిషాద భావముం
గొని వసనంబు లేవడికిఁ గుంది సగం బయినట్టి పార్వతీ
శుని ముకుమ్రోవ నన్న మిడి శుద్ధదుకూలసమర్పణంబులం
దనియఁగఁ జేసెఁ బచ్చనరనాథుఁడు కేవలదాతృమాత్రుఁడే. 3

చ. అనవరతంబు డాసినబుధాళి కభీష్టఫలంబు లిచ్చి భూ
జనులకు మేటి నా నెగడి సన్నుతమంజులతావిలాసముల్
దనరఁగ నాశ్రితాళుల నుదారరసాంబుధిఁ దేల్చుపచ్చపా
వనివిభుదానవైదుషికి వారక ప్రాన్పడు సారసాలమున్. ౪

చ. అతులయశోవిశాలుఁడు జితాంతరఘోరశరోధి జాలుఁ డం
చితసుగుణాలవాలుఁడు విశిష్టవిహాయిత చాతురీ నిరా
కృతదివిజాతసాలుఁడు గిరీశపదాంబుజభక్తిలోలుఁ డా
శ్రితపరిపాలుఁ డార్యనుత శీలుఁడు పచ్చనృపాలుఁ డెన్నఁగన్. ౫

చ. నిరుపమతావకీనకమనీయయశశ్శరదాగమంబునం
బఱపుగుకల్మషంబు భువనంబు దొరంగుట యుక్తమే కదా
యరయ ఘనాళి జీవనసమగ్రత గాంచి రహించు టొక్కటే
ధరణి విచిత్రమార సముదారగుణాకర పచ్చభూవరా. ౬

చ. నెఱసె శరత్సమృద్ధి ధరణీస్థలి నెందు మరాళిపాళికిం
బఱపుగ మీఱెఁ గల్వలకుఁ బాండురపక్షము పర్వకాలముం
దెఱపి యొకింత లేక భవదీయయశంబు ధృశంబు నేర్పుమై
వఱలఁగఁ బచ్చభూరమణ భవ్యలసద్గుణరత్నభూషణా. ౭

సీ. తనమనోభీష్టప్రదాన శౌండతకుఁ గల్పద్రుమం బాకులపాటు నొందఁ
దన లసద్గంభీరతాగుణస్ఫూర్తికి వాహినీపతి భంగపాటుఁ దొడరఁ
దననిరంతరధీరతామహిమకుఁ గట్లరాయఁడు పాదసంక్రాంతిఁ బెరయఁ
దనసకలాభినంద్యక్షమాలక్ష్మికిఁ బృథ్వీమహాదేవి క్రిందువడఁగ
వఱలు నీధన్యు గుణమాన్యుఁ బరమపుణ్యు
సాధుజనగణ్యుఁ బోలంగ జగతిఁ గలరె
యనుచు నభినుతు లెల్లచో నలికొనఁగ
నుల్లసిలుఁ బచ్చపావనీవల్లభుండు. ౮

సీ. ఆశావధూటికా కేశపాశములకు మల్లీమతల్లిసంపత్తి నెఱపి
యామినీకామినీస్వామి వక్షమునకు స్వచ్ఛాంగరాగవిభ్రమ మమర్చి
వారాశిఁ గూరుకు వారిజేక్షణునకు హీరవర్మశ్రీ రహింపఁజేసి
యామరసామజాతాస్యబింబమునకు ముత్యాల మొగముట్టు మురువుఁజూపి
డంబు దళుకొత్త నెవనియశంబు విష్టపంబునకురవణంబునందంబు మీఱు
నమ్మహాశీలు సుగుణాలతాలవాలుఁ, బచ్చపనృపాలు నిలఁ బోలునారుగలరె.

సీ. చందనహిమవారి సమభిషేకంబునఁ దలయేటిపెనునాఁచుఁ దలఁగఁజేసి
కమనీయకస్తూరికాస కుమదచర్చఁ బూదిపూఁతల రొచ్చుఁబోకుపెట్టి
హురుముంజిముత్యాలచెరఁగుహొంబట్టుచేఁదోలిచేలపు లేవఁదొలఁగఁద్రోచి
యమృతోపమాన దివ్యాన్నార్పణంబునఁ గంఠగరళకటుకత్వ ముడిపి
హరు మహాదేవు నిత్యసమర్చ్వణక్రి, యాకలాపంబులను దనియంగఁ జేయు
మహితబుధలోక జేగీయమానుఁడైన, పచ్చనృపమౌళి యాశ్రితపద్మహేళి.

చ. అమృతకరుండు తారకము లాదిమనాగము దేవతాగవా
రము తగ నెంతకాలము గరంబు థిరంబుగ నుండు నాతెఱం

గమరఁగ నంతప్రొద్దు నిరపాయతఁ బచ్చనృపాలుకీర్తుల
న్గొమరుగ శ్రీనివాసుఁడు గనుంగొని సత్కృపఁ బ్రోచుఁ గావుతన్. ౧౧

శ్లో. ఏకాంకలాం భువనజాతహతిం దధాన స్సర్వజ్ఞతాం వదకథం లభతే గిరీశః
బహ్వీః కలా భువనజాతహితా దధాన స్సర్వజ్ఞ ఏవఖలుపచ్చపమాన వేన్ద్రః.

శ్రీపచ్చయప్పనరనాథ భవత్తరోద్య
ద్దానామ్బువార్ధిజయశోమయపూర్ణచన్ద్రమ్
దృష్ట్వా కలఙ్క మతిలజ్జతయా హిమాంశుః
కార్శ్యం ప్రయాతి బహుళం నదివా చకాస్తి. ౨

గుణస్య బాధికా వృద్ధిం కృతవా న్పాణినిః పురా
అబాధితగుణా మృద్ధి మకరో త్పచ్చపప్రభుః. ౩

పశ్చాయాతి మహానయం ద్యుసరితః పూరో దిశశ్చాదయం
స్తత్రా స్నద్గజవాజిధేనుతరవో మగ్నాః పునర్నేక్షితాః
ఏవం చారజనం బ్రువాణ మమరస్వామీ హస న్వక్తి భోః
మాభైషీ ర్నహి (తత్) భవా నయమతః పచ్చప్ప కీర్తేర్మహః. ౪

ఉ. శ్రీయలమేలుమంగ కుచసీమఁ బయంటఁ దొలంగఁ గాంచి కాం
తా యిటఁ గొండపై నిరతహర్షమునం దగి గోరువంక లిం
పైయలరారెఁ గంటె యన నారసి సిబ్బితిపూను నెచ్చెలిం
బాయక కౌఁగిలించు హరి పచ్చపకీర్తుల నిచ్చఁ బ్రోచుతన్. ౫

చ. సతత మనంతభోగముల సన్నుతి కెక్కినవాఁడు కల్మిగు
బ్బెత కిరవైనవాఁడు ఘనవిభ్రమమూనిన మేనివాఁడు రా
జితగుణరత్నహారములచేఁ దులకించెడువాఁడు సూరివం
ద్యతుఁ డగు శ్రీనివాసుఁ డిల నిచ్చలుఁ బచ్చపకీర్తిఁ బ్రోవుతన్. ౬

ఉ. శ్రీకనుఁగల్వదోయి వికసిల్ల దరస్మిత చంద్రికావళిన్
లోకతమంబు లెల్లెడల లోఁగఁగఁ జేసి బుధోత్తరంబున
న్తోకరసంబు గొల్పెడు విధుండు మహామహుఁ డిచ్చనిచ్చలుం
జేకొని యుబ్బఁ జేయు నృపశేఖరపచ్చపకీర్తివార్ధులన్. ౭

ఉ. చల్లఁదనంబు లెల్లెడలఁ జల్లెడు మిన్నులవాఁడు గాని తా
న్నొల్లఁ డొకప్పు డుగ్రగతి యోజ బుధావళిఁ దన్పు చోట రం
జిల్లఁగఁ బేర్చుఁ గాని కొఱఁజెందఁ డొకప్పుడుఁ బచ్చపక్ష్మా
వల్లభుఁ డీగుణాకరుని పాటియె రా జొకఁ డివ్వసుంధరన్. ౮

క. భువనభరణనిపుణుం డయి, తవిలి తనుంగొలుచు విప్రతతి కోరుకులె
క్కువగాఁగఁగురియుపచ్చప, ధవుఁడుఘనుఁడుగాఁడెయేవిధంబునఁదలఁపన్,

గ్రంథస్వీకారము.

---

1. శ్రీభక్తకల్పద్రుమశతకము—ఇది గుంటూరుజిల్లా సత్తెనపల్లితాలూకా బయ్యవరము గ్రామనివాసులగు బ్ర॥ భువనగిరి అమరయ్యశాస్త్రులుగారు రచియించినది. 110 పద్యములుగలవు. మొదటిపద్యముమాత్రము శార్దూలవృత్తము. తక్కినవి మత్తేభములు. 110 యవది గీతము. ఈగీతము తక్కఁ దక్కినవన్నియు నొక్కవకారప్రాసముతో రచియింపఁబడినవి. సంస్కృతపదజాలమెక్కువగను దెనుఁగుపదములు తక్కువగను జూపట్టును. కవిత్వము మృదుమధురమైనది. ధారాళధారగలది. భక్తిరసపూరితము. ఒక్కపద్యము మచ్చుచూడుఁడు.

మ. అవనీభారమునిర్వహింపగ సురేంద్రారాతులన్ ద్రుంపగా
రవివంశంబునబుట్టి యాజనికృతార్థప్రాభవున్ జేసి తీ
వపురా నన్ గృపనాదరింపఁగ మహాత్మా నీవెహోధాత్రి బ
య్యావరాధీశ సురేశవంద్య రఘువర్యా భక్తకల్పద్రుమా. ౨౧

ఈరీతిగానుండును. అచ్చుతప్పులు వ్రాఁతపొరపాట్లు పెక్కులుగలవు. వెల రు 0-2-0. ఇక్కవిగారివి సుజ్ఞానప్రబోధిని, సీతావిజయమును, నృగమహారాజుచరిత్ర, భగవద్గీతార్థసారసంగ్రహము మొదలైన పెక్కుగ్రంథములు గలవు. శ్రీవాగ్వతీ పుస్తకవిద్యాలయములో బయ్యవరములోనే దొరకును.

---

2. శ్రీవివేకానందస్వామి జీవితము — (ప్రథమభాగము)వచనము. కర్త-బ్ర॥శ్రీ॥ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు. ముప్పదియా అధ్యాయములు. 258 పుటలు. ఇదియంతయు స్వాముల జీవితముమాత్రమె. ఇందువచనశైలి హృద్యముగను నిర్దుష్టముగనున్నది. ఇంగ్లీషులోనుండి వేంకటేశ్వరులుగారు, స్వతంత్రముగను సంగ్రహముగను దెనిఁగించి యాంగ్లము నెఱుఁగనట్టియు, మాతృభాషాభిమానులగునట్టియు నాంధ్రసోదరులకు స్వాములవారిజీవితము నెఱింగించుటయే యుద్దేశముగఁ బ్రకటించిరి, కావున నాంధ్రులు వీరిపరిశ్రమకుఁదగిన యానందమును గల్గింతురుగాక. శైలికై గ్రంథాంతమునందలి కొన్నిపంక్తులు స్వాములవారి యుద్దేశముఁ దెలుపుచున్నారము.

“ నాజీవిత మొసంగవలయు సందేశ మిపుడు నాకు లభించినది. మాతృదేశసంరక్షణార్థము, సర్వప్రపంచమోక్షమునిమిత్తము పాశ్చాత్యఖండములకేగి

నేను సనాతనధర్మదుందుభిని మ్రోగించెదను. లక్ష్మీసరస్వతీవరప్రసాదములచే వెల్గొందుచున్న పశ్చిమప్రపంచము, ప్రాచ్యధర్మసందేశమును గుర్తించితీరవలయును. అప్పుడు పాశ్చాత్యులంగాంచి ప్రాచ్యఖండము తిరిగి తన సహజాధ్యాత్మజీవనౌన్నత్యమును గమనించితీరవలెను. కావున ధర్మముకొఱకు... భారతభూమికొఱకు నేను పశ్చిమఖండముల కరిగి మాతృదేశోద్ధరణావకాశములను సంగ్రహించి సనాతనధర్మసందేశోత్కృష్టతను ప్రపంచముచే నర్పింపఁజేసెదను."

దీనివెల రు 1-8-0-కాకినాడలో- బ్ర॥ బులుసు వేంకట(శ్రీ)రామమూర్తి గారియొద్ద దొరకును.

---

3. యుద్ధకాండము—(శ్రీ)స్కాందపురాణాంతర్గత శంకరసంహితయందలి శివరహస్యఖండములోనిది. కోడూరి వేంకటాచలకవిప్రణీతము. వరంగల్ శైవప్రచారిణీగ్రంథమాల ౨రవ పుష్పము. బ్ర॥(శ్రీ)॥ కొడిమేల రాజలింగారాధ్యుల వారిచే సంపాదితమును వారిశైవప్రచారిణీ ముద్రాలయమున నే ముద్రితమును. రెండాశ్వాసములు. రాయల్ 76 పుటలు. సుమారు 600 పద్యములు. కవిత్వము చిన్నచిన్న సంస్కృతపదములకూర్పుతో జటిలముగానుండును. దీనివెల రు 1—4—0.

మ. దనుజేంద్రుండు నివృత్తమూర్ఛుఁడయి ప్రోద్యత్ప్రౌఢిమాయామయం
బు నిజాకారము నొందు నాక్షణమునం బుట్టించె యుద్ధాబ్ధి మ
ధ్యన్యత క్రవ్యభుజుండు వేగమ హిరణ్యాభాకృతిన్ విస్ఫుర
త్ఘనగర్జారవముం జెలంగ నెదురంగాఁ జూచి రోషంబునన్.

ఇది మచ్చుపద్యము. ౨. అ. ౨౨౩ ప.

---

4. మిత్రలాభము, కాకోలూకీయమును. (పంచతంత్రకథాంతర్గము.) సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారిచే రచియింపఁబడినది. సంక్షేపవచనము. 84 పుటలు. ఇందు మిత్రలాభములో 7 కథలును, కాకోలూకీయములో 17 కథలును గలవు. వచనము సలక్షణముగను మనోహరముగనున్నది. కథలు నీతిరసపూరితములు. పంచతంత్రని మనమిపుడు క్రొత్తగాఁబొగడవలసినది లేదు. ప్రస్తుతవచనము దానినుండి వెడలినది. బాలురయుపయోగమున కిదియెంతయుం దగినది. శైలి చిత్తగింపుఁడు.

“ధర్మవిహీనుఁడు గాలిపీల్చుచు విడుచుచున్నను కమ్మరివారి తోలుతిత్తి వలెనే యుండును. కాన జీవశూన్యుఁడు. ధర్మములేనిపాండిత్యము కుక్కతోఁకవలె వ్యర్థమైనది. ధర్మవిహీనులు పశువులు.

దరిద్రుఁడగు పురుషుఁడును, బుత్రసంతానములేనికూటమియు, శ్రోత్రియము కాని తద్దినమును, దక్షిణలేనియజ్ఞమును నిష్ప్రయోజనములు.

ధనములేనివాఁడు వేసవికాలమందలి యేఱువంటివాఁడు, అడవిఁబండిన తిలలవంటివాఁడు, దరిద్రునికోరికలు పైపైకిఁ బోయియు, తమహృదయములందే యణఁగిపోవుచున్నవి.”

వెల వేయఁబడియుండలేదు, ప్రమాదమున విడిచియుండురు. కే. శ్రీనివాసరావుగారు, శ్రీవేదవ్యాస ముద్రాక్షరశాల. అని విజయనగరమునకు వ్రాసి తెలిసికొనుఁడు.

5. శ్రీమద్భగవద్గీత—రాజమహేంద్రవరము, హిందూసమాజమువారిప్రచురణములలో నిది యొక్కటి. (సటీకాతాత్పర్యవివిధవ్యాఖ్యానవివరణము) ఉపోద్ఘాతములో “తెనుఁగుభాషలో ప్రతిపదార్థతాత్పర్యములలో నెన్నోగీతాగ్రంథము లచ్చుపడియున్నవి. కాని, యవన్నియు నేదో యొకప్రత్యేక సంప్రదాయమును బ్రకటించుటయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁ గలవి. గీతాశ్లోకములయర్థమును నిష్పక్షపాతముగఁ బ్రకటించునవి కావు. స్వతంత్రబుద్ధిగలవా రా యర్థములపై నాధారపడి, దానిని తమ జీవితానుభవముతో సమన్వయము చేసికొని, అందువలన నాత్మాభివృద్ధినిఁ బొందుమార్గమును సూచించునవిగ లేవు. అట్టిలోపమును గొంతవఱకు నివారించుటకీగ్రంథమును ప్రత్యేకముగా ప్రకటింపసాహసించితిమి. అట్లని సంప్రదాయవ్యతిరేకముగఁ బ్రకటించుట మాయుద్యమము కాదు. భిన్నసంప్రదాయముల వ్యాఖ్యాతల యర్థవివరణములును, స్మృతులును ముఖ్య శ్లోకములు దిగువనుదహరింపఁబడినవి.” అనియిట్లులిఖించిరి. ఇదియారసిన నిందుమహార్థమున్నది. లోకులసాధారణజ్ఞానమున కర్థమగునట్లును మనస్సునకెక్కునట్లును ముఖ్యవిషయవివరణములతోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ౧౫ వ అధ్యాయము మొదటిశ్లోకములం బరిశీలించినయెడలఁ బాఠకులకు వీరిలోకోపకారకప్రయత్నము విశదము కాఁగలదు. వ్రేళ్ళుమీఁదికిని శాఖలు క్రిందికినిగల రావిచెట్టని చెప్పిన దానివివరణము బహునిపుణముగను సంక్షేపముగను వివరించిరి. అదియుచాలును. భగవద్గీతలను నేర్చికొనుటకు నిది యెల్లవారికి సత్సహాయము చేయును. చదు

పుటకుఁ బ్రోత్సాహముచేయును. గీతలనిన బ్రహ్మాండమైన దని బ్రహ్మవిద్య యని భయపడవలదు. గీతలవిషయమై గాంధిమహాత్ముఁ డేమిచెప్పియున్నారో వినుఁడు. "గీతాగ్రంథములోని సంస్కృతభాష అతిసులభమైనది. మీలోసంస్కృతము తెలిసినవారు లేపో, లేపననేల నేఁడే యొక గీతలప్రతి కొని దానిని చదువ నారంభింపవలెను. ఎవరంతటవారు గీతాపఠనము ప్రారంభింపవలెను...మీకు సంస్కృతము రానియెడల ప్రత్యేకము గీతలను చదువుటకైన నాభాషనేర్చు కొనవలెను." అని-మీరిపుడు క్రొత్తగా శ్రమపడి నేర్చుకొనన క్కఱలేదు. తెనుఁగుననర్థాదులతో నిట్టి చక్కనిపుస్తకము బైలువెడలి చాలభాగము శ్రమను తగ్గించుచున్నది. కావున నాంధ్రులెల్లరు నీగీతనుదెప్పించిచదివి శుద్ధహృదయులయ్యెదరుగాక. వెల మంచిబైండు రు 2-0-0 అట్టబైండు రు 1 8-0.

6. పరిక్షిత్తు—(నారాశంసి) గ్రంథకర్త బ్రహ్మశ్రీ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము. పరిక్షిన్నరేంద్రుని చరిత్ర మిది. పరిక్షిత్తుజననము మొదలు మరణాంతమున జనమేజయుని పట్టాభిషేకమువఱకును గలదు. గ్రంథకర్త పీఠికలో నిట్లు వక్కాణించిరి.

"ఇరువదేండ్లనుండి కళాశాలలోను, జాతీయకళాశాలలోను, నున్నతపాఠశాలలోను, సంస్కృతాంధ్రభాషల కుపాధ్యాయుఁడుగానుండి బాలురమన స్తత్త్వముల గుర్తెఱిఁగి యీగ్రంథము ననుభవపూర్వకముగ వ్రాసితిని. బాలురకు భాషతోఁగూడఁ బ్రాచీనచరిత్ర, స్వసాంఘికమతాచారములు, దైవభక్తి కూడ మిగుల నేర్పుట యావశ్యకమై యున్నది. మఱియు భారతీయులకుఁ బరమప్రమాణము లగు వేదములలోని యంశములు కూడ బోధించుట ముఖ్యతమము. ఇపుడు విద్యార్థి భవిష్యత్తున గృహస్థుఁడు కాఁగలఁడు. అతఁడు గృహస్థాశ్రమస్వీకారము నొందునపు డెట్లుప్రవర్తింపఁగలవాఁడో తెలిసికొనుట యత్యవసరము." అని వ్రాసియున్నారు. కావున బీజప్రాయముగ విద్యార్థులకుఁ బై యన్నివిషయములు దీనిం జదివినఁ దేటపడఁగలవు. కొంతభాగము శైలికై చూపెదము.

"*త్రిగర్తాధీశుఁ డగు సుశర్మ కురుక్షేత్రసంగ్రామమునఁ బదునెనిమిది దినములు... ఘోరముగఁ బోరి యర్జునునిచేతనే మృతినొందెను. శ్రీకృష్ణునంతటి మహానుభావునిగూడఁ సంశప్తకులచే నర్జునుఁ డేమయ్యెనో యని కంట నీరువెట్టునట్లు చేయఁగలిగిన త్రిగర్తదేశీయు లశ్వముతో నర్జునుఁ డేతెంచె

వని విని యూరకుందురా? తమ పితృభ్రాత్రాదు లర్జునునిచేఁ జచ్చినవగను మఱతురా" అశ్వమును బంధించి ఘోరసమరమునకుఁ గడంగిరి.

* త్రిగర్తదేశము రాజపుత్రస్థానములో కొంతభాగము. త్రి + గర్త = గర్తమన గొయ్యి. సాంబరు, సరు, డిడ్వానా యను సరస్సులుగల ప్రదేశమే యీత్రిగర్తదేశముకావచ్చును-" అని.

(ఇచ్చట గర్తమన (గొయ్యికాలు) గుంట యనుట లెస్స. గుంట-కోనేరు సరస్సు మొదలగునవి యగును. దీనివెల రు ౦-౧౨-౦.

---

7. ఆంధ్రాక్షరములు:—శ్రీరాజా పానగంటి పార్థసారథిరాయణింగారు. బి. ఏ. గారిచే రచింపఁబడినది. తెనుఁగుభాషయొక్క లిపి పెక్కువిధముల సంస్కరణము కావలయు నని యుఁ గొన్ని నూతనాక్షరములఁ జేర్చి యుఁ గొన్నిటిని వదలివైచియు లిపిని సంస్కరింపవలెననియు గ్రంథకర్తయభిప్రాయము. ఆంగ్లాదిభాషలయందలి స్వరముల కనుగుణముగ మనము భాషను మార్చవలెనఁట. ఇందు గుణితముకూడ మాఱుచున్నది. ఈనూతనలిపియం దచ్చులు ౧౮ హల్లులు ౪౬. తాటాకు, ఇత్యాదిపదముల యుచ్చారణము ననుసరించి నూతనస్వరములు కల్పింపఁబడినవి. ఇట నొక్కవిషయము. ఆంగ్లభాషయందుఁ గూడ నుచ్చారణము ననుసరించి లిపి సంస్కరింపఁబడలేదు. మనభాషయందొక్కయక్షరముచేతనే వివరింపఁబడు ధ్వని యటఁ బెక్కులక్షరముల కలయికచేఁ గలుగుచున్నది. అందు నక్షరము లుచ్చారణమున భేదము నొందుటచే వానికి సాంకేతికములు గలవు. ఇటులనే యితరభాషలయొక్క లిపికిని నుచ్చారణమునకును వ్యత్యాసము గలదు. ముద్రణ సౌకర్యార్థ మీగ్రంథమున స్వరవ్యంజనాదులు సమ్మేళనము నొందక, వేరుగ నిరూపింపఁబడినవి. అక్షరములయొక్క మూలస్వరూపములకు స్వరసాంకేతికము లుంపఁబడినవి. టైపుయంత్రమున కనుకూల మగునటుల లిపిని సంస్కరింపవలె నని పలువురు ప్రయత్నించుచున్నారు. అది లిపియొక్క సౌష్ఠవమునకు సహకారి యగునా యను విషయము విమర్శకు లాలోచింపవలసియున్నది. ఈ నూతనవిషయము నాలోచించి తమకుఁ దోఁచిన మార్పులను గ్రంథకర్తగారీగ్రంథమునం జూపియున్నారు. "అక్షరితోపా ద్విదుషాం న సాధుమన్యే ప్రయోగవిజ్ఞాన"మ్మని గ్రంథమును ముగించినారు. వలయువారు గ్రంథకర్తగారికి వ్రాయవలయును.

8. పురాతనసాంఘికపరిస్థితులు—శ్రీమార్గ కిశాంబి రంగాచార్యులు వారు రచించినది. ఇందు వీరు పురాతనకాలములోని సాంఘికమతపరిస్థితులను బహుపురాతనగ్రంథపరిశీలనమున శ్రమసాధ్యమైనవిషయములను సమకూర్చిరి. పూర్వముబ్రాహ్మణులగౌరవాదికము, క్షత్త్రియులయాధిపత్యము, బౌద్ధమతప్రచారము, జాతకకథలలోనివిషయములు, నిందుఁదెల్పఁబడినవి. ఒక్కటేమి పురాతనవిషయము లసంఖ్యాకము లిందుఁగలవు. చదువఁదగినది. విషయమువశ్యమును గ్రహింపఁదగినదియును. పూర్వము హిందువులలో నున్నవర్ణములఁగూర్చి పాశ్చాత్యవిద్వాంసులలో సర్ డె-జన్ ఇబ్బెట్సను, సెనా, నెస్ఫీల్డు, రిస్లీ మొదలగువారు గావించిన సిద్ధాంతము లిందుఁ గలవు. అంబర్ధసుత్తము, వాసెష్ఠసుత్తము, అస్సలాయనసుత్తము, మధురసుత్తము మొదలగుపాళీభాషలోని వర్ణసంబంధసూత్రములు కొన్ని యిందుఁ దెల్పఁబడినవి. పూర్వపుమన్వాది ధర్మశాస్త్రములు, జాతకగ్రంథములు- మొదలగువానియందుఁ జెప్పఁబడిన విషయములే కాని నూతనవర్ణసిద్ధాంతములు గాని వర్ణచారిత్రముకాని యిందు లేదు. శైలికిని విషయమునకును గొన్నిపంక్తులు—

"దేశములో బౌద్ధమతము వ్యాపించినతరువాతను దత్పూర్వమునవలె వర్ణములు సుస్థిరములై యుండి బుద్ధుఁడవతారము త్తినపిదపసైతము సంఘనిర్మాణమేమి యు మార్పుఁజెందకయే యుండెను. అతిపురాతనపాళీవైదికగ్రంథములలో విభాగానుసంధానంబులను గనుచున్నారము. ఇంతియ కాక నవీనములగు జాతకవ్యాఖ్యానములలో సైతము దేశమున బౌద్ధమతము ప్రబలియుండి మోక్షసంపాదనములో వర్ణము నిష్ప్రయోజనమను బౌద్ధసిద్ధాంతము ప్రజలయంగీకారమును బడసినపిదపను, వర్ణవిభాగముల బలము క్షీణింపక యెప్పటివలెనె యుండెను"- 36 పుట.

దీనికి వెల వేయఁబడి యుండలేదు. ఈరంగాచార్యులువారివి బృహస్పతి అర్థశాస్త్రము, బుద్ధఘోషునిజీవితచారిత్రము. జాతకకథలు 1-2 భాగములుం గలవు. విజయనగరము గ్రంథకర్తగారిపేర వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

విధములై, గృహ్యతే=గ్రహింపఁబడును. దీని తాత్పర్యము యరల వలు నాలుగును ద్వివిధములు. అందులో య వ లకు "హలి సర్వేషాం" అనుసూత్రమునందు, పాణినీయములో లఘువులును, అలఘువులును నని రెండువిధములును సూచితము లయ్యెను. లకారము "లోశః" అనుసూత్రమునందు ప్రాకృత వ్యాకరణములో రెండువిధము లాయెను. పరిశేషించిన రవర్ణము, ఆంధ్రవ్యాకరణములో ద్వివిధ మవుననుట.

అద్యః క్రియాసు భూతార్థోద్యోతిత* మాద్యగం వినా సర్వః
యశ్రుతి మార్యా లఘుయం ప్రవదన్తి ప్రాణతః పరం ప్రాణమ్. ౫

ఇది రెండుసూత్రములు. క్రియాసు=క్రియాపదములయందు, భూతార్థోద్యోతితం=భూతార్థములం గనిపించునవి యు, ఆద్యగం=నామాది నుండునవి యు, వినా=వినాగాను, సర్వః=సమస్త మైన, యః=యకారమును, అత్ = అకారము. అకార మనఁగాఁ దలకట్టనుట- చనియె, వినియె మొదలైనవి క్రియాభూతార్థసితయెకారములు. యెమ్మె, యెప్పుడు, మొదలైనవి నామాది నున్న యెకారములు. ఈరెండును విడిచిపెట్టి కడను యకారములెల్లఁ దలకట్టుగాఁ దెలియునది. ప్రాణతః=అచ్చుకంటెఁ బరమైన, ప్రాణం=అచ్చును, యశ్రుతిం=యకారముగా వినఁబడుదానిని, లఘుయం=లఘుయకారముగాను, ఆర్యాః=పెద్దలు, ప్రవదన్తి=పలుకుదురు. హరియధికుండు, మాయేలిక, మొదలైనవి లఘుయకారములు.

నాన్యేషాం వైధర్మ్యం లఘ్వలఘూనాం రయోస్తు నిత్యం స్యాత్
అర్ధస్య స్తాలవ్యశ్చ రస్క్ర స్యా న్మిథ స్సవర్ణశ్చ.

ఇది మూఁడుసూత్రములు. లఘ్వలఘూనాం=లఘ్వలఘువులైన, అన్యేషాం=కడమవానికి, వైధర్మ్యం=విరోధము, న=లేదు, రయోస్తు=లఘ్వలఘువులైన రవర్ణములకైన, నిత్యం స్యాత్ =నిత్యముగా విరోధము గలదు. విరోధ మనఁగాఁ దమలో యతిప్రాసములు చెల్లకుండుట- ఇటనంగా యవలు ద్వివిధములును దెలుఁగునఁ గల వనుట. అచ్చుమీఁదను అచ్చునకు వచ్చినయకారము లఘుయకారము. ప్రథమాంతముమీఁద, వకారమునకు వచ్చిన యా

* భూతార్థద్యోతినం-పా.

దేశవకారము లఘువకారము. లళలు ప్రసిద్ధము లేను. వీనికి యథోచితముగా నుదాహరణములు: —

నీళ్లఁబాలునుగలసినట్లెల్లప్రొద్దు, నాయహివిభూషణుఁడునీవుఁబాయకుందు
రనుచుఁజెలికత్తెవలుకహిమాచలాత్మ,భవ ముఖాబ్జంబువంచిసిగ్గువడియుండె.

కొందఱు ద్వివిధములైన వకారములకును, తొల్లి మైత్రి లే దందురు. ఇంక రవర్ణోదాహరణము:—

తక్కలుగలట్టి పెనుబాఁపఱేఁడెల్లవంటి, కలకుములుకులశుంభున్నుక్కఁణఁగఁజేసి
పరమకళ్యాణి గిరికులేశ్వరతనూజ, రణవినోదంబు సలిపె నిర్జరులు వొగడ.

దన్త్యాః=దంత్య మైన, చుః=చవర్గము, అత్=అకారము, తాలవ్యః= తాలవ్య మైన, చుః=చవర్గము, వక్రః=ఎకారము, స్యాత్=అవును, మిథః సవర్ణశ్చ=దంత్యతాలవ్యములు రెండును, దనులోఁదాము, సవర్ణము లవును. చందురుఁడు, చక్కెర, జాడ, జంట మొదలైన దంత్యములు తలకట్లనుట. చెన్ను, చెల్వ, జెట్టి, జెట్ట్రి, ఇవి మొదలైన తాలవ్యము లెత్వము లనుట- ఇందుకు దాహరణము: —

చక్కఁదనము లోకజయమైన భవము వల,రాచవారునడసి రాచరించి
చెలువ నద్రికన్య సేవించువారికి, జాడఁగన్గొనఁగ నసాధ్యమెద్ది.*

ప్రాతిపదికం హి నామ ప్రత్యయ ఇహ వర్ణకః క్రియా ధాతుః
ప్రాణా స్సమాసతోఽచో బిన్దు రనుస్వార ఏజకో వక్రః. ౧౦

ఇవి యాఱుసూత్రములు. ప్రాతిపదికం=శబ్దశాస్త్రప్రసిద్ధ మైన ప్రాతిపదికము, నామ=నామ మనంబడును. ఇహ=ఈయాంధ్రవ్యాకరణమందు, ప్రత్యయః=ప్రత్యయము, వర్ణకః=వర్ణక మనంబడును, ధాతుః=ధాతువు, క్రియా=క్రియ యనంబడును, అచః=అచ్చులు, సమాసతః=సంగ్రహముచేత, ప్రాణాః=ప్రాణము లనంబడును, అనుస్వారః=అనుస్వారము, బిన్దుః=బిందువనం బడును, ఏజ్=ఏఓలు, వక్రః=వక్రము లనంబడును.

వక్రతమావైజౌలస్యు స్సమాసతః ప్రాణినో ద్రుతాఖ్యో నః
కచటతపాః పరుషాఖ్యా గజడదబాస్తు సరళాః స్థిరా ఇతరే. ౧౧

ఇవి యాఱుసూత్రములు. ఐచ్=ఐ ఔలు రెండును, వక్రతమః=

---

* గలుగుశుభములెల్ల నలుకులేక-పా.

వక్రతమము లనంబడును, హలః=హల్లులు, సమాసతః=సంగ్రహముచేతను, ప్రాణినః=ప్రాణు లనుపేరు గలవి, స్యుః=అవును, నః=నకారము, ద్రుతాఖ్యః= ద్రుత మను పేరుగలది, కచటతపాః=ఈయైదును, పరుషాఖ్యాః=పరుషము లను పేరుగలవి, గజడదబాః=ఈయైదును, సరళాః=సరళము లనంబడును, ఇతరే= పరుషసరళములు పదియు వినాగాను గడమహల్లు లన్నియు, స్థిరాః=స్థిరములనంబడును.

ఇన్ద్రాద్యా అపిచ గణా వళిరాద్య మన్తరాక్షరం ప్రాసః

న పదా న్యవ్యయ సుప్తిఙ్ క్త్వా తుమునా మనుకృతేస్తి వాక్యంతు. ౧౨

ఇది నాలుగుసూత్రములు. గణాః=గణములు, ఇన్ద్రాద్యాః అపిచ= ఇంద్రచంద్రసూర్యు లనునవియుఁ గలవు, ఆద్యం=మొదటియక్షరము, వళిః= వళి యనంబడును, అన్తరాక్షరం=రెండవయక్షరము, ప్రాసః= ప్రాస మనంబడును, అవ్యయసుప్తిఙ్ క్త్వాతుమునాం=అవ్యయమునకును, సుబంతమునకును, తిఙంతమునకును, క్త్వా ప్రత్యయాంతమునకును, తుముఙ్ ప్రత్యయాంతమునకును, పదాని=ప్రయోగపదములు, న=లేవు, అనుకృతేతు=అనుకరించు చోటులనైన, వాక్యం=వాక్యము, అస్తి=కలదు. వాక్యశబ్దము పదమునకు నుపలక్షణము. దీనితాత్పర్యము-ప్రాంతః, అంతః, హరిణా, రామేణ, భవతి, అస్తి, కృత్వా, గంతుం, రంతుం, అను ప్రయోగములు తెనుఁగున లేవు. ఇవే యనుకరించి ప్రయోగించినఁ గలవు. అనుకరించుట యనఁగా, పద ముచ్చరించి తుదను "అని" అనుమాట ప్రయోగించుట. సాయం అని, హరిణా అని, కృత్వా అని, అనునవి యనుకారములు. ఈయవ్యయాదులైన యయిదింటికి, ననుకారములచేతఁ బ్రయోగమునకు నుదాహరణము చెప్పుచున్నాఁడు.

శా. మాతస్తే సతతం నమో యనుచు, నంబ త్వాం భజే యంచు, వం
దే తే పాదసరోజ మంచుఁ, బురతః స్థిత్వా మమ త్రాహి యం
చాతంకాఙ్ కుశలాసి హాస్త మనుచుఙ్, హర్షంబుతోఁ బ్లుచుఙ్
ఖ్యాతశ్రీపురుషార్థము ల్వడసెదం గా నేను గాత్యాయనీ.

తిఙ్మధ్య శేషషష్ఠీసుప్కర్మప్రవచనీయజవిభక్తీః

కిఞ్చిత్ప్రశంసనాద్భుతసన్తాపయదాతదాకిమేవాంశ్చ. ౧౩

క్త్వాకిలతూష్ణీ మాద్యా నభిదధతి కలా ద్రుతో న యేషాం స్యాత్

అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యు ర్వ్యానుజీవితద్రుతా నిత్యమ్. ౧౪

ఈయార్యాయుగళము రెండుసూత్రములు. తిఙ్గధ్యా=తిఙ్గధ్యము లను క్రియలును- ప్రబలితివి, సంతోషించితివి, ప్రకాశించిరి, సంతోషించితిమి- ఇత్యాదిక్రియలు తిఙ్గధ్య లనిపించుకొనును. శేషషష్ఠీ=యొక్కషష్ఠియు, హరి యొక్క, గిరియొక్క అనుషష్ఠియును, సుస్=వనము, పవనములు, ఇత్యాది ప్రథమావిభక్తియును, కర్మప్రవచనీయజవిభక్తేః=రామునిగూర్చి, కృష్ణునిగూర్చి, ఇత్యాదిద్వితీయ యు, కించిత్=ఇంచుకంత, కాసంత, సుంత, మొదలైన కించిదర్థములును, ప్రశంసన= బళి, మజ్జా మొదలైన ప్రశంసార్థములును, అద్భుత=అహా, ఓహో, ఔరా, మొదలైన అద్భుతార్థములును, సన్తాప=అక్కటా, అయ్యో మొదలైన సంతాపార్థములును, యదా తదా=ఎప్పుడు, అప్పుడు, అనెడివియు, కిం=ఏమి యనునదియు, ఏవాంశ్చ =నిన్నే, నన్నే, అను నేవార్థములును, క్త్వా=ప్రకాశించి, హరించి, విహరించి, ఇత్యాది క్త్వాప్రత్యయాంతములును, కిల= చేసి నఁట, అనెడి కిలార్థమును, తూష్ణీం =ఊరక, మిన్నక మొదలైన తూష్ణీమర్థములును, ఆదిశబ్దముచేత, షష్ఠి యనువిభక్తియు మఱి, సుమ్ము, కద, మొదలైనవియును, కలాః=కళ లని, అభిదధతి=చెప్పుదురు, ఏషాం=ఏవీనికైన, ద్రుతః=పైనకారము, నస్యాత్ =లేదు. కూర్చిరి కీర్తి, హరియొక్క చరణములు, శివుఁడు కర్త, ఇత్యాది. వించున్నాము, ఘటింపంగలఁడు,చనఁడు, అనెడివి తిఙ్గధ్యములు గా కున్నను, ప్రథమాసమానములు గనుక సుసులోనివే గానే తెలియునది. సుస్ అంటే ప్రాకృతశాస్త్రవ్యవహారమునఁ ప్రథమా విభక్తికిఁ బేరు. ఊరక, చేయక, అనునవి క్త్వా ప్రత్యయార్థములేను. మఱియుఁ బ్రాఁడెనుఁగున నేమైనా అంటే, ఆదిశబ్దము ఉన్నది గనుక కళా ప్రదేశములుగాఁ దెలియునది. అన్యే=ఈచెప్పినవానికంటె నన్య మైనవి యేవి గలవో యవి యన్నియు, ద్రుతప్రకృతయః =ద్రుతప్రకృతు లనంబడును, యే=ఏవైననేమి, నిత్యం=నిత్యమును, అనుజీవిత=అనువర్తించుచున్న, ద్రుతాః=నకారముగలవి, స్యుః= అవును. సూత్రస్వాప్తులచేత లోపాదులు వచ్చిన వచ్చును గాని పొల్లు నకారముతోఁగూడ నుండున వనుట.

తజ్జా సమాచ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి
ప్రకృతిద్వయజా తజ్జా తుల్యాతు సమా ప్రవాహినీ దేశ్యా. ౧౫

ఇది యేకసూత్రము. ఇయం=ఈభాష, తజ్జా=తద్భవము, సమా=తత్సమము, దేశ్యా=దేశ్యము, గ్రామ్యాచ=గ్రామ్యము నని, చతుర్విధా=నాలుగువిధములుగలది, భవతి=అవుచున్నది, ప్రకృతిద్వయజా=సంస్కృతప్రాకృతము

లం బుట్టిన, తజ్జా=తద్భవము, తుల్యాతు=సంస్కృతప్రాకృతతుల్యమైన, సమా=తత్సమము, ప్రవాహినీ=లోకవ్యవహార(ప్రవాహ)సిద్ధమైనది, దేశ్యా=దేశీయము."అనియమా గ్రామ్యం" అని మొదలఁ జెప్పినాఁడు గనుక వర్ణన్యూనాధికతాన్యాదృశతదుష్టమైనదే గ్రామ్యమని వాగనుశాసనులు తల్లక్షణముం జెప్పరైరి.

విరళాః పేచోషాదికశబ్దాః ప్రవ్యాహరంతు* శబ్దజ్ఞాః
ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సత్కవిసుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్. ౧౯

ఇది యేకసూత్రము. శబ్దజ్ఞాః=శాబ్దికులు, విరళాః=అప్రసిద్ధము లైన, పేచోషాదికశబ్దాః=పేచ ఊష మొదలైన శబ్దములను, ప్రవ్యాహరంతు=ప్రయోగింతురుగాక, ఇహతు=ఇందయిన, సత్కవిసుప్రసిద్ధం=కవిసమయసిద్ధమై ప్రసిద్ధమైనటువంటి, పదమేవ=పదమే, ప్రవ్యాహార్యం=ప్రయోగింపఁదగును. పేచ అనఁగా 'డుపచిష్పాకే' అనుధాతువునకు లిణ్మధ్యమపురుషబహువచనము. ఊష అనునది 'వసనివాసే' అను ధాతులిణ్మధ్యమబహువచనము. ఇవి మొదలైన శబ్దము లప్రయుక్తము లని నిషేధించియును వేదములలోఁ బ్రయోగించియున్నవి గనుక యప్రయుక్తములు గావని మహాభాష్యములో, "అస్త్యప్రయుక్తః"అనువార్తికమునొద్ద భాష్యకారులు, అన్నారు గనుక, అప్రసిద్ధములైనను సంస్కృతములోనైనఁ బ్రయోగింపవచ్చును గాని యిందప్రసిద్ధములు ప్రయోగింప వలదనుట. ఇట్లన్నందుచేతఁ బ్రయోగసిద్ధ మయినదైన గ్రామ్యమైనను యోగ్యమే యని వాగనుశాసనులు వివక్షించినారు.

శా. బ్రహ్మారణ్యకమాండుకాద్యుపనిషత్పద్మాటవీహంస యా
బ్రహ్మస్తంబచరాచరప్రకరయంత్రన్యాసవిక్షేపకా†
జిహ్మాద్భ్రమణ‡సూత్రధారపిపికాసివ్రాతభీతామరా
బ్రహ్మణ్యాసహమానమానసపరబ్రహ్మస్వరూపాకృతీ.

ఇది శ్రీసకలభాషావాగనుశాసననన్నయభట్టవిరచితాంధ్రశబ్దచిన్తామణియందు సకలకవితాస్వతంత్రభట్టారక యెలకూచి బాలసరస్వతికవిమహోపాధ్యాయప్రణీతం బైనయాంధ్రశబ్దచింతామణి టీకాగ్రంథమునందుఁ బ్రథమమైన సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

---

* ప్రత్యాహార్యం అని రెండు ప్రతులలోను గలదు.

† విక్షేపణా. ‡ జిహ్వాక్రీడన. పా.

సన్ధిపరిచ్ఛేదము.

సన్ధి ర్నాచో చ్యనుతో వా తో నాదిషు విభక్తి షూతో వా
నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియా స్వితః పరిమితౌ సమస్తానామ్. ౧

ఇది యయిదుసూత్రములు. సన్ధిః న అచః అచి అనుతః- అనుతః=ఉకార వ్యతిరిక్త మైన, అచః=అచ్చునకు, అచి=అచ్చు పరమగుచుండఁగా, సన్ధిః=సంధి, న=లేదు. ఉదా. మేనయత్త, చిన్నియన్న, వన్నెయొల్లె, రోయీవి, మైయొఱపు. ఉకారమునకు సంధి కలదు. ఇంపు + అగు నని యుండిన సంధి, ఇంపగు, సొంపగు; వా అతః- అతః=అకారమునకు, వా=వికల్పమున సంధి వచ్చును. వికల్ప మనఁగా రాను వచ్చును, రాకయు నుండును; అకారమునకుఁ బూర్వసూత్రమున సామాన్యాకారముచేత సంధిరాకపోఁగా వికల్పించినాఁడు. లెస్సయగు, లెస్సగు; ఎల్లయపుడు, ఎల్లపుడు. అనాదిషు విభక్తిషు ఉతః వా- అనాదిషు=ప్రథమావ్యతిరిక్తమైన, విభక్తిషు=విభక్తులయందు, ఉతః=ఉకారమునకు, వా=వికల్పమున సంధి గలదు. మన్నునేలు, మాకొఱకునిచ్చు, నీకునారోగ్యము, కీర్తియందునురక్తి, ద్రుతప్రకృతులు గనుక నకారము నిలిచినది. మన్నేలు నిత్యాది. ప్రథమయం దైన- హరుఁ డధికుండు, హరిహరు లాద్యులు, సంధివచ్చెను. ద్రుతప్రకృతి కాదు గనుక నకారము లేదు. నిత్య మనుత్తమపురుష క్రియాసు ఇతః- అనుత్తమపురుష=ఉత్తమపురుషవ్యతిరిక్త మయిన, క్రియాసు=క్రియలయందలి, ఇతః=ఇకారమునకు, నిత్యం=నిత్యముగా సంధి గలదు. చనిరసురులు, ప్రోచిరమరులు. ఉత్తమపురుష కైన, కొలిచితి నంబను, విడిచితి మన్యులను, అన్నది కిమాది గనుక క్రియాగ్రహణమున నంటలేదు. నిత్యం అన్నాఁడు గనుక క్రియాగ్రహణ మనిత్యము. పరిమితౌ సమస్తానాం- పరిమితౌ=పరిమాణార్థము పరమై యుండిన, సమస్తానాం=అన్ని యచ్చులకు సంధి గలదు. బారెండు, పుట్టెండు, తూమెండు, వీసెఁడు, ఇత్యాది.

న స్యా త్తద్ధర్మోత శ్చో ర్వా స్యా ద్వర్తమానవిహితస్య
తద్వ త్తదాదిజస్య ప్రాయస్తు స్యా త్త్రిమాదిక స్యేతః. ౨

ఇది నాలుగు సూత్రములు. తద్ధర్మోతః-తద్ధర్మ=క్రియలయొక్క తద్ధర్మార్థ మందలి, ఉతః=ఉకారమునకు, నస్యాత్=సంధి లేదు. రక్షించునంబ, పోషించునీశ్వరి, వర్తమానవిహితస్య=వర్తమానార్థమందు చేయంబడ్డ, చోః=చువర్ణమునకు, వా స్యాత్=వికల్పమున సంధివచ్చును. నగుచిట్లనియె, నగుచు

నిట్లనియె, తదాదిజస్య=తచ్ఛబ్దాద్యర్థములయందుఁ బుట్టిన ఇకారమునకు, తద్వత్ = చూకు (చుకారమునకు) వలెనే వికల్పము (సంధి వచ్చును) అదియె వ్వరు; అదెవ్వరు, ఇది యేమి, ఇదేమి; కిమాదికస్య=కిమర్థాదులయొక్క, ఇతస్తు=ఇకారమునకైన, ప్రాయః=తఱచుగా, స్యాత్=సంధికలదు. ఏమమ్మ, ఏమయ్య, ఏమందు. ప్రాయః అన్నాఁడు, గనుక యేమియమ్మ యనియును గలదు.

అపిశబ్దార్థస్యేత శ్చౌరే రుపధాత్మనశ్చ లు గ్వా స్యాత్
శత్రర్థేతూతశ్చోనో స్తస్య స్యాచ్చ పూర్ణబిన్దు రపి. ౩

ఇది మూఁడుసూత్రములు. అపిశబ్దార్థస్య ఇతః- అపిశబ్దార్థస్య=అపి యను నుపసర్గార్థపదముయొక్క, ఇతః=ఇకారమునకు, వికల్పమున లోపము వచ్చును, హరునే నంబనే, హరునేని నంబనేని. చౌరే రుపధాత్మనశ్చ లు గ్వా స్యాత్. కొనయక్షరమున కీతలనుండెడిది ఉపధ, ఉపధాత్మనః=ఉపధారూపమైన, రేః= రి అను నక్షరమునకు (రివర్ణసంబంధియైన యికారమునకు) చౌ=చి యనున క్షరము పర మగుచుండఁగా- లుక్ వా స్యాత్=ఇకారమునకు వికల్పమున లోపము వచ్చును. అమర్చి, అమరిచి. శత్రర్థేతూతశ్చోనోః- శత్రర్థే=వర్తమా నార్థమందు, చౌ = చువర్ణము పరమై యుండినచో, నోః = నుకారముయొక్క, ఉతః=ఉకారమునకు, వికల్పమున లోపము వచ్చును. తస్య=మిగిలిన యానకా రమునకు, పూర్ణబిందు రపి=నిండుబిందువును, స్యాత్=అగును. వినుచు, వించు; అనుచు, అంచు. 'బిందు రపి' యని యపిశబ్దము పెట్టినందుచేతఁ గొన్నిచోటుల రాదు. చనుచు, ఎన్నుచు, పూనుచు, ఇత్యాది.

శబ్దా త్తచ్ఛబ్దాతః పోశ్చ తదాద్యర్థవాచకే ష్వాతః
ప్రథమావైభక్తికమో ర్బిందుశ్చ మహా౯ పతి క్రియార్థేతు. ౪

శబ్దాత్ తచ్ఛబ్దాతః=శబ్దముమీఁద నుండు తచ్ఛబ్దార్థము యొక్క, అకారమునకు వికల్పమున లోపము వచ్చును. బాఁపనది, కోమటిది. బాఁప నయది, కోమటియది. తదాద్యర్థవాచకేషు=తదా యనెడిమొదలైన శబ్దార్థ ములు పలికెడువానియందలి, పోః=పు అనునక్షరముయొక్క, ఉతః=ఉకార మునకు, వికల్పమున లోపము వచ్చును, అపుడు, అప్డు; ఇపుడు, ఇప్డు, ఇత్యాది.

పతౢ గతౌ అను ధాత్వర్థము పరమైన- ప్రథమావైభక్తిక=ప్రథమావిభక్తి రూప మైన, మోః= ము అను నక్షరమునకు వికల్పమున లోపము, మహాఁ బిందుశ్చ=లోపము రానిచోట పూర్ణబిందువును- భయపడి, భయంపడి; సంకటపడి, సంకటంపడి. ఇత్యాది.

షష్ఠ్యా ఉతో చి ను మ్సేచాద్య స్యామ్రేడితే న్త్యలోపశ్చ
అహమాదీనాం ద్విత్వం లోపో నమఆదికే విసర్గస్య. ౫

ఇది నాలుగు సూత్రములు. షష్ఠ్యాః ఉతః అచి నుమ్ సే-ప్రాకృతశాస్త్రవ్యవహారమున స అనిన సమాసము. సే=సమాసమందు, ఉతః ఉకారముయొక్క, షష్ఠ్యాః=షష్ఠికి, అచి=అచ్చుపరమై యుండిన, నుమ్=నుమ్ అను నాగమము వచ్చును. ఆగమాదేశాదిలక్షణములు శబ్దశాస్త్రవ్యవహారముననే తెలియునది. "అనుక్త మన్యవత్" అను ప్రాకృతన్యాయమున నుమ్‌లోని ఉకార మకారములకు శబ్దసూత్రముచేత లోపము చేయునది. రాజునెదుట, పామునెమ్ములు. ఆద్యస్య ఆమ్రేడితే అంత్యలోపశ్చ, ఆమ్రేడిత మనఁగా రెండుమాఱు లుచ్చరింపఁబడు శబ్దము. దానియందు, ఆద్యస్య=మొదటిదానికి, అంత్యలోపః=అంత్యలోప మౌను. అన్నన్న, ఏమేమి, ఓహోహో, ఇత్యాది. అహమాదీనాం=అహం మొదలైనవి, యనుకరించునప్పుడు వాని యంత్యమునకు, ద్విత్వం=ద్విత్వము వచ్చును. సున్నకు ద్విత్వము రానేరదు గనుక మకారము చేసికొనునది. అహమ్మని, కిమ్మని, ఝుమ్మని. లోపః నమ ఆదికే విసర్గస్య, నమ ఆదికే=నమః అనునవి మొదలైనవి యనుకరించునప్పుడు వానియందలి, విసర్గస్య=విసర్గకు, లోపః=లోప మౌను. నమోనమ యని, ధర్మసహాయ యని.

పరుషా ద్రుతప్రకృతికా త్సరళా స్స్యు స్తద్రుతంచ బిందుస్స్యాత్
అవికారగతే తస్మి న్నపి సరళా ఏవ సన్తి తే పరతః. ౬

ఇది రెండు సూత్రములు. ద్రుతప్రకృతికాత్=ద్రుతప్రకృతిమీఁద నున్న, పరుషాః=కచటతపలు, సరళాః స్యుః=గజడదబ లౌను. తద్రుతంచ=ఆద్రుతప్రకృతియొక్క నకారము, బిందుః స్యాత్=సున్న యౌను. నినుఁదలంతు, ననుఁగావు. హ్రస్వపరము గనుక పూర్ణమును నౌను. నినుందలంతు, ననుంగావు. దీర్ఘపర మైన లేవు, నేఁగొలిచితి, తాఁగొను. తస్మిన్=ఆనకారము, అవికారగతేపి=బింద్వాదిరూపము గాకపోయినను, స్వభావమున నున్ననుగానీ, పరతః=

మ. స్మరజిద్భక్తిరసాంబుపూరితము (శ్రీ)మన్మానసావాలమం
దురహిన్నీపదపల్లవాంకురము సంతోషంబుతో నిల్పి సు
స్థిరముం జేసిన దాన ముక్తిఫల మర్థిం గాంతు రానేర్పు చూ
పరు లెంచ న్బెడనాభిధానశివపూర్వస్వాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౧౬

మ. నరులుం గిన్నరులు న్మునీశ్వరులు నానానిర్జరు ల్గాడినం
దిరుగంబాఱునె లోకసంతతియు, సాధింపంగ నౌనే నిర
క్షరకుక్షింభరు లెందఱైన నొకశాస్త్రజ్ఞుండు వాదించు దు
ర్భరయుక్తిం బెడనాభిధాన. ౧౭

మ. సమయాచార్యుఁడ వీవు శిష్యుఁడ నజస్రం బేను సత్యం బవ
శ్యము నన్గావఁగ దాత వీవరయ యుష్మద్భక్తిభాగ్యంబు ని
త్యముగాఁగఁ భువి మించుఁ దద్యశముచేత న్మించునీమూర్తి త
త్త్వమయంబై పెడనాభిధాన. ౧౮

మ. సరసం బీఘటమందిరంబునను సుజ్ఞానాఖ్యదీపాంకురం
బురులీల న్వెలిఁగింపఁ జేయుట సురవ్యూహప్రధానుండవై
దొరవై చీఁకటియింట నుంట తగ దెందుం జూడ నీవేపరా
పరమేశా పెడనాభిధాన. ౧౯

మ. నెపమే నీవు జగద్గురుండ వనుచో నేఁ జేయుపాపంబు లే
దెపుడైనం గలదేని జెందు నది ని న్నే శిష్యపాపం గురో
రపియ న్వాగ్గతి నే నిరాఘుఁడ నిర............ధ
ర్మపరుల్ (శ్రీ)పెడనాభిదాన. ౨౦

శా. అంబాబింబఫలాధరేశ్వర శిరస్సాష్టాంగదండప్రణా
మం బే నిప్పు డొనర్తు నంత కభిరామం బెన్న లేదెందు ని
త్యం బేఁ జేసినతప్పు లన్నిటికి డాయన్రావె సుజ్ఞానదీ
పంబీవే పెడనాభిధాన. ౨౧

మ. మును దారాపతి దక్షశాపహతి నింపుం బెంపుఁ బోనాడి కూ
లిన వానిం దగ నెత్తి నెత్తి నిడి పాలింపంగ నిత్యాశ్రితుం
డను నిర్దోషిని నీదుకాళ్లకడ నైనం జేర్చి రక్షించు టొ
ప్పునిదేనా పెడనాభిధాన. ౨౨

మ. గృహాశల్యంబులు గూల్చి కట్టిన మరుద్గేహంబున న్నీదు వి

గ్రహము న్గావము నుంచి మ్రొక్కులిడువార ల్వెండి నిల్లొడ్డి ప్ర
త్యహము న్నిన్నెడఁగట్టి పూజలిడు వార ల్స్తవ్యాత్ములే లోకధూ
ర్వహ నీ కోపెడనాభిధాన. ౨౩

మ. హరుఁ డన్నన్ హిమవద్ధరాధరమనోహారీకుమారీమనో
హరుఁ డన్నం ద్రిజగచ్చరాచరశిరఃప్రాంచచ్చరస్మృత్యసం
హరుఁ డన్న న్సఖ శంకరుం డనఁగఁ నీవంచున్ భజింతుం బరా
త్పరుఁ డన్నం బెడనాభిధాన. ౨౪

మ. ఒకపూఁ టన్నము లేనివానికెటు నోరూరంగ ముమ్మాఱు తిం
టకుఁగా నొక్కట్టఁ బంచభక్ష్యములు నింటం గల్గు నేవెంట నిం
చుక గల్గించిన నీదయారస మటంచున్ దాన నానావనీ
పకకల్పా పెడనాభిధాన. ౨౫

శా. శ్రీనాథాబ్జభవేంద్రముఖ్యదివిషచ్ఛ్రీమహోద్యస్సభా
స్థానా మత్తరమండపస్థగితవజ్రస్తూపవిద్యుత్ప్రభా
జ్ఞానాజ్ఞానతమోవిరామ విమలజ్ఞానాత్మవిద్యానవ
ధ్యానాంచత్పెడనాభిధాన. ౨౬

శా. ఏకాలంబు జగత్కుటుంబభరణం బేకాకివై యోర్తు విం
తే కాదా భువనైకమాత యనురక్తన్నాయమై యున్నచో
నీకెంతైన భరింపవచ్చు నిది వాణీరాట్సఖ స్సక్యమా
వాక్రువ్వం బెడనాభిధాన. ౨౭

శా. లోకానీకములోన దేహియనునాలో నాస్తియన్రాదు ము
న్నీకుం గట్టఁగ బట్టలేదు మఱి నిన్నే నెంత యాచించిన
న్నాకే మీవల దందు కిందొసఁగు నానందింతు నీభక్తియ
న్నైకంబే పెడనాభిధాన. ౨౮

శా. వేదార్థంబుల విందు నీతనుమహద్విఖ్యాతి నిత్యంబుగా
నీఁదంబోయినఁ ద్రావనీళ్లు మఱి లే విందన్నచందంబు ని
న్నాదిం జూడఁగ నేమిలేదు జగదాద్యం బెన్న నీవంచు నే
వాదింతుం బెడనాభిధాన. ౨౯

శా. అన్నా చిత్రము నీదు వైభవము నీవా షడ్గుణైశ్వర్యసం
పన్నాఢ్యుండవు చేఁదుబువ్వ పులితోలైపచీరయుం బూదిమే

గ్గన్నా చిచ్చగు నెమ్మొసొమ్ము నిను గన్నం జాలు నీకల్మిమే
ల్వాన్నేరా పెడనాభిధాన. ౩౦

శా. అన్నా ము న్వలపించె నేర్పొనర ని న్నాపార్వతీదేవి నీ
కన్నం జక్కనివాఁడు లేఁడనుచు ని న్గామించి మోహించి ము
న్నెన్నో నోములు నోఁచి దాన నగ మయ్యె న్నీదుమే న్దారసం
పన్నం బై పెడనాభిధాన. ౩౧

మ. అనుమానం బొక యింత లేదు నగమీా నై పోతి పీవున్న రూ
పానరం జెప్పినఁ బౌరుషంబు నగమై యొప్పారె నీజాడఁ జూ
డ నిజంబాడిన నిష్ఠురంబు వెనువెంట న్వచ్చు నాకేల నీ
పనియింతే పెడనాభిధాన. ౩౨

శా. తల్లిం గానక తండ్రిపే రెఱుఁగ కా తన్వీలలామంబె మే
లిల్లు న్వాకిలి తోడునీడ యని నీ కిక్షింపఁ దచ్చక్తి నీ
వెల్ల న్నీ వని లోఁ గనుంగొనియె నింకేమైన నందున్నదే
పల్లెత్తం బెడనాభిధాన. ౩౩

మ. రసన న్నేల నయోక్తు లెంత ప్రియమారం జెప్పినం బల్కకు
న్నసదాస్థాణుఁడ వంటి ని ట్లనుటకై నా గానరావైతి విం
తసిధారావ్రత మైన మంచిదనరాదా యిప్పుడే యింత యీా
రసమేలా పెడనాభిధాన. ౩౪

మ. జలగంధాక్షతపత్రపుష్పచయరాజద్ధూపదీపాదుల
గలకాలంబు నినుఁ భజించి నుతుల న్గావించి మెప్పించి లో
కులు నీయిల్లు గడంగి చూఱగొన నీకు న్నష్టిష ల్లొల్లిగా
వలసెంగా పెడనాభిధాన. ౩౫

శా. నీ వెందున్న సమస్తసంపదలు ముందే వేఁడి కొన్నంతలోఁ
గా వే యిచ్చి గణాధినాథులకొడల్ గైసేసి తద్భూతిచే
నావేశించి తిరింగ నెల్లెడల నీ యౌచిత్యమే యింతగా
రావించెం బెడనాభిధాన. ౩౬

శా. అయ్యయ్యో విష మేల తింటి వది నీ కాహార మెట్లయ్యె నా
నయ్యా కుత్తుకబంటి యున్నయది యట్లైన న్భయంబేమి నా
కుయ్యాలింపు సనాతనుండ విఁక నీకుం జేటు రాదెప్డు నా

పర్యాయనం బెడనాభిధాన శివపూర్వస్త్వాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౩౭

మ. క్షమియింపందగు నెన్నఁబూనిన నశక్యం బస్మదీయాపరా
ధము లెన్నైన విడంగ నౌను నిజసంతానం బదెంతెంత త
ప్పు మదింగూర్చినఁ గన్నతండ్రి మది నీ మోదంబు లోకాహిత
ప్రమదంబా పెడనాభిధా. ౩౮

మ. ధనదప్రాణపదంబు ధీరజనసంతానంబు నీపాదద
ర్శనమైతే నదిగల్గుటే యరిది గాంచం గల్గిన న్లోపమే
లనగుం బెన్నిధిఁగన్న పేద కిఁక నేలా చింతిలం గోరిదీ
రనుతింతుం బెడనాభిధాన. ౩౯

మ. నుతియింపం గడ గానలేరెవరు నిన్నుం ధాత ని న్నీదు వి
శ్రుతరూపంబు గణింపలేక చతురాస్యుం డయ్యె శేషుం డధో
గతిపాలయ్యె శ్రుతు ల్చికాకుపడియె న్గా నీమహత్త్వంబు శా
శ్వత మయ్యెం బెడనాభిధాన. ౪౦

మ. జగతిం బుట్టినదాదిగాఁ గుటిలసంసారాంబుధింద్రోచి న
వ్వగలం దొంగతనంబునం దిరుగు టోర్వంజాలఁ దచ్చౌర్య మో
నిగమాంతర్గత చూడు పట్టుపడితే నిం భక్తిబంధించి నా
పగదీర్తుం బెడనాభిధాన. ౪౧

శా. ఆబాణాసురుఁ డేమిమందిడెనో నీకాయింటివాకింటఁ గా
పై బంట్లై యనుంట నాయుపమ నాయందున్న నాలోననా
శాబంధంబున నుందు వీవు దొరవై సత్యంబు సందేహమే
ప్రాఁబల్కు ల్పెడనాభిధాన. ౪౨

మ. కరుణాంతఃకరణంబు నీదనుచునేఁ గాంక్షింప నిందొక్కటే
సరిగాఁ జూచెద వింతె చాలు నది ముం జత్రాతిరాముద్దుఁగూఁ
తురిసయ్యాటల గట్టిదేటినది యాదుం గట్టిగా దే దయా
వరణంబై పెడనాభిధాన. ౪౩

మ. ప్రమథాధ్యక్ష మహోక్షసైంధవ జగద్బంధో దయాసింధవేం
దుమణిస్ఫాటికసన్నిభాంగరుచయే తుభ్యం నమో దేవదే
వ మహాదేవ దృఢప్రభావ చిదచిద్వ్యాపార మాంపాహి స
ర్వమనోద్యత్పెడనాభిధాన. ౪౪

మ. అనభిజ్ఞోన్నదభాగ్యగర్వచలనోద్యద్విస్మృతు ల్బాల్యయౌ
వనకౌమారజరాంతకాలముల సంప్రాప్తంబు లిందొక్కవే
ళ నినుం బ్రస్తుతిసేయఁగందు నని యేలా యీఁదు నందున్న నీ
ఘని విందు న్బెడనాభిధాన. ౮౫

శా. నానాశాస్త్రపురాణవేదపఠనానందం బదెంతైన వి
జ్ఞానం బన్నది లేక వేఁడిన విశేషం బేమి బోధింప వి
జ్ఞానం బద్దములోనఁ జీకు గనునా చందంబు నన్నెంచు నీ
వానింగాఁ బెడనాభిధాన. ౮౬

శా. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలను నీసంసారమూహింప న
త్యుగ్రం బ్బొక్కటు దుఃఖభాజనమునం దుత్సాహముంబొందు భా
వగ్రంథి న్నడలించి ప్రోవు మని నిన్ప్రార్థించితిన్గాదె మ
... ... ౮౭

మ. సిరి దాఁజేరినఁ జేరుఁగాక జనరాశిన్ ధర్మకీర్తిద్వయం
స్థిర మన్పద్ధతి రెండుదప్పు మఱి యేదీ మర్త్యలోకంబునం
దరయన్ శాశ్వత మన్న దింకొకఁడు నీయందమ్యొ సర్వం బవాం
తరలీల న్బెడనాభిధాన. ౮౮

శా. శ్రీమంతుండవు భక్తబాంధవుఁడ వుత్కృష్టార్థసీమా మహో
ద్దామా బిడ్డలఁ గన్నతండ్రి వెద నిర్దాక్షిణ్య మింతేల యో
స్వామీ నీశరణాగతుండ నిఁకనాపైఁగూర్మి రానీ శివా
వామాంగా పెడనాభిధాన. ౮౯

శా. ప్రాలేయాచలకన్యకాప్రియ భవత్పాదారవిందార్చనా
లోలుండై హరి నేత్రపద్మమునఁ దక్షుల్చిల్లఁగాఁ బూన్చి త
త్కాలౌచిత్యము దీర్చికాంచెఁ గద నీకారుణ్యముం దా జగ
త్పాలుండై పెడనాభిధాన శివపూర్వస్త్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౯౦

శా. ఆర్యాలోల మదీయవర్తనము సవ్యంబైనఁ గాకున్న నా
దార్యప్రక్రియ కేమి లోపమగు నర్థప్రాణము ల్రెండు నా
చార్యాధీనములే కదా తుదకు నీసందేహముం దీర్ప దు
ర్వార్యంబా పెడనాభిధాన. ౯౧

శా. ఏ నిన్నమ్మితి నమ్మినందుకు మదీయేష్టార్థసంసిద్ధి నీ

చే నేనాఁటికి నా నిదేమి పనిగాఁ జిత్తంబునం దోఁచె ని
క్షైనం బ్రాణము లైదు నీకొసఁగి నీయం దైక్యమేఁ గాంతు నా
రా నీతి న్బెడనాభిధాన. ౯౨

శా. పూర్వజ్ఞానము లేనివాఁడ నను సంబోధించి వేవేగ మ
ద్గర్వంబంతయుఁ గూల్చి భక్తినిరతుం గావించి రక్షింపవే
సర్వాభీష్టఫలప్రదాత వయి నాస్వామీ కృపాదృష్టిమైఁ
బర్వ ◯శ్రీ పెడనాభిధాన. ౯౩

శా. నీనామస్మరణంబె పావనముగా నిత్యం బ్రవర్తించు వి
జ్ఞానాత్ముండు కృతార్థుఁ డౌటరుదె దుశ్చారిత్రుఁ డైనం గళా
హీనుం డైనను ముక్తుఁ డౌఁ బరశివా యే త్యక్షరాంతస్సుధా
పానాప్తిం బెడనాభిధాన. ౯౪

శా. నీవోక్కండవు దప్ప నన్నెఱిఁగి మన్నింపంగ వే ...
డేవంకం గలఁ డయ్యె నాయెడల లేఁ డేవంక నీవింక న
న్నావంగాఁ దగుఁ బంకజాస్త్రులకు బాంధవ్యంబు నిత్యంబె సం
భావింపం బెడనాభిధాన. ౯౫

శా. నీసౌందర్యముఁ జూచి మోహినియునై నీకేజపప్రేక్షణుం
డేసైరింపక మున్ను మానివనవాటిం గూడె నిన్నన్న పే
రాస ల్బాసటమై నటింప మునిభార్య ల్గూడి సేవించు టే
త్రాసంబా పెడనాభిధాన. ౯౬

శా. కైలాసం బనిశంబుఁ జేరుఁ సుమహాబ్రహ్మాండంబు నాపాదప
ద్మాలంబుం గెడతోడునీడలయి నీజాడం బ్రవర్తింతు రా
లాలిత్యంబు విచిత్ర మందు నిను నేలాగంచు నీకీర్తన
బేలా నా పెడనాభిధాన. ౯౭

శా. కాదే రోగికి మృత్యుసన్నిహితమై కన్పట్టునావేళ నా
నాదివ్యౌషధమంత్ర తంత్రముల నానాపత్రపుహారంబు నా
నాదిప్రాప్తశివాక్షరద్వయి నదే నల్లప్పు డీఁగాంతు నీ
పాదంబు న్బెడనాభిధాన. ౯౮

మ. తనకుం గల్మి గలంతకాల మెపుడున్ దానంబు ధర్మం బటం
చును బుద్ధింతయు లేక తాల్చొనిన దుర్దారిద్ర్యముం జింత సే

సిననేమా నది శైల మేదినతుదిం జంతింప దీపప్రకో
పనమౌనా పెడనాభిధాన. ౫౯
మ. మును గావించిన పుణ్యలేశమున నేమో కూడుటే కాని స
ద్వినియోగంబున కందరాని ధన మన్వేషింపనౌఁ గాక చో
రనరేంద్రాజ్ఞలచేతఁ దక్కు నెడ నర్థప్రాణికి న్వట్టిక
ల్పన గాదే పెడనాభిధాన. ౬౦
మ......హితకంఠభూషణము రం గుల్కితి తద్వల...
గణనం బైనవధూశిరోధి నెడలంగా ధర్మరాహిత్యమై
గుణముంటం దలకొన్న భాగ్యము దొలంగుంగాక సంధిల్లునా
ఫణిభూషా పెడనాభిధాన. ౬౧
శా. ధర్మం బర్జునభూమిభృత్తిలకమే తద్ధర్మకర్మం బన
త్త్రర్థవ్యూహనికృంతనం బగుట సాధ్యంబన్న నీ కింతకుఁ
ధర్మంబన్నది యున్నఁ గాచికొను దక్ష్యం బాద్యదేహప్రభా
సర్మంబే పెడనాభిధాన. ౬౨
మ. అలసన్యాసికి లేదు తస్కరభయం బాభీతి సొమ్మున్నవా
రలకే వారిది లేమిగా దది దరిద్రప్రాణులం బైన ని
శ్చలమౌ భక్తిధనంబుకల్మి ధనికు లన్యత్యం బదే నాపద
ల్వలగొన్నం బెడనాభిధాన. ౬౩
మ. అతిలోభిం గనుఁగొన్న యాచకజనం బాకాంక్షమై నర్థసం
తతి యార్జించునె దాతలం గనిన పేదల్బంగి నీదర్శనో
న్నతి నింపొందు సమస్తభాగ్యశుభకందం బిందు కెందేది సం
ప్రతిచూడ న్పెడనాభిధాన. ౬౪
శా. శిష్టాచారములేల గ ల్గకుచి కిక్షింపంగ యావజ్జనో
చ్ఛిష్టగ్రాహికిఁ గల్గునెట్లు రుచి భక్షింపంగ నీరెండుఁ జెం
దష్టైశ్వరసమిద్ధభోగి కిల నీ యాశీర్వచఃప్రాభవా
వ్యష్టిన్ శ్రీపెడదాభిధాన. ౬౫
శా. ఇంటింటం జని వంటకంబు గొనలే కిట్టటుగాఁ బెంటలో
కంటం బంటను బట్టి గీరికొని సాయం బైన కాకంబులా
యుంటంటం జెయివీచుచు న్మనఁగు నిత్యాశాశుచిగ్రాహి ని

...టఁనా పెడనాభిధాన శివపూర్వస్త్ర్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౬౬

మ. కలకాలంబు గురూపదేశ విదితజ్ఞానంబులే కాత్మచం
చలమై విస్మృతిఁ జెందునప్పు డెదలో శంకించుమూఢుండు దాఁ
గలుపడ్డార్ణ్నెలకుక్కబొవ్వ మనుసంజ్ఞం దెల్పె ముందున్నదే
ఫలమింతే పెడనాభిధాన. ౬౭

శా. నీసద్భక్తి విహీనులై తిరుగు దుర్నీతు ల్బుధి న్స్తోతుల
శ్రీసాంగత్యము గాంతురే నిజము గాసిందప్పి చింతిల్లరఁ
భాసిల్లం గలదే యనాథలకు సౌభాగ్యంబు తస్సంగళ
ప్రాసంబై పెడనాభిధాన. ౬౮

శా. బాలక్రీడల కెల్లమూల మగు సంభావించి యాడించు నీ
లీలామానుషవిగ్రహంబు విధికేళి న్నిల్చుఁ జాలించినం
గీలూడం బడు జంత్రపుంబ్రతిమమాడ్కిం గ్రాలు నీవేతగుం
బాలింపం బెడనాభిధాన. ౬౯

శా. తోఁడేల్గన్న మృగంబులట్లు మది..........
లాడింపంగ నెఱుంగలేక యము డాయంబోవు మర్త్యాళికిం
జూడం జుట్టము మ్రొక్కదైవము మదిఁ శోధింప నీకంటె నె
వ్వాఁడీవే పెడనాభిధాన. ౭౦

మ. సకలాధర్మతరంగసంగతము సంసారార్ణవం బందుఁ బాం
దికగా మత్తిలి యున్న చిత్త మనురక్తిం జేసి వైరాగ్యమా
ర్గకళావ్యక్తి నెఱుంగ నీఁగకును సౌగంధ్యంబు సొంపౌనె ద
ర్పకభంగా పెడనాభిధాన. ౭౧

శా. ఎందుం దోడయి నిల్చియుండఁ డరి నీవెందున్న నీయందె నా
డెందం బిందుకు సందియంబువల దుండె న్భవ్యత్వత్పాదమిం
పొంద న్మట్టుచు బాసచేసెద నిదే యూహింప నీకాళ్ళకుఁ
బందం బౌ పెడనాభిధాన. ౭౨

మ. ధరఁ బుట్టింపఁ గరంబుఁ బెంప ననుసంధానంబు గావింప నే
ర్పరివై సర్వ మనుగ్రహింప ననుఁబ్రోవన్నీ కసాధ్యంబె యిం
దరవిందప్రభ చిత్రభానున కనాహ్లాదంబె నాతండ్రి నీ
వరవుండం బెడనాభిధాన. ౭౩

కాకినాడ పరిషత్కార్యాలయమున వెలకు దొరుకు

గ్రంథములు.

1	విప్రనారాయణ చరిత్రము-చదలువాడ మల్లయకవి	రు	0	8	0
2	కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి ...	...	0	10	0
3	చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలార్యుడు ...	...	0	2	0
5	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము- శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8	0
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టు సర్వశాస్త్రికవి ...	...	0	2	0
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు ...	...	0	3	0
8	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము- జ. రామయ్యపంతులుగారు,	...	0	8	0
9	కావ్యాలంకారచూడామణి- విన్నకోట పెద్దయకవి ...	...	0	8	0
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పుల మల్లనకవి ...	...	1	0	0
11	అకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక ...	...	0	8	0
12	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12	0
13	శివతత్త్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు ...	...	0	12	0
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు		0	8	0
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి ...	...	0	12	0
16	ఆంధ్రభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8	0
17	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4	0
18	హ్రస్వాంకములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు ...	...	0	8	0
19	నారసింహపురాణము—ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు ...	...	1	0	0
20	మన్నారుదాస విలాసనాటకము—రంగాజమ్మ ...	...	0	8	0
21	జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12	0
22	కాళిందీకన్యాపరిణయము (మొదటిభాగము) అహోబలపతి	...	1	0	0
23	రెడ్డినాటి రెండుశాసనములు ...	...	0	4	0
24	ఆంధ్రధాతుమాల ...	...	0	12	0
25	కాళిందీకన్యాపరిణయము (ద్వితీయభాగము) అహోబలపతి.	...	0	8	0
26	శాసనపద్యమంజరి	...	0	12	0
27	శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	...	0	12	0
28	పరిషత్పుస్తకభాండాగారము. (ద్వితీయభాగము)	...	0	8	0
29	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు—చిన్నయ్యసూరి.	...	0	8	0
30	రసాభరణము—అనంతకవి.	...	0	8	0
31	కాళిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములును)	...	1	4	0
32	చాటుధారాచమత్కారసారః- (సంస్కృతము)	...	0	8	0

కార్యదర్శులు-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు కాకినాడ.

ఉచితము, ఉచితము.

గౌరీ, తులసీ, సంతాన, గోపాలపూజలు.

అను పూజాత్రయములుగల చిన్నసైజున గ్లేజుకాగితములతో ముద్రించిన గ్రంథమును ఈప్రజోత్పత్తి సంవత్సర వైశాఖ శుద్ధ నవమీ ఆదివారము (26-4-31) రాత్రి 11 గంటలకు శ్రీమత్పాండురంగనాథుని సంస్మరించుచు కీర్తిశేషురాలయిన నాధర్మపత్నియగు,

కనుపర్తి రామమ్మ

యొక్క అభిప్రాయానుసారము స్త్రీరత్నముల కత్యావశ్యకమగు పైగ్రంథమును అభిలషించువారికి ఉచితముగా పంపుచున్నాము. అపేక్షించువారు వెంటనే మాకు వ్రాయవలయును.

ఇట్లు,

కనుపర్తి మార్కండేయశర్మ.

ఎడిటరు, స్వధర్మప్రకాశిని, నెం 82 పూనమల్లి హైరోడ్డు,

బృందావనము, కీలుపాకుపోష్టు, మదరాసు.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing works, Cocanada.